

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

**ALMANYA'DA MÜSLÜMANLARA YÖNELİK İRKÇİLİK,
YABANCI DÜŞMANLIĞI VE NEFRET SÖYLEMİ:
CAMİ SALDIRILARI ÖRNEĞİ**

Hazırlayan
Mediha KIZILKAYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Nur ÇETİN

KIRŞEHİR- 2023

©2023 - Mediha KIZILKAYA

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

ALMANYA'DA MÜSLÜMANLARA YÖNELİK İRKÇİLİK,
YABANCI DÜŞMANLIĞI VE NEFRET SÖYLEMİ:
CAMİ SALDIRILARI ÖRNEĞİ

RACISM AGAINST MUSLIMS IN GERMANY, FOREIGN
ENEMY AND HATE SPEECH: EXAMPLE OF MOSQUE
ATTACKS

Mediha KIZILKAYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Nur ÇETİN

KIRŞEHİR- 2023

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Mediha KIZILKAYA tarafından hazırlanan “Almanya’da Müslümanlara Yönelik Irkçılık, Yabancı Düşmanlığı ve Nefret Söylemi: Cami Saldırıları Örneği” adlı tez çalışması 26.07.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda..... YÜKSEK LİSANS TEZİ edilmiştir.

Danışman (İmza)

Prof. Dr. Nur ÇETİN

Üye.....(İmza)

Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL

Üye.....(İmza)

Prof. Dr. Osman KÖSE

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20...

(İmza)

Prof. Dr. Hüseyin Şimşek

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../20..

Mediha KIZILKAYA

İmza

ÖZET

ALMANYA'DA MÜSLÜMANLARA YÖNELİK İRKÇILIK,

YABANCI DÜŞMANLIĞI VE NEFRET SÖYLEMİ:

CAMİ SALDIRILARI ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS

Hazırlayan: Mediha KIZILKAYA

Danışman: Prof. Dr. Nur ÇETİN

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Jüri

Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL

Prof. Dr. Osman KÖSE

Almanya uzun yıllardır yabancılara yönelik ırkçı hareketlerin devam ettiği Avrupa ülkelerinden biridir. Bu ırkçı ve ayrımcı hareketler antisemitizme dönüştüğünde zirvesini yaşamıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında ülkede antisemitizm devlet politikası hâline gelmiş, savaşın bitimine doğru da bir soykırıma dönüşmüştür. İrkçılık ve yabancı düşmanlığı politikaları antisemitizmden sonra son yıllarda ise İslam'a ve Müslümanlara yönelmiştir. Bu durum Avrupa ülkelerinde de zamanla ırkçılıktan İslamofobiye ve son olarak "İslam düşmanlığına" evrilmektedir. Oysaki Almanya'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ırkçı merkezli bir sistemin yıkılmasından sonra geçmişten ders çıkartılarak insan hakları merkezli bir anayasa hazırlanmıştı. Bu anayasa özellikle de beşerî sapmaya da vurgu yaparak, girişinde insanın Tanrıya ve insana karşı mesuliyet bilincini öne çıkartmıştır (Grundgesetz-Präambel=Giriş). Bu ifade ile yeni anayasa Almanya için yeni bir sayfa açmıştır.

60 yılı aşkın bir süredir Almanya'da göçmen kökenli Müslümanların sayısında artış yaşanmaktadır. Buna paralel olarak son dönemlerde Müslümanlara karşı önyargılar ve ayrımcı tutumlar sergilenmeye başlamıştır. Özellikle son dönemlerde başörtüsü, dinî eğitim, cami ve minare karşıtlığı şeklinde İslam'ın inançlarına ve dinî motiflerine yönelik eylemler şeklinde kendini göstermektedir. Bu karşıtlık zaman zaman şiddete de dönüşmektedir. Şiddet eylemleri kişilere yönelik fiziksel saldırılar ve İslami sembollere saldırı şeklinde

gerçekleşmektedir. Müslümanlar arasında endişeye sebep olan bu durum toplumsal yaşamı da etkilemektedir. Almanya'da egemen olan özgürlükçü demokratik sistem bu konularda ayrımcılık, ırkçılık ve İslam düşmanlığını önlemeye yönelik tedbirler almaktadır fakat bu eylemlerin önü etkin bir şekilde kesilememektedir. Bu önlemlerin daha etkin hâle gelebilmesi için çok boyutlu politika ve tedbirlere ihtiyaç vardır. Bu çalışmada Almanya'da Müslümanlara yönelik ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve nefret söylemi ile ilgili geniş kapsamlı olarak araştırma yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Almanya, Ayrımcılık, Irkçılık, İslam Düşmanlığı, Nefret Söylemi

ABSTRACT

RACISM AGAINST MUSLIMS IN GERMANY, FOREIGN ENEMY AND HATE SPEECH: EXAMPLE OF MOSQUE ATTACKS

M.Sc.Thesis

Preparer: Mediha KIZILKAYA

Advisor: Prof. Dr. Nur ÇETİN

**Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences Internaional
Relation Department**

Jury

Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL

Prof. Dr. Osman KÖSE

When examining the historical process, it can be observed that racism and discrimination against foreigners have existed in Germany for many years. However, this racism and discrimination reached its peak when it transformed into anti-Semitism. During the process leading up to the Second World War, anti-Semitism became a state policy in the country and eventually turned into a genocide towards the end of the war. After xenophobia and antisemitism, racism and discrimination against Islam and Muslims are nowadays also evident. This situation gradually evolves from racism to Islamophobia in European countries and ultimately transforms into "Islamophobia." However, after the collapse of a racially centered system in Germany following the Second World War, a constitution centered on human rights was prepared by learning from the past. This constitution particularly emphasizes human responsibility towards God and fellow human beings, with a reference to human aberration in its preamble (Grundgesetz-Präambel). With this statement, the new constitution has opened a new page for Germany. Muslims of migrant origin have been living in Germany for over 60 years, and recently observed prejudices against Muslims, particularly in the form of opposition to the headscarf, religious education, mosques, and minarets, have manifested themselves as hostility towards the beliefs and religious motifs of Islam, in the form of Islamophobia. This hostility sometimes turns into violence. This situation has frequently manifested itself as attacks on Islamic symbols. This situation, which causes concern among Muslims, affects social life. The liberal democratic system takes measures against discrimination, racism, and Islamophobia in these matters, but the progress

of these developments cannot be effectively halted. Multidimensional measures are needed for these measures to become more effective. This study will extensively research racism, xenophobia, and hate speech against Muslims in Germany.

Keywords: Germany, Discrimination, Racism, Islamophobia, Hate Speech

ÖNSÖZ

Bu çalışma Almanya’da yaşayan göçmen toplumlar üzerinde uygulanan ırkçılık hareketlerini tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Almanya’da heterojen bir yapıya sahip olan göçmen toplulukların göç sürecinin çeşitli aşamalarında uğradığı dışlanma ve ayrımcı tutumlar incelenmiştir. Almanya’da ırkçı tutumlara maruz kalan gruplardan biri de Müslüman Türklerdir. Almanya’ya misafir işçi olarak gelen Türkiye kökenli işçiler, ilk dönemlerde yabancı düşmanlığı, ilerleyen yıllarda ise inanç bağlamını da içine alan kültürel ırkçılığa maruz kalmışlardır.

Bu çalışmada Almanya’da yabancıların sosyal ve kamusal alanlarda maruz kaldığı ırkçılık ve ayrımcılığın boyutlarını araştırmaya çalıştım. Bu amaç doğrultusunda da geniş bir literatür kaynaklar ile çalışmamı tamamladım. Bu araştırmanın ortaya çıkmasında, oluşturulmasında ve tamamlamasında emeği geçen herkese teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.

Lisansüstü eğitimimde tezimde ve diğer çalışmalarımda beni destekleyerek cesaretlendiren danışmanım Prof. Dr. Nur ÇETİN Hocama çok teşekkür ederim. Ayrıca çalışmalarımda fikir ve düşüncelerinden yararlandığım Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL, Doç. Dr. Erman AKILLI ve Doç. Dr. Burak GÜNEŞ hocalarıma da çok teşekkür ediyorum.

Ayrıca çalışmalarımda benim her zaman maddi ve manevi desteğini yanımda hissettiğim değerli eşim ve yakınlarıma desteklerinden dolayı teşekkürlerimi arz ederim. Bu çalışmanın Almanya’da Müslümanlar ve Türkiye kökenliler bağlamında yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağını düşünüyorum.

Kırşehir, 2023

Mediha KIZILKAYA

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I	6
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
1.1.ALMAN YA' DA İRKÇİLİK VE YABANCI DÜŞMANLIĞI	6
1.1.1. İrk ve İrkçilik.....	6
1.1.2. İrk ve İrkçilik Kavramları	8
1.1.3. Öncü Kültür Tartışmaları (Leitkultur)	12
1.1.4. Yabancı Düşmanlığı.....	14
1.2. ALMAN YA' DA AYRIMCILIK VE NEFRET SÖYLEMLERİ.....	19
1.2.1. Almanya'da İrk ve Göç Temelli Ayrımcılık	19
1.2.2. Müslümanlara Yönelik Ayrımcılık	25
1.2.3. Nefret Söylemleri ve Suça Dönüşmesi	28
1.2.3.1. Nefret Suçunun Tanımı ve Nefret Suçlarının Kapsamı.....	30
1.2.3.2. Basın ve Medya Üzeri Nefret Söylemleri	32
1.2.3.3. Siyasiler ve Medya Üzeri Nefret Söylemleri.....	33
BÖLÜM II.....	34
BUGÜNKÜ ALMAN TOPLUMUNDA MÜSLÜMANLAR.....	34
2.1. TARİHSEL ARKA PLAN	34
2.1.1. Almanya'ya Müslümanların Yerleşmesi/Göçü	34
2.1.2. İş Göçü ile Başlayan Kültürel Çoğulculuk.....	38
2.2. MÜSLÜMANLARIN SOSYAL VE KAMUSAL ALANDA TEZAHÜRÜ	43
2.3. MÜSLÜMANLARI TEMSİL EDEN ÇATI KURUMLARI	49
2.4. İSLAM DİNİ VE YANSIMALARININ OLUŞTURDUĞU YAKLAŞIMLAR.	53
BÖLÜM III	55
3.1. İSLAM DİNİNDE CAMİLERİN YERİ VE ÖNEMİ.....	55

3.2. ALMANYA'DAKİ CAMİ YAPIMI İLE BAŞLAYAN TARTIŞMALAR.....	57
3.2.1. Camilerin Yeri ve Minare Büyüklüğü.....	60
3.2.2. İbadet Dili ve Hutbe Tartışmaları	61
3.2.3. Sesli Ezan İzni ve Tartışmalar.....	63
3.3. YENİ İRKÇILIĞIN HEDEFİNDEKİ CAMİLER.....	65
3.3.1. Saldırıya Uğrayan Camiler (Örnekler, Saldırıya Uğrayan Cami Oranları).....	65
3.3.2. Kamuoyuna Yansıyan Cami Saldırısı Sayıları ve İstatistik Veriler.....	71
3.4. 2017 SENESİNDE KAYIT EDİLİŞE İLİŞKİN DÜZENLEMELER.....	79
3.5. ALMANYA'DA İBADETHANE SALDIRILARINA YÖNELİK ÖNLEMLER	
.....	81
3.6. İRKÇILIK VE AYRIMCILIKLA MÜCADELE BİRİMİ.....	82
3.7.NEFRET SÖYLEMLERİ İLE MÜCADELE KURUMU	85
3.8.ALMAN İSLAM KONFERANSI (DİK) VE FAALİYETLERİ	86
3.9.AÇIK CAMİ GÜNÜ (AKSİYONU).....	89
3.10.ALMANYA'DA GÖÇMENLERE YÖNELİK UYUM POLİTİKALARI VE	
İYİLEŞTİRME GİRİŞİMLERİ.....	91
SONUÇ DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER	93
EKLER	101
KAYNAKÇA.....	102
ÖZGEÇMİŞ	121

TABLULAR LİSTESİ

sayfa

Tablo 1.Almanya’da Göçmen Kökenli Milletvekilleri (2017/2021).....	24
Tablo 2.Kamuoyuna Yansıyan Cami Saldırısı Sayıları ve İstatistik Veriler.....	72
Tablo 3.Brandeilig Verileri.....	73
Tablo 4.DITIB-ADS Verileri	75

ŞEKİLLER LİSTESİ

sayfa

Şekil 1.Almanya'daki Müslümanların Eyaletlere Göre Dağılımı	45
Şekil 2.2020 DİTİB/ADS, Federal Eyaletlere Göre Saldırıların Yüzdeleri	76
Şekil 3.Camii Saldırısı Gerçekleştirilen Bölgelerin Haritası.....	78

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AD:	Federal Ayrımcılıkla Mücadele Dairesi
AGG:	Genel Eşit Muamele Yasası
AGİT:	Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı
BAMF:	Federal Göç ve Mülteci Dairesi
BKA:	Federal Kriminoloji Dairesi
BM:	Birleşmiş Milletler
BMI:	Federal İçişleri, İmar ve Yurt Bakanlığı
BMJ:	Federal Adalet Bakanlığı
BMWK:	Federal Ekonomi ve İklim Koruma Bakanlığı
Bpb:	Federal Siyasi Eğitim Ajansı
BVG:	Federal Anayasa Mahkemesi
CERD:	BM Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması
DeZİM:	Alman Uyum ve Göç Araştırma Merkezi
DIK:	Alman İslam Konferansı
DRUCKSACHE:	Meclis Evrakı
ECRI:	İrkçilik ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa
GRUNDGESETZ:	Federal Almanya Cumhuriyeti Temel Yasası (Anayasa)
KRM:	Müslümanlar Koordinasyon Konseyi
NaDiRa:	Ulusal Ayrımcılık ve İrkçilik Monitörü
NetzDG:	Sosyal Medya Platformlarında Hukuki Uygulamanın İyileştirilmesi Yasası
NSU:	Nasyonal Sosyalist Yeraltı Örgütü
PMK:	Siyasi Saikli Suç
PEGIDA:	Batı'nın İslamlaşmasına Karşı Vatansever Avrupalılar
UEM:	Müslüman Düşmanlığına Karşı Bağımsız Uzmanlar Kurulu

GİRİŞ

Kökleri çok eski tarihlere dayanan bir kavram olan ırkçılık 21. Yüzyılda hala dünya gündeminin en önemli sorun alanlarından biri olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir. İnsanoğlu genel olarak eski çağlardan beri kendinden farklı olana karşı ön yargı ile yaklaşmış ve ayrımcı bir tutum sergilemiştir. Irkçılık olarak tanımlanan bu durum günümüzde insanoğlunun hâlâ aşamadığı önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüz toplumlarında farklı etnik ve dinî kökene sahip olanlara karşı ötekileştirme ve dışlama davranışları ırkçılığın dışa vurum göstergeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumun genelinden farklı olana karşı geliştirilen bu türden davranışlar çeşitli toplumsal sorunların oluşmasına yol açmıştır. Ülkeler arasında insan hareketliliğinin hız kazandığı günümüz küresel toplumlarında bu sorunun artarak devam ettiği görülmektedir. Bu yönüyle ırkçılık kavramı sosyal bilimlerin üzerinde analizlerini sürdürmesi gereken önemli bir toplumsal sorun olarak karşımızda durmaktadır.

Modern dünyada ırkçılık hareketleri nefret söylemleri ve yer yer şiddet eylemleri olarak tezahür etmektedir. Batı toplumlarının farklı kökenlere karşı takındığı tavır, milliyetçilik ve ırkçı nefret söylemleri altında gelişmekte ve farklılıkları asimile etmek veya dışlamakla birlikte bunlar çoğunlukla siyasal bir tavra dönüşebilmektedir. Bu tavırlar zaman zaman kendinden farklı olan/farklı olarak görülen kültürel ve dinî kimliklere karşı yoğun öfke ve saldırılar şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Bahsedilen bu durumun bir iz düşümü olarak Avrupa toplumlarında özellikle de Müslüman kurum veya ibadethanelere yapılan saldırıları görmemiz mümkündür. Son dönemlerde Avrupa’da biyolojik milliyetçiliği ırkçılaştırıran aşırı sağın siyasette ve sosyal hayatta yükselmesi ile de yabancı düşmanlığının dozu artmaya başlamıştır. Çünkü aşırı sağ partiler homojen bir toplumdan yanadırlar. “Öteki”lerin dışlanmasıyla sosyo-ekonomik problemlerin çözülebileceğini iddia etmektedirler (akt. Öner, 2014: 169).

Avrupa’nın köklü ülkelerinden biri olan Almanya’da ise Antisemitizm veya İslamofobi hareketleri çoğu zaman fiziksel saldırılara dönüşerek dünya kamuoyunu meşgul etmektedir. Tezimizizin çalışma alanı olan Almanya’da özellikle belli bir etnik ve dinî grubun yoğunluklu olarak bulunduğu bölgelerde bu türden dışlayıcı ve saldırgan davranışlara son dönemlerde yoğun olarak rastlamak mümkündür. Türklerin 1960’lı yıllarda işçi statüsüyle göç ettikleri Almanya’da karşılaştıkları ırkçı davranışlar bu durumun en tipik örneklerinden birini oluşturmaktadır. Dünya kamuoyunda ırkçılık denilince akla gelen ilk ülkelerden biri

olan Almanya’da aşırı sağcı ve ırkçı gurupların gerçekleştirdiği saldırılar gün geçtikçe artmaktadır. Örneğin, 2019 yılında Almanya’nın Saksonya-Anhalt eyaletinin Halle kentinde bir Sinagoga silahlı saldırı düzenlenmiştir. Sinagog saldırısı, ırkçılığın değişen yüzünün ne düzeyde olduğunu göstermektedir (Süddeutsche Zeitung (SZ), 2019). Bununla birlikte İslam karşıtlığının öncüsü ve cami karşıtı gruplar ise siyasal partilerle güç kazanmaktadır. Bu grupların iddiası ve amacı Avrupa kültürünü korumak Hristiyan ve Yahudi geleneklerine sahip çıkmak, İslam’a ve Müslümanlar karşı mücadele ettiklerini kabul ettirmektir. Ancak, grupların Avrupa kültürünü Hristiyanlık veya Yahudilik üzerine konumlandırmalarına rağmen Yahudi düşmanlığı yapmaları da iddialarındaki çelişkiyi göstermektedir.

Bu çalışmanın amacı, son dönemlerde dünya kamuoyunu yoğun bir biçimde meşgul eden ırkçı saldırıları Almanya’daki Müslümanlar örneği üzerinden analiz etmeye çalışmaktır. Saldırıların nesnesi hâline getirilen cami saldırıları, başka din ve kültürden olan bireylere karşı nefretin ve ayrımcılığın göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Almanya’da son zamanlarda sık rastlanan ırkçılık hareketlerini gerçekleştiren grupların İslam düşmanlığının araçları cami ve başörtüsü karşıtlığı olarak ortaya çıkmaktadır. Müslümanların ibadet yapmak için cami yapma talebinde bulunması ile baş gösteren cami karşıtı hareketler daha sonra geniş bir alana yayılmıştır. Köln’de Diyanet İşleri Türk- İslam Birliğinin cami yapımı için başvurmasıyla başlayan süreçte caminin yapımına karşı oluşan inisiyatif “Pro Köln” isimli hareket, tüm Almanya’da cami karşıtlığına öncülük etmiştir. Almanya genelinde de cami yapımına tepki hareketi olarak gerçekleşen İslam karşıtlığı sağcı grupların desteğiyle tırmanışa geçmiştir. Bu grupların önde gelenlerinden olan PRO KÖLN hareketi, önce Köln şehir meclisine girerek imar yönünden cami yapımını durdurmak için yoğun mücadele vererek gündem oluşturmayı başarmıştır. Yükselişte olan İslam karşıtlığı ilerleyen süreçlerde açık bir İslam düşmanlığı söylemine dönüşmüştür. Bu hareket hâlihazırda mevcut olan cami yapımına karşı hareketlerin çok ötesine geçerek Müslüman ve İslam karşıtı söylemler ile saldırgan ırkçı hareketlere dönüşmüştür. PEGIDA isimli İslam karşıtı örgüt Müslüman karşıtı protesto eylemleri organize etmiştir (Wäckerlig, 2019:35). PEGIDA hareketi yıllarca süregelen ırkçı etnosentrik düşüncenin fiiliyata geçişi olmuştur. Bu girişimler sadece Almanya’da değil aşırı sağ ve sağ popülizm toplumda bir gurup olmanın ötesinde de Avrupa ülkelerinde de önemli bir ağırlığı olan siyasal partilere zemin hazırlamıştır (Backes,U.& Moreau, 2021:90). Bu oluşumlar bazen kendini İslam ve İslami sembol karşıtlığı bazen de göç ve yabancı düşmanlığı olarak kendini göstermektedir.

Almanya’da hız kesmeden devam eden ırkçılık hareketleri, Almanya’nın 2015 yılındaki göç kabulü ile göçmen karşıtı hareket giderek daha radikal ırkçı bir söylemlere dönüşmüştür. Suriye, Irak ve Afganistan’dan gelen mültecilerden yola çıkarak söylemleri daha çok Müslüman ve İslam karşıtı bir tutum ve hâl almıştır. Son dönemlerde hızlanan göç hareketleri ile Almanya’da ırkçı hareketlerin eskisine göre değişime uğradığı görülmektedir. Son zamanlarda bu hareketler daha çok “küresel göç hareketlerini” durdurma ve yabancı düşmanlığını yayma planına dönüşmüştür. Özellikle de kültür farkını öne çıkartan bir ayrımcı yaklaşım adeta yerleşik politika hâlini almıştır. Almanya’da gün geçtikçe Müslümanlara karşı saldırgan politikaların seviyesinin artması ve bu durumun toplumsal bir soruna dönüşmesi bu konu üzerine eğilmeyi gerekli getirmiştir. Bu nedenle bu çalışmada Almanya’da Müslümanlara karşı sergilenen nefret söylemleri ve kutsal mekânlara yapılan saldırılar ele alınarak bir durum değerlendirmesi yapılmaya çalışılacaktır.

ÇALIŞMANIN PROBLEMİ VE ÖNEMİ

Göçmen kökenli nüfusun Almanya’da artması ile birlikte, göçmenlere ve özellikle Müslümanlara karşı sergilenen ayrımcı tutum ve tavırlar artmış ve bu durum bir sorun alanı haline dönüşmüştür. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, Almanya’da yaşayan göçmenlerin yaşadığı ırkçılık sorunlarını ele almaktır. Etnik köken veya kültürel ırkçılık bağlamında farklı alanlarda, farklı konumlarda maruz kaldıkları ırkçı saldırılar ve cinayetlerin sebepleri üzerinde durularak yaşadıkları sorunlarının günümüzdeki nihai durumunu irdelemeye çalışılmaktadır. Almanya’da işlenen nefret suçları bağlamında İslam düşmanlığı ve cami saldırıları boyutlarına ulaşan süreç rakamsal açıdan 2017-2022 yılları arasındaki saldırılar üzerinden değerlendirilerek durum tespiti yapılacaktır. Almanya’da cami saldırılarının her geçen gün artmasının sebepleri ele alınarak saldırıların ardından kamuoyunun dikkatini çekmemesi ne vurgu yapılacaktır. Bu çalışma 60 yılı geride bırakan misafir işçiler (Gastarbeiter) yani yeni “ötekiler” konumunda olup olmadıkları konusuna ışık tutacaktır. Almanya’da yaşanan ırkçılık hareketleri bağlamında dışlayıcı tutumlar üzerinde durulacaktır. Bu araştırmanın, yaşanan olumsuzluklar kavramsal olarak ideolojik ırkçılık ve/veya kültürel ırkçılık arasındaki boşluğa müdahale alanına önemli bir referans örneği olacağı düşünülmektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışma, yapılan literatür taraması tamamlandıktan sonra çalışma planında da belirtildiği gibi ilk bölümlerde kavramsal ve kuramsal çerçevede ele alınacaktır. II. Dünya

Savaşı'nın ardından Almanya'ya yönelen göçle başlayan misafir işçiler sorununa ve yabancı düşmanlığının oluşum ve gelişim dönemlerine kavramsal tanımlarla yer verilecektir. Ayrıca nefret suçları ve söylemleri bağlamında gelişen olaylara değinilecektir. Belirlenen kavramsal çerçevede Almanya'da yükselen kültürel ırkçılık bağlamında ülkedeki azınlıkların ibadethaneleri olan camilere ve camiler özelinde de Müslümanlara yapılan saldırılar incelenecektir. Çalışma başlığında da belirtildiği gibi bu çalışmada “cami saldırıları”, camilerin yapımı döneminden başlayan süreçte toplumda yer alan protestolar ve tepkiler yer almıştır. Alman resmî kaynaklardan alınan bilgilere dayanarak gerçekleşen cami saldırılarının verileri analiz edilmiş ve saldırılar sonrasında oluşan atmosfer ile alınan tedbirler derinlemesine incelenmiştir. 2017 yılı itibarıyla meydana gelen vaka sayılarının yıllara göre dağılımı ve toplamı hakkında tablo hazırlanmıştır. Almanya'da yaşanan nefret suçları ve yabancı düşmanlığının ölümlere ve büyük kayıplara neden olmaktadır. Araştırma kapsamında resmî makamların yaptığı iyileştirme çalışmaları ve kurumlar aracılığıyla uygulanan uyum politikalarına değinilecektir. Almanya'da ırkçı saldırılara karşı alınan tedbirler incelenerek sonuçları tartışılacaktır. Aynı zamanda durumun iyileştirilmesi için birtakım teklifler sunulacaktır. Bu çalışmada toplumsal bir sorunun ele alınmasından ve sosyal alana odaklanılmasından dolayı nitel araştırma yöntemleri öncelikli belirlenmiştir. Konular derinlemesine incelenip, olayların insanlar üzerinde oluşturduğu etkileri irdelenecektir. Tarihler ve zaman bağlamında doküman incelemesi yapılmış ve çeşitli istatistikî verilerden istifade edilerek nicel verilerden de yararlanılmıştır.

KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu çalışmada, konuyla ilgili olarak seçilen örneklem literatür taramaları ile birlikte Federal Almanya Meclisinde, siyasi motivasyonlu suçlar ve nefret suçları bağlamında verilen soru önermeleri ve hükümetin verdiği cevaplar incelenmiştir. Veriler toplanıp hükümetin ve resmî kurumların açıkladığı nefret suçları ve cami saldırıları verilerinden faydalanılmıştır. Bu çalışmada FAIR International'ın bir girişimi olan Brandeilig.org'un cami saldırılarına karşı, (Alm. Initiative gegen Moscheeangriffe) yaptığı çalışmalarından ve raporlarından yararlanılmıştır. DİTİB Ayrımcılıkla Mücadele Kurumu raporları, (Alm. DİTİB Antidiskriminierungsstelle-ADS) raporları incelenmiştir. Alman Uyum ve Göç Araştırmalar Merkezi (Alm. “Deutsches Zentrum für Integrations- und Migrationsforschung” (DeZIM)) Almanya'da yayınlanan “İrkçi Gerçeklikler, (Alm.” Rassistische Realitäten”) başlıklı araştırma raporu ve ek raporlar incelenmiştir. Almanya'da Müslüman Yaşamı, (Alm. Muslimisches Leben in Deutschland 2020- 2015) araştırması ve

Alman İslam Konferanı araştırmaları. Genel Eşit Muamele Yasası (Alm. Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz (AGG)), ayrıca Almanya'da g, entegrasyon ve iltica gibi konuların uzmanları tarafından araştırmalar yapılarak raporlar sunan ‘‘MEDIEN DIENST-INTEGRATION’’ raporları ve Avrupa Birliği (AB), şemsiyesi altında alışan, AGİT, ECRİ raporlarından faydalanılmıştır. Avrupa araştırmalarına yönelik SETA Vakfı ve Yurt Dışı Türkleri, Akraba Toplumları YTB, Avrupa araştırması incelenmiştir. European-Islamophobis-Report, 2017 raporu tez konuları dâhilinde incelenmiştir. Federal İçişleri Bakanlığı alışmaları aşırı sağcılıkla mücadele, (Alm.Rechtsextremismus bekmpfen), aşırı sağcılığa karşı yapılacak eylem planı incelenmiştir. Bu çalışmada başta Almanca, Türkçe ve İngilizce olmak üzere kitaplar dergiler ve gazetelerde tez konusu dâhilinde çıkan yazılardan da ayrıca ek destek sağlanmıştır.

BÖLÜM I

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.ALMANYA'DA IRKÇILIK VE YABANCI DÜŞMANLIĞI

Bu bölümde tezin temel kavramları olan ırk, ırkçılık, yabancı düşmanlığı ayrımcılık gibi ögeler ele alınacaktır.

1.1.1.Irk ve Irkçılık

Irk kavramı genel olarak ortak soydan gelen, aynı dile ve dini inançlara sahip insan topluluğunu ifade etmektedir. Alaaddin Şenel'e göre (1984: 27) ırk, insan türü ya da soyuanlamında kullanılmakta aynı zamanda fizyolojik özelliklere sahip toplulukları ve belirli tinsel niteliklere sahip insanları anlatmaktadır. İnsanların ten renkleri başta olmak üzere çeşitli özelliklerine göre sınıflanması anlamında ırk kavramı ve ırk sınıflamaları tarihsel süreç içerisinde sürekli değişim göstermiştir. Irkçılık ve ayrımcılık kavramı, olumsuz davranışlar biçiminde ortaya çıkarak insan haklarını ihlal edici, küçük düşürücü, aşağılayıcı, hor gören, rencide eden ya da tehdit içeren bir söylem veya hakaret şeklinde gerçekleşebilir (Mursül, 2022: 42).

Irk kavramının varlığı, Avrupa'nın Yeni Dünya'yı "keşfi" ve sömürgeleştirmesi koşullarından kaynaklanmaktadır (Kuhl, 1994: 363). 16. yüzyılda ırk kelimesi Avrupa dillerinde sıkça zikredilmeye başlanmış ve ırk, kavram olarak her zaman ırk adı altında olmasa bile farklı sınıflandırmalarla kendini göstermiştir. Avrupa ülkeleri arasında özellikle kendi ırkları üstün gördüğü ve bu iddiayı bir siyasi tahakküm veya ekonomik sömürü bağlamında tarihi boyunca kullanmıştır. "Irkçılık" terimi, 1930'larda, öncelikle Nazilerin Almanya'yı judenrein veya "Yahudilerden arındırma" projesine bir tepki olarak icat edildi (Rattansi, 2007: 4). Ayrıca Irk ayrımının ırkçılığa dönüştükten sonra kullanım alanı da genişlemiştir. Bu bağlamda Irk ve ırkçılık kavramları arasında mantıksal güçlü bir bağ oluşturmuştur (Erden Kaya, 2014: 27).

Farklı kültürleri barındıran Avrupa ülkeleri tarihinde ırkçılık ve ırk ayrımı denince akla ilk olarak Almanya gelmektedir ve ırk ayrımı ve ırkçılığın tarihin hangi dönemlerinde etkili olduğu üzerine farklı görüşler mevcuttur. Bu çalışmada Almanya'da ırkçılığın geldiği son gelişmelere değinilecek ve toplumlar üzerinde oluşan yıkım ve etkisi üzerinde durulacaktır. Dünya tarihinde ırk ve ırkçılığın (Rasse und Rassismus) kavram olarak sosyal bilimlerden doğa bilimlerine, siyasetten biyolojiye, antropolojiden genetiğe kadar çeşitli alanlarda sıkça kullanıldığını görmek mümkündür (Benz, 2020:151).

Avrupa ülkeleri arasında ırk üstünlüğü çalışmaları farklı şekillerde vuku bulmuştur. Bu çalışmalar belirgin bir şekilde; Almanya’da ırk üstünlüğü ve Alman ırkını üstün bir kategoride görülmesinin kabulü için “ırksal çalışmalar” yapılmıştır. Örneğin üniversitelerde 1933 yılından itibaren hem ders olarak okutulmuş hem de ırksal düşünceler ilkokul öğrencilerine katılım yasalarına dayandırılarak ırk politikaları kategorileri anlatılmıştır (Benz, 2020:153-154).

Bu bağlamda ırkçılık bir eşitsizlik ideolojisi olarak, insanları varsayılan veya gerçek kökenlerine, ten renklerine, dillerine veya etnik kökenlerine göre farklı gruplara ayırır. Irkçılar öncelikli olarak kendi gruplarına üstünlük tanır, diğer grupları dezavantajlı olarak görürler. Irkçılık, biyolojik ırkçılık olarak Avrupa’da 19. yüzyılın ilk çeyreğinde “ırklara” ayıran bir ırk teorisinin inşası olarak gelişim göstermiştir.

Günümüzde “ırksal” farklılık ve kimliğin temsili, çağdaş kültürel ve politik yaşamın en tartışmalı alanlarından biridir (Bonnet, 1993: 13). Irklara ait birçok tartışma ve açmaz hala varlığını sürdürmektedir. Biyolojik üstünlük açmazı içinde Avrupalı antropologlar ve felsefeci bilim insanları Hegel, Kant ve F. Bluemanch, “ırk” olgusunu farklı kavramlarla bilime kazandırmışlardır. Irk üzerine o dönem yapılan çalışmaların çoğu biyolojik özellikleriyle sınıflamak üzere yapılmıştır. Irk ayrımcılığı zaman içinde güçlülerin kazanan ve üstün olduğu gerekçesi olarak kullanılmış bu yolla meşrulaştırılmıştır. Tarih boyunca “ırk” ve “ırkçılık” kavramı, her iki terimin kullanımı ayrımcılığını önermiştir (Geiss,1988:17).

Avrupa’da 1990’lardan itibaren yabancı karşıtlığı/sorunu üzerinden temellendirilen politikaların kamuoyunda yarattığı etki, aşırı sağ partilerin Avrupa’da daha fazla görünür olması ve yükselişinde kendisini göstermektedir. Almanya, İngiltere, Fransa, Belçika gibi ülkelerde de yabancılara yönelik şiddet eylemlerini artırmakta şovenist ve ırkçı tutumlar çerçevesinde örgütlenen siyasi hareketler gün geçtikçe etkisini artırmaktadır (Kahraman, 2018: 220). Bu bağlamda ırk ve ırkçılık, etkin şekilde sağ görüşlü ve sağcı gruplar tarafından etkin bir şekilde gündemde tutularak ırk, renk, soy, ulusal veya etnik kökenleri nedeniyle ayrımcılığa yönelik (nefret ve aşağılama) faaliyetlerinin arttığı görülmektedir.

Almanya’da ırkçılık ve ayrımcı olay ve saldırılar son zamanlarda artmış olsa da bu bağlamda önlem girişimleri konusunda çok kapsamlı çalışmalar yapılmaktadır. Federal İçişleri Bakanı Nancy Faeser, federal içişleri bakanlığı olarak yeni yasama döneminde “aşırı sağcılık ve ırkçılıkla mücadele” kapsamında etkili ve kısa vadeli önleyici önlemler alındığını

belirtirken, federal hükümet 15 Mart 2022’de aşırı sağcılığa karşı bir eylem planı (Aktionsplan gegen Rechtsextremismus) yayınlamıştır.

Bu bağlamda yapılan çalışmaların ilk başlangıcı olan Birleşmiş Milletlerin (BM) 1965 yılında kabul ettiği “İrkçilikle Mücadele Sözleşmesi”, ırkçılığa karşı onaylanan yasal ilk bildirisidir. Almanya tarafından bu bildiri 1969 yılında kabul edilmiştir (Mediendienst, 2020).

Almanya’nın kabul ettiği her türlü ırk ayrımcılığına ilişkin sözleşme, 1969 yılından bu tarafa uygulanmaktadır. Federal Adalet Bakanlığınca (Bundesministerium der Justiz) Alman devletine göre ırkçılık ve aşırılığın her türlü reddedilmesi ve tüm yasal, adli idari tedbirler temel ilkeleri arasındadır (Mediendienst, 2015). Düzenli olarak her dört yılda bir rapor yayınlanmaktadır ve Almanya en son 2020 yılında BM inceleme komitesine raporlarını sunmuştur. Uluslararası bağlamında ve bu çalışma kapsamında ırkçılıkla mücadelede yapılan çalışmaların etkilisi çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde de incelenecektir.

1.1.2. İrk ve İrkçilik Kavramları

İrkçi kavramların oluşumu ve yapılanması, her dönem araştırma konuları olsun, sosyal düzen kuramları olsun, ırkçılık kavramları ilgi odağında yer almıştır. Günümüzde ise yapısal olarak ırkçılığa, ten rengine veya etnik kökene dayalı orijinal devalüasyon veya ayrımcılık anlamında bakılmamaktadır (Ranko, Annette, 2022)

Almanya’da hâkim olan ırkçılık sürecini dikkate almadan önce ırkçi kavramların oluşumu eksik olacaktır. İrkçilik tarihsel referans noktası özellikle önemli ve şu şekilde sıralayabiliriz; nasyonal sosyalizm-Holokost dönemi ve “göç tarihi” bu doğrultuda bakıldığında ırkçılık uzun bir süre nasyonal sosyalizm ile ilişkilendirilmiş ve bu, ırkçılığın uzun bir süre şiddet unsuru olarak görülmesine yol açmıştır. Almanya’da ırkçılık tarihin bir sorundur ve geçmişte kaldı düşüncesi ile bakıldığı için ancak uzun bir dönem sonrası ırkçılık, toplum için önemli bir sorun olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştır (DeZIM-Rassismusmonitor). İnsanlık tarihinde ırkçılığın amacı hep üstünlük olmuş ve o doğrultuda da ilerlemiş ve şekillenmiştir.

İrkçilik kavramının gelişiminde, Alman bilim insanları ve sosyologlar ırk ve ırkçılık üzerine çalışmalar yapmış ve kavramlar geliştirip fikirler beyan etmişlerdir. Alman Dil Bilimci Gustaf Kossina, birçok ırk ve ırkçılık kuramları geliştirmiştir (Krosigk, 2004). Aydınlanma düşünürlerinden Alman filozof Immanuel Kant, ırkçi fikirleri ile dikkat

çekmiştir. Irk kavramı Imanuel Geiss'e göre ırk kavramının pratikte olan sayısı, ırkçılık çeşitlerinin benzer paydası olduğu nasıl anlatılıp tanımlanırsa fark etmez, sözle değişmez, uzun vadede ırklara bağlı inançlar ortaya çıkar. Irkçılık Avrupalıların askerî ve ekonomik üstünlük sağlamak için dünya çapında Aydınlanma Dönemi ve Sanayi Devrimi başlangıcı ile ideolojik sistem olarak gelişim göstermiştir. Yirminci yüzyılda ırk ve ırkçılık Holokost'a kadar uygulamaya konulmuştur (Geiss, 1988:15-17). Almanya, tarihinde ırk ve ırkçılık konusunda dünya gündemini değiştiren iki savaşın tarafı olmuştur. Savaş sonrası ve günümüzde de bunun sorumluluğu yer yer yaşanmaktadır. Federal Alman meclisinde Holokost Kurbanlarını Anma Töreni'nde (2023) Rozette Kats, "Her türlü ayrımcılık, korkunç bir sapıklıktır." ifadesi ile ırkçılığın toplumlara verdiği korku, endişe ve unutulmaz tarihi sorumluluklar getirdiğini ifade etmiştir (Bundestag, 929020). Alman tarihinde ve Alman bilim insanlarının aydınlanma döneminden başlayan ırklar ve ırkçılık üzerine geliştirdikleri fikirler 20. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra, (nasyonal sosyalizm) fikrin tüm dünyayı etkileyen iki savaş ve yeni ırkçılık çeşitleri gelişmiştir. Günümüzde ise yeni dünya düzeninde ırkçılık belirli alanlarda bilimsel ve ideolojik olarak baş göstermektedir. Bunlara örneklem olarak Avrupa'da ve Almanya'da sık sık gündem olan ırkçılık kavram çeşitlerinin birkaçına değinilecektir;

a)Etnik Irkçılık (Alm. Ethnischer Rasismus) Irkçılık ve etnik ayrımcılığın temeli, insanlar ya da gruplar arasındaki farklılıkları özünde farklı, aşağı ya da üstün olarak değerlendirmektir (Drucksache 16/3969, 2011). Toplumda etnik gruplar öne çıkarılarak etnik profil oluşturulup, Alman toplumunda zaten olan ırkçılığı ve etnik tiplendirmeyi meşrulaştırıp teşvik eder. Bu bağlamda çoğunlukta olan nüfusun azınlıkta olan yabancı azınlık topluluklarına olan güvensizliğini körükleyerek güven ortamını zedelemiş ve onlara karşı daha fazla ön yargı barındıran kısıtlayıcı önlem alınmasını sağlamıştır. Irk, renk, soy, ulusal ve etnik kökene karşı yapılan ırkçılık, nüfus ve ekonomik değişkenlere bağlantılı olarak göç gibi unsurların da etkisiyle toplumların kültürel ve sosyal yapı değişimine uğramıştır. Irkçılığa insan hakları bağlamında bakıldığı süreçte, ırkçılık bir ayrımcılık modeli ve toplumsal güç ilişkilerinin bir ifadesi olarak tanımlanmıştır (Deutsches-Institut-für- Menschenrechte). Etnik ve dinî inanç, tanımlamaya bağlı olarak ırkçılığın geniş bir kapsama etkisi altında kalmıştır. Etnik ırkçılık düşüncesinin hâkim olduğu görüşlerin büyük bir çabası etnik-merkezli (ethno-centric) bir bakış açısı ile "biz" ve "onlar" arasında bir ayırım kurma ve "ötekilerden üstün olma" fikrini geliştirmektir (Erden Kaya, 2014: 41). Bu bağlamda biyolojik ırkçılık ve ideolojik milliyetçilik fikirleri de birleştiği zaman büyük

tehlikeler oluşturmaktadır. Irkçılık ve etkileri hakkında yapılan bir araştırma, göçmenlerin günlük yaşamlarında ırkçı tacize maruz kaldıklarını, bunun da uyum sürecini yavaşlattığını söylüyor (AGJ, 2021). Uzun yıllar beraber yaşamışlıkların olmasına rağmen, dünya gündeminin en önemli konularından biri olarak “ırkçılık” geçmektedir. Federal Göç ve Uyumdan Sorumlu Devlet Bakanı Alabali-Radovan’a göre, “ırkçı kızgınlığı” toplumdaki nefreti körüklemektedir (Spiegel, 2023). Irkçılık insanların özgürlük ve demokratik düzenle sağlanan temel haklarını ihlal eder. Irkçıların ırksal ideallerine uymayanları dışlaması, tüm insanların kanun önünde olan eşitlik ilkesi ile çelişkiye uğratar. İnsan onuru, her insan için koşulsuz ve kuşkusuzdur ve bu, ulusal topluluğa biyolojik ve genetik katılıma bağlı değildir (Grundgesetz 1. Maddesi)

b) Kültürel Irkçılık (Kultureller Rassismus): İnsanların dış görünüşlerine göre gruplandırılmasına ve değersizleştirilmesine artık izin verilmediğinden, ırkçılar aşağılayıcı ayrımları sürdürebilmek için “kültür” yoluyla dolambaçlı yolu icat etmişlerdir. Kültürel ırkçılıkta “kültür”, “ırk” için bir kod niteliği taşımaktadır (Belltower, 2015). Kültürel bir faktör olarak, ırkçılığın şiddetli deneyimi ve kültürel hegemonyası sayesinde, hayatın her alanına yayılan baskın ve marjinal öznelerin kültürleri şekillendiren bir önem kazanmıştır (Attia, 2009: 28).

İrkçilik, milletler arasındaki sosyo-ekonomik farklılıkların sonucu olarak gelişmektedir ve Avrupa sömürgeciliğın doğal bir sonucu olarak nüfuslar arasında güç ilişkisine bağlı bir üstünlük ilişkisi kurulmuştur. Rönesans ile birlikte çıkan canlıların sınıflandırılması ve belirli bir ırkın üstünlüğü fikri, ilerleyen zaman içerisinde kültürel alana evrilmiştir. 19. yüzyılda Avrupalıların kendini diğer milletlerden üstün görmeye başlaması ile 20. yüzyılda Avrupa’da ve tüm dünyada etkili bir şekilde görülen yıkıcı ırkçı hareketler, bugün dâhil farklı içeriklerle insanlar, gruba özgü özelliklerle atanır, biyolojik veya kültürel özelliklere göre diğerleri olarak sınıflandırılmıştır (El-Mafaalani, 2018: 94).

Sınıflar ve kategorilere ayrılan insanlar değersizleştirilerek en sonunda dışlanmaktadır. Almanya, savaş sonrası yeniden toparlanma girişimi olarak dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen işçilerle göçmen ülkesi olarak gelişim göstermiştir. Yerleşik Alman toplumundan farklı bir din ve farklı kültürlerin bir araya gelmesi ilk zamanlar göze çarpar bir etki göstermese de ilerleyen zamanlarda gözle görülen bir hâl almıştır. Avrupa’da yaygın olan Müslüman karşıtı ırkçılık, kültürel ırkçılığın bir biçimi olarak anlaşılabilir (Belltower, 2015).

Ayrımcılığı hedefleyen “yeni ırkçılık”, ırkçılığın belli dönemlerde farklı biçimlere bürünmesine neden olmuştur. Küreselleşme ve göç olgularının etkisi ile kültüre yönelen eski biyolojik ırkçılık yok olmamış fakat bir anlamda mutasyona uğramış ve farklılaşarak, farklı toplumların karşısına entegrasyon ve uyum sorunları olarak zuhur etmiştir. Bu bağlamda göçmen işçi grupları zaman, zaman ayrımcı ve ırkçı klişelerle dolu yabancı düşmanlığı şiddetine uğramışlardır (Balibar&Wallerstein, 2007: 32).

Ön yargılardan beslenen “ırkçılık” eski söylemlerden farklı olarak ırkçılığa kültürel olarak yaklaşımla “kültürel ırkçılık” olarak adlandırılan ırkçılık biçimi, insanların arasında oluşan belirli kültürel farkların aşılamayacağını ve kültürel bütünleşmenin mümkün olmadığını savunur. Kendisi ve öteki arasında mutlak fark olduğunu, ırk olarak kendini sadece fiziksel olarak değil kültürel olarak da her açıdan üstün görmektedir.

c) Kurumsal Irkçılık (Institutioneller Rassismus): Emniyet, kamusal yetkililer veya okullar gibi bir toplumun kurumlarından kaynaklanan ayrımcılık, dışlama veya değersizleştirme biçimleri olarak kabul görmektedir (Antidiskriminierungsstelle des Bundes, 2021). Bir başka şekli ise; bir ırksal grubun diğer ırksal gruplar üzerinde kurumlar aracılığıyla baskınlık kurmasıdır. Bu bağlamda ırkçılık günlük hayatta da yaşanmakta, örneğin eğitim kurumlarında, konut piyasasında ve iş hayatında kurumsal ayrımcılığa maruz kalınmaktadır (Attia, Keskinçilç; Okçu, 2021:18).

Birden fazla ırkın bulunduğu toplumlarda ırklar arasında hiyerarşik güç ilişkisi kurulmuşsa, bu hiyerarşide üst köşede yer alan ırkın diğer ırklar üzerindeki hâkimiyetini sürdürmesi, kurumlar vasıtasıyla da olmaktadır. Irk ayrımı konusunda büyük ölçüde ırksal ayrımcılığı hedefleyen kurumların olduğunu ispatlamak zordur. Örneğin Almanya’da “dönerci cinayetleri” diye bilinen ırkçı ve Neo Nazi NSU cinayetlerinin hukuk sürecinde de baskı yaşandığını NSU avukatları sık sık dile getirmektedir. NSU avukatlarından Başay Yıldız, 2018 yılından bu tarafa ailesi ve kendisi ırkçı tehdit mesajları aldığını ve bu konuda yapılan incelemeler sonucunda Yıldız’ın kimlik bilgilerinin Frankfurt polis bilgisayarından bakıldığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda yabancı düşmanlığı ve nefret söylemleri içerikli mesajlar yayınladıkları tespit edilen altı polis memurları görevden alınmıştır. Bu kapsamda görevden alınan polis memurları hakkında hiçbir hukuki yaptırım yapılmaması Yıldız’a göre Almanya’da “kurumsal ırkçılığın” önemli bir sorun olarak devam ettiği ve yaşanan ırkçı olaylardan ders çıkarılmadığıdır. Kamusal alanlarda olan ırkçılık, yabancı düşmanlığının ırkçı niteliğinin inkâr edilmesine izin vermektedir (Balibar, 2007; Wallerstein: 71).

Toplumsal sınıfların ırkçılıktan etkilenmeye daha yatkın olduklarını ve bunların, belli bir konjonktürde hem tarihsel hem kurumsal hem de sosyolojik olarak etkilenmektedir. Almanya’da kurumsal ırkçılık konusundaki en etkin iddia, emniyete bağlı polis teşkilatlarında olduğudur. Polis tarafından edinilen mağdurların hiçbir şey yapmadan görünüm veya renginden dolayı yaptığı ırksal profillemeye (İng. “racial profiling”) olduğudur (Kopke, 2022: 134). Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI) Almanya’da, ırkçılığı araştırma raporunda polis tarafından ırksal profillemeye olduğu üzerine, Almanya’ya araştırma yapılması önerisinde bulunmuştur (ECRI, 2019). Bu öneri kapsamında o dönemin federal işleri bakanı olan Horst Seehofer’in (CSU), polislerle ilgili araştırma yapılmasını lüzumsuz görmesi ve Seehofer’in böyle bir çalışmaya “gerek duymadığı” gerekçesiyle iptal etmiştir (Spiegel, 2020). Irksal profillemeye terimi, yetkililerin insanları sadece ten rengi gibi dış özelliklerine dayalı kontrol ettiğini tanımlar. 2006 yılından bu tarafa Ayrımcılıkla Mücadele Kurumuna, 200 ırksal profillemeye bildirilmiştir (Spiegel, 2020). Almanya’da bir araştırma şirketinin yaptığı araştırmanın konusu Federal hükümetlere bağlı polis teşkilatlarında ırkçılık ve antisemitizme ve yabancı ırklara karşı önlem eksikliklerinin olduğudur (Mediendienst, 2022). Kurumsal ırkçılıkla mücadelede önlem eksikleri giderilmesi ve başarılı olması için kurumsal yöntemler ve mücadele şart olduğu yapılan araştırmalar sonuçlarında belirtilmiştir. Almanya’da her türlü ırkçılığın üstesinden gelmek, toplumsal ve devlete düşen en önemli görevlerden biridir. İnsanlara veya gruplara karşı ten rengi, dinî mensubiyeti, etnik veya kültürel kökeni nedeniyle ayrımcılık yapılması kabul edilmemelidir (Micksch, 2009: 10).

1.1.3. Öncü Kültür Tartışmaları (Leitkultur)

1990’lı yıllarda konu olmaya başlayan (Leitkultur) üstün kültür olarak diğer kültürlerden daha öncelikli ve diğer kültürlerin ona uyması gerektiği beklentisi içinde düşünülmüş bir kültür tasarımıdır. Bu kavram ilk olarak Siyasal Bilimci Bassam Tibi tarafından çok kültürlü toplum eleştirisinde gündeme gelmişti, 1996 yılında Bassam Tibi Öncü Kültür tartışmasını başlatmıştır. Özellikle Avrupa’ya gelen göçmenlerin yerel kültüre ayak uydurmaları gerektiğini vurgulayarak, demokratik, laik bir değerler konsensüsü olarak Avrupa’nın medeni kimliği yönündeki değerlerinin uygulanması olarak tarif edilmişti (Tibi, Bassam, 2017). Öncü kültür, etnosantrik bir yaklaşımla çok kültürlü toplumlarda kendi kültürünü önceleyen ve diğer kültürleri küçümseyen bir yaklaşım olmuştur. Özellikle Müslüman kadınların taktıkları başörtü tartışmalarına konu olmuş ve belirli kısıtlamalar getirilmesi gerektiği üzerine vurgular yapılmıştır. Alman öncü kültür savunucuları, sosyal

medya, siyasiler, Alman toplumunun huzursuzluğunun nesnesinin, göçmen toplumların günlük yaşantıları ve davranışları olduğunu varsaymışlardır. Özellikle de Hristiyan Demokrat Siyasetçi Fridrich Merz bu tartışmalarda öne çıkmıştır (Spiegel, 2000).

Almanya’da göçmen politikaları söz konusu olup tartışılırken “öncü kültür” terimi sık sık kullanılmaktadır. Almanya’da yaşamak isteyen yabancıların takip etmesi gereken bir “egemen kültür” olduğunu ve sosyal etkileşim bağlamında aralarında olan farklılıklarına rağmen insanları birbirine bağlayacağını ve yabancıların bu baskın kültürü kabul etmek zorunda oldukları iddia edilmiştir (Bpb, Bundeszentrale für politische Bildung).

Göçmenlerin, mercek altında olması gerektiği varsayımıyla, Alman vatandaşlığına geçişlerde öncelikle bağlayıcı bir “öncü kültür” olduğu tartışması ile yıllardır göç ve entegrasyon konuları tekrar tekrar gündeme getirilmiştir. Baskın kültürün savunucuları, göçmenleri sadece dili anlama ve yasalara uyma yeteneğinin ötesinde, kültürel değerlere ve toplumun değerleri ile aktif olarak ilgilenmeleri gerektiğini vurgulamışlardır. Bu tartışmalarda yıllardır entegrasyon konularının İslam’a özel bir saplantıyla karakterize edilmesi dikkat çekmiştir. Müslüman bir geçmişe sahip insanlara hem kültürel olarak bütünleşme yetenekleri hem de vatandaşlığa kabul kriterlerine yansıyan (anayasaya bağlılık giyim kuşama gibi) hep şüphecilik içeren sorular yöneltilmiştir (Heiner, 2006: 3-4).

Alman vatandaşlığına geçişte sadece soruların değil zorlukların sunulması, vatandaşlık alımı sonunda bile “Müslüman olmak, Alman olmanın tersidir.” anlamına gelir. Hatta bu, Alman vatandaşlığına sahip, Almanca bilen veya kendini Alman olarak tanımlayan kişiler için bile geçerli görülmektedir (Keskinkılıç, 2019:6). Bu bağlam doğrultusunda da değerler, normlar ve kurumlar, en önemli gördükleri ise toplumun kullandığı (Alman) dilini doğallaştırma beklentisi olarak bağlayıcı bir “öncü kültür” terimi altında sunulmuştur. Bu kavramı eleştirenler ise siyasi olarak baskın bir kültürün tasarlanarak veya tasarlanmış hâlde kültürel azınlıkların asimilasyonu veya dışlanmayla karşı karşıya bırakacak siyasi baskıya yol açmasından endişe etmişlerdir (Heiner, 2006: 9).

Alman öncü kültür kavramı siyasilerin çok sık kullandıkları ve sadece bir kültürü ve/veya Müslümanları (İslam’ı) hedef tahtasına koyan açıklamalar yaparak toplum içinde zaten var olan dışlanma ve ayrımcı tutumları daha da artırmıştır. Bu bağlamda çok sayıda siyasiler açıklamalarda bulunmuşlardır. Buna örnek olarak, Federal Meclis Başkanı Lammert Alman öncü kültürü tartışmasına devam edilmesi gerektiğini, öncü kültür bilinci

olmadan Almanya'nın mevcut sorunlarının çözülemeyeceğini dile getirmiştir (Die Zeit, 2005).

2000'li yıllarda tartışmayı açan Almanya Hristiyan Demokrat Partisi siyasetçilerinden Friedrich Merz, göçmenlerin Alman öncü kültürüne uymalarını talep etmiştir. Hristiyan Demokrat Birlik Partileri CDU ve CSU özellikle seçim zamanlarında mülteci sayısının arttığını konu edip gündeme getirmişlerdir (Süddeutsche Zeitung 2016). Friedrich Merz göre Almanya'da yaşamak isteyen her yabancı Alman "öncü kültürünü" benimsemeli ve buna uyum sağlamak için çaba sarf etmek zorunda olduğunun bilinci içinde olmalıdır. Bunu kabul etmeyenlerin, Alman toplumunda kabul görmeyeceğini sık sık dile getirmiştir (Rheinische Post, 2000).

Dönemin İçişleri Bakanı (CDU) Thomas de Maiziere "Leitkultur tartışmasına davet" niteliğinde Alman kültürünü öne çıkaran on maddelik bir plan hazırlamıştır. Bu rapor Alman kültüründe önemli olan unsurları içermekte ve başka bir ifade ile "Ana kültürüne güvenen güçlüdür." yorumunu yaparak baskın kültürü gündemde tutma çalışmalarına önem vermiştir (Handelsblatt, 2017). Bu bağlamda yapılan tartışmalarda De Maiziere tartışmalı "öncü kültür" terimini, "Almanya'da birlikte yaşamak için bir kılavuz" olduğunu ve bununla toplumsal örf ve adetlere uyulmasını gerekliliğini savunmuştur. Sosyal medya platformlarında sunduğu on maddelik maddeleri destekleyenler olduğu gibi karşı yönde mizah içerikli paylaşım yapanlar da olmuştur (Stuttgarter-Zeitung, 2017). Bir bakıma siyasetin önemli yüzlerinin savunduğu ve onların söylemediği eksik kalan yerleri de Balsam Tibi gibi göç geçmişi olan bilim insanlarının medya platformlarında görsel ve yazılı medyada sık sık dile getirmesi birçok kişiyi endişeye sevk etmiştir. Öncü kültür kavramı insanları "İslam'a ve Müslümanlara karşı geliştirilmiş bir kavram olarak mı üretildi?" endişesine sevk etmiştir.

1.1.4. Yabancı Düşmanlığı

Kökenini Latinceye dayanan zenofobi (xenophobia) kavramı, yabancılara karşı duyulan korku, nefret ve yabancı insanların varlığından rahatsızlık duymak anlamına gelmektedir. Zenofobi kavramı genellikle "kültürel farklılık" ve ötekine duyulan öfke, nefret gibi kavramlarla yabancı düşmanlığı anlamında kullanılmaktadır (Eser, 2021). Başka bir anlatımla Zenofobi, kişinin gerçekliği kanıtlanmamış bir korku ile farklı dine, kültüre, etnik kökene ya da millete ait olan kişilere karşı oluşan negatif duygu ve düşüncelerini kapsamaktadır (Saraçlı, 2019: 120). Yabancı düşmanlığı, kavramsal olarak çok farklı şekilleri kapsamı içine alan, geniş anlamlar betimleyen yorumlarla anlatılmaya çalışılmıştır.

Fakat yabancı düşmanlığının tam anlam olarak gerçek manada tek bir tanımı yoktur. Literatürde çok farklı tanımları bulunmaktadır.

Bu bağlamda geçmişte yabancı düşmanlığı olarak söz edilen yerlerde bugün ise ırkçılıktan bahsedilmektedir. Alman vatandaşlığına sahip olan ancak bir Alman'ın tasavvur ettiği başka bir kişiden farklı görünen veya konuşan biri, yabancı düşmanı tutumların ve/veya ırkçılığın kurbanı olabilmektedir (Brandenburgische-Landeszentrale-für-politische-Bildung, 2022). Almanya'da yabancı düşmanlığı kavramı, bir tanıma göre, bir yabancıya karşı düşmanlık saikiyle suç mahallindeki bir yabancıya, örneğin bir turiste veya oraya yeni taşınmış birine karşı işlenmişse, o eylem yabancı düşmanlığı saikiyle yapılmış olur (Bornheim, 2020).

Zygmunt Bauman'a göre "yabancı" olarak tariflenen kişilerin yerleştikleri toplumlarda hoş karşılanmadığını ve yok edilmeye çalışıldığını ifade eder. Bir ülkeden diğer bir ülkeye gelen ve farklılıklarıyla belirgin olan yabancının varlığı sorgulanmaya başlar. Yabancı toplum tarafından kabullenmez ve geldiği ülkeye geri gönderilmeye çalışılır. En son olarak da sindirilemeyen ve varlığı korku unsuru olarak görülen "yabancının" yok edilmesi yoluna gidilir (Bauman, 1997: 89). Alman toplumunun yabancı olarak gördükleri Müslüman Türklere karşı sergiledikleri tutumun Bauman'ın yabancı kavramıyla paralellik gösterdiği görülmektedir.

George Simmel de tıpkı Zygmunt Bauman gibi yabancının toplum tarafından kabullenediğini tekrarlar. Simmel'e (2009: 149) göre yabancı, grubun kendisinin bir unsurudur, tıpkı yoksullar ve muhtelif "iç düşmanlar" gibidirler. Aslında yabancının gruba mensubiyeti hem onun dışında olmayı hem de onunla karşı karşıya gelmeyi içeren bir unsurdur. Her iki sosyoloğun ortak olarak vurguladığı gibi yabancıların geldikleri toplumda kabul görmeleri oldukça zordur. Bu süreç yabancı düşmanlığı şeklinde ortaya çıkar ve yabancı toplum dışına itilmeye çalışılır.

Alman toplumunda yabancı kültürlere karşı duyulan hisler yabancı düşmanlığı bağlamında suç oranlarının artmasına neden olmaktadır. Avrupa'da ve özellikle de Almanya'da kültürel veya siyasi tartışmalar toplum içinde olan ve sayısı hiç de azımsanmayacak sayıda etnik ırkçılığı öne çıkaran ve bu hedefte ilerleyen insan topluluklarını çoğaltmıştır. Almanya'da yabancılara karşı düşmanlıkların oluşumuna bakıldığı zaman belirgin bir şekilde yabancılara yönelik, karşılıklı birbirini tanımayan, diyalog eksiklikleri olan toplumlar olmuştur. Bu toplumlarda oluşan yabancı düşmanlığı,

yabancılara yönelik kötü davranış olarak da baş göstermektedir. Örneğin: 1871'den sonra Polonyalı işçilerin Almanya'ya göçü veya 1945'ten sonra Batı'daki Alman mültecilerin entegrasyonu ve asimilasyonu yoluyla yerliler ve yeni gelenler arasındaki oluşan sorunların uzun yıllar sürdüğü görülmüştür (Geiss, 1988: 317).

Yabancı düşmanlığına ilişkin sosyolojide kullanılan kavramlara bakılırsa bunlar ırkçılık, etnosantrizm, zenobi, yabancı düşmanlığı olarak kavramlaşanlardan bazılarıdır. Yabancı düşmanlığına en etkin şekilde yönelim, Alman ırkını üstün gören ırkçı ve aşırı sağ görüşlü radikal Nazi gruplarıdır. Bu radikal gruplar kendi ırkından olmayanları küçümseyen eylemlere ve tutumlara yönelerek dışlayıp sözlü ve fiziki saldırılar uygulamışlardır. Bu saldırılarda bazı zamanlar az da olsa Alman toplumunun desteğini almışlardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Alman tarihinin en şiddetli ırkçı saldırılarına örnek olarak 1992 yılında Almanya'nın Rostock şehrine bağlı Lichtenhagen ilçesinde yaşayan Vietnamlı sözleşmeli işçilerin yaşadığı binalara aşırı sağcı ve ırkçı gruplar tarafından günlerce nefret söylemleri içeren protestolar yapılmıştır. Yabancı düşmanı sloganlar eşliğinde yüzlerce Neonazi, mültecilerin yaşadıkları yerleri molotofkokteyli saldırılarıyla yakmışlardır (NDR, 2018). Lichtenhagen'de vuku bulan bu ırkçı saldırılarda, orada yaşayan yabancılar adeta yalnız bırakılmış bir yaklaşım doğrultusunda, yerel ve ulusal medya platformları toplumu yaşanan bu olaylar hakkında bilgilendirmekte çekimser davranmışlardır. Bu saldırıların başlaması ve gelişim döneminde ve sonucunda güvenlik güçleri de yeterince müdahalede bulunmamışlardır (NDR, 2022).

Yabancı düşmanlığı ve ırkçılık, eylemlerle ve yaşam alanlarının yakılması ile kalmamış, 23 Kasım 1992 tarihinde Almanya'nın Mölln kentinde bir Türk ailesinin evine aşırı sağcılar tarafından düzenlenen saldırı sonucu üç Türk yanarak can vermiştir (Deutsche Welle [DW], 2017). Yaşanan bu can yakıcı saldırıdan bir yıl sonra, dört Neonazi tarafından düzenlenen kundaklama sonucu 29 Mayıs 1993 tarihinde Almanya'nın Solingen kentinde bir Türk ailesinden beş kişi yanarak hayatını kaybetmiştir (Bpb, 2018). Bu iki yabancı düşmanlığı saikiyle işlenen saldırılarda, özellikle kadınlar kurban olarak etkilenmiştir. Örneğin Mölln ve Solingen'deki kundaklama saldırılarında iki aileden sekiz Türk kızı/kadını hayatını kaybetmiştir (Sen & Goldberg, 1994:65).

Bu olaylardan sonra 2011 yılında ortaya çıkan ve aşırı sağ görüşlü ve ırkçı bir örgüt olan NSU'nun (Nasyonalsosyalist Yerlatı Örgütü) Türklere yönelik düzenledikleri seri cinayetler yabancı düşmanlığı ile kalmayıp şiddete dönüşerek, insanların hayatına kasteden boyutları ile görülmüştür (Heerdegen, 2016:195). Bu cinayetler ve şiddet olayları ile

Almanya'yı kendi ırklarından olmayanlar ve yaşadıkları topluma uymayanlar olarak gördükleri yabancılardan arındırmak düşüncesi sabit olmuştur. Bir başka ifade ile: NSU üyeleri, kendilerini sözde sessiz çoğunluğun koruyucuları olarak gördükleri için kurbanlar seçmiş ve cinayetler işlemişlerdir (Daimagüler, 2017: 93).

Almanya'nın doğusundaki Chemnitz ve Zwickau kentlerinde yaşayan, 1998 yılından sonra yeraltında faaliyete geçen Neonazi NSU terör örgütü 2000'li yılların başında farklı şehirlerde işlediği birçok cinayetle gündemden hiç düşmemiştir. Nasyonal sosyalist sağcı teröristler Mundlos, Böhnhardt ve Zschöpe, yeraltında 14 yıl boyunca işledikleri cinayetlerle anılmaktadırlar. Sağ aşırılık yanlısı Thüringen eyaletinin iç güvenlik servisinde aşırı sağcı gösterilere ve bombalı olaylara katılan üçlü, Ocak 1998'den 2000 yıllarının başına kadar aranmışlardır (Frindte 2016: 62). Aranan NSU üçlüsünün işlediği cinayetleri aylarca önceden planladığı ve daha sonra soğukkanlılıkla uyguladıkları ortaya çıkmıştır (Frindte& Heerdegen, 2016: 200).

Aşırı sağcı ve ırkçı terör örgütü NSU, yabancı düşmanlığı bağlantısında 9 Eylül 2000'de Türklere yönelik seri cinayetler kapsamında (Nürnberg) Enver Şimşek'i öldürmüştür. 13 Haziran 2001'de (Nürnberg) Abdurrahim Özdoğru, 27 Haziran 2001'de (Hamburg) Süleyman Taşköprü, 29 Ağustos 2001'de (Münih) Habil Kılınç, 25 Şubat 2004'te (Rostock) Mehmet Turgut, 9 Haziran 2005'te (Nürnberg) İsmail Yaşar, 15 Haziran 2005'te (Münih) Theodurus Boulgaris, 4 Nisan 2006'da (Dortmund) Mehmet Kubaşık, 6 Nisan 2006'da (Kassel) Halit Yozgat, 25 Nisan 2007'de (Heilbornn) bir Alman Polis memuru Michele Kiesewerrer cinayete kurban gitmişlerdir (Daimagüler, 2017:63-66).

Bu seri cinayetlerle NSU terör örgütü 8'i Türk olmak üzere 10 kişiyi katletmiştir. Ayrıca 15 banka soygunu ve 2 bombalı saldırı düzenleyen NSU üyelerinden ikisi Uwe Böhnhard ve Uwe Mundlos, 4 Kasım 2011 yılında gizlendikleri karavanda ölü bulunmuşlardır. Aşırı sağcı NSU terörist Beate Zschäpe müebbet hapis cezasına çarptırılmıştır. NSU terör örgütün varlığı Kasım 2011'de Türkiye kökenlileri hedef alan cinayetlerle, tesadüfen ortaya çıkmıştır (AA, 2022).

Yaşanan ölümler ve kundaklama olayları NSU'nun terör eylemleri sonrasında hep gizli bir yerlerden desteklendiği ve soruşturmaların farklı yerlere yönlendirildiği ortaya çıkmış ve hatta işlenen cinayetler sonrası mağdurların aileleri bile zan altında bulundurulmuştur. NSU terör örgütü davası avukatlarından olan, Başay Yıldız, defalarca davadan çekilmesi için tehdit edildiğini kamuoyuna açıklamıştır (AA, 2022)

Bir diğerk NSU saldırısı ise Türkler ve farklı göçmenlerin iş yerlerinin olduğı bir cadde üzerinde gerçekleşmiştir. 9 Haziran 2004'te Köln kentinde olan, Mülheim-Keupstrase'de Türklere ait bir kuaför salonunun önüne içi barut ve metal çiviler dolu bir çanta bırakılmıştır. Bu çanta uzaktan kumanda ile patlatılmış ve çivilerin etrafa saçılmasıyla 4'ü ağır olmak üzere 22 kişi yaralanmıştır. Bu saldırıda çok sayıda binanın camları kırılmış ve etrafta hasar bırakmıştır. Olay sonrasında görgü tanıklarının ifadeleri dikkate alınmamış fakat Kuzey Ren-Vestfalya eyalet polisi, bu saldırının (Türkiye karşıtı grupları kast ederek) politik olarak motive edilmiş şiddetli terör saldırısı olabileceğini açıklamıştır. Keupstrase, üzerinde Türklere ait çok sayıda dükkân, kültür dernekleri, çay salonları bulunmaktadır. Türklerin ve farklı göçmen gruplarının yoğun yaşadığı yerlerdendir (Taz, 2016). Saldırı hakkındaki açıklamasından kısa bir zaman sonra Köln polis yetkilileri, saldırının siyasi motivasyonlu suç kapsamında olduğuna dair kanıtlar bulunamadığını açıklamıştır (John, 2016:84). Olayda mağdur olan ve orada bulunan bazı tanıkların olay yerinde sivil kıyafetli 2 polisin olduğunu açıklaması ve kamera kayıtlarından da bunun tespit edilmesine rağmen bu konu üzerinde durulmamıştır.

Yabancı düşmanı ve ırkçı saldırılar her yerde ve her alanda farklılaşan unsurları ile mevcuttur. Mesela yabancı düşmanlığının bir başka şekilde vuku bulan ırkçılık ve ayrımcı şekli, psikolojik şiddet unsurları olarak eğitim alanlarının her bir kademesinde de yaşanmaktadır. Bu örneklerden biri (ana dil) kullanma sorunudur. Almanya'nın Baden-Württemberg eyaletinde bir Türkiye kökenli ilkokul öğrencisine, teneffüs esnasında okul bahçesinde Türkçe konuştuğu için öğretmeni tarafından ek cezai ödev, olarak "Neden Almanca konuşmalıyız?" konulu bir ders ödevi verilmiştir. Konu hukuk birimlerine taşınıncaya mahkemece bu uygulamanın kanunsuz olduğuna hükmedilmiştir (Spiegel, 2022).

Eğitim sisteminde ve okul kitaplarında yabancıları ötekileştiren ve dışlayan anlatımlar içeren bir dille yazılmış olanları vardır. Özellikle din, dil, kültür konuları çarpıtılıp tartışma konusu edilmiştir. Toplumsal eşitlik ve anayasal özgürlük bağlamında bir grubun diğerk bir gruptan üstün olmadığı ve her yurttaşın eşit ortak değerleri olduğunun birleştirici noktalarının altı çizilmeli ve kültürel ayrımcılığa yönelik her ifade ve her eylemler eğitimin prosedürlerinden çıkarılmalıdır (Yılmaz, 2015: 183).

Bu bağlamda Almanya'da yabancı düşmanlığının belirli bir millete (Türklere ve İslam'a) yoğunlaştığı yaşanan cinayetler ve ibadethane (cami) saldırılarında açıkça ortaya çıkmaktadır. Irkçılık ve aşırı sağın uzun yıllar tehdit olarak görülmemesi ve sadece bir güvenlik meselesi olarak bakılması sorunun boyutlarını daha da artırmıştır. Irkçılık Balibar

ve Wallerstein gibi birçok düşünürün belirttiği gibi ayrımcılık, küçümseme ve korku, ötekini küçümsemenin ve ondan korkmanın yabancı düşmanlığının temel bir davranışsal sonucu olmuştur (Balibar & Wallerstein, 2007:52).

Almanya'da Türklere yönelik yabancı düşmanlığı 1970'lerin sonu ve 1980-90'lı yıllarda gözle görülür şekilde yaşanmıştır. O dönemler Türkler arasında kurumsallaşmış sivil toplum örgütlerinin ve kuruluşların kısıtlı ve/veya yok denecek kadar az olmasından dolayı gündeme hatırı sayılır şekilde gelememiştir veya getirilememiştir. Irkçılıkla mücadelenin yetersizliğine NSU kurbanlarının Avukatlarından olan Mehmet Daimagüler tarafından her platformlarda vurgulanmaktadır (Daimagüler, 2017:117). Yabancılara bakış ve yaşam hakkı kalıplaşmış yargılar ve nefret söylemleri ile birleştiği zaman tarih boyunca düşmanlıklar çoğalıp sosyal düzene engeller de getirmiştir ve daha da artırarak getirecektir.

1.2. ALMANYA'DA AYRIMCILIK VE NEFRET SÖYLEMLERİ

1.2.1. Almanya'da Irk ve Göç Temelli Ayrımcılık

Yeni ırkçılık olarak tanımlanan kavram, II. Dünya Savaşı öncesi görece uzlaşma içinde olan tanımlamasından ziyade, günümüzde farklı unsurların bileşenlerinin farklı yansımalarında ifadesini bulan daha karmaşık bir fenomen haline dönüşmüştür. Değişen dünya ve toplum düzeni ile birlikte ırkçılığın dayandığı maddi faktörler, biyolojiden ekonomiye, sosyolojiden kültüre bir kayma geçirerek ırkçılığın belli dönemlerde farklı biçimlere bürünmesine neden olmaktadır (Elmas, 2008: 21). Bu çalışmada ırkçılık kavramı bu haliyle ele alınacaktır.

Göç ve ırk temelli ayrımcılık olgusu, toplumları bir bütün olarak etkileyen bir sorundur. Bu bağlamdaki ayrımcılık belirli grupları olumlu ve diğer grupları daha olumsuz değerlendirir. Bu gruplara karşı olumsuz tutumlar genellikle doğrudan aşağılama ve dışlama olarak ayrımcılığın başlangıç noktasında gelişim gösterir. Sosyal psikolojide ise ayrımcılık bireylerden veya gruplardan kaynaklanan ve diğer bireyleri veya grupları dezavantajlı duruma düşüren davranışlar olarak kavramlaşmıştır (Beigang, vd. 2017: 149).

Ayrımcılık bilinçli veya bilinçsiz olabilmekte ve normallığe dair kalıplaşmış beklentilerle bağlantılı olarak, etnik veya sosyal köken, din veya cinsiyet gibi farklı özelliklerin etkileşimi ile ilgili boyutlu ayrımcı tutumları oluşabilmektedir. Bu bağlamda göç temelli ayrımcılık 2014-2015 yılında Avrupa kıtasında "küresel göç" olarak adlandırılan göç hareketliliği doğrultusunda göçmen karşıtlığı hızlı bir şekilde gelişmiştir. Geldikleri ülkelerin konumları ve iç savaştan kaçıp sığınmaları din, dil, etnisite farklılıkları önemli bir şekilde etki etmiştir. Bu doğrultu çerçevesinde göçmenlere karşı hızlı bir şekilde toplumun

büyük bir bölümünde oluşan ön yargı ve ayrımcı tutumlar yeni bir fenomen değildir. Bu bağlamda sık sık prestolar ve göç karşıtı direnişler tertip eden, PEGİDA hareketi, “Göçmenlerin sosyal refahımızdan yararlanmasını durdurun.” sloganı eşliğinde Alman halkı arasında olan göç karşıtı toplumlara etkisi altına almaya çalışmıştır (Euronews, 2015). Ve bu doğrultuda da hayli başarılı olmuş ve Almanya'nın farklı eyaletlerinde de zaman zaman tekrarlanmıştır.

Göç ve göçmen karşıtlığı, birinci kuşak göçmenlerin Almanya'ya gelme sürelerinde de (dışlanma ve ayrımcılık) belirgin bir şekilde görülmüş ve de belirgin bir şekilde yaşanmıştır. Avrupa kıtasından gelen “iş gücü” işçilerle Türkiye'den gelen misafir iş gücü olarak da bilinen göçmenlere ilk etapta dil ve kültür farkı bahanesi ile dışlanmış ve diğer göçmenlere sunulan aynı imkânlar sunulmamış ve çeşitli dışlanmalara da maruz kalmışlardır (Bpb, 2016).

Bunlar, yaşam alanı seçimlerinde, iş yerlerindeki çalışma ortamlarında çifte standart uygulamaları yaşamışlardır. İş gücü olarak gelen göçmen işçilerin eğitim, kültürel, din ve inanç farklılıklarından dolayısıyla dışlanmalarına ve ayrımcı tutumlara maruz kalmalarına büyük etki etmiştir. Ayrımcılık toplumu bir bütün olarak kamuoyunda, medyada, siyasette tartışılan konudur. Bu bağlamda Almanya'ya göç tarihini anlatan birçok belgesel çekilmiş, birinci kuşak göçmenlerin yaşantıları ilk ağızdan aktarılmıştır (mediendienst-integration.de, 2021).

Konjonktür olarak göçleri kabul eden toplumlar, ekonomik nedenlerle gelen göçmenlerin kendilerine ve ülkelerine yük olacağı düşüncesi ile olumsuz düşünceler eşliğinde göçmenleri istememektedirler. Bu düşünceyle “göç” konusuna her zaman kötü sonuçlanır veyahut da olumsuz sebepler oluşturur gözü ile bakmak doğru değildir. Göçmenler için de kalifiye yetişmiş insan kaynakları, göç alan toplumlar için de önemli bir ihtiyaca katkı sağlamıştır ve sağlamaktadır (Hinte & Rinne; Zimmermann, 2015: 744). Fakat bu katkıların olumlu olarak görülmemesi, toplumu ırkçı ve ayrımcı düşmanlıklara yöneltmiştir. Yabancı düşmanlığı ve ırk ayrımcılığı sosyal, kültürel olarak toplumsal yaşamın her alanında yaşam bulmaktadır. Toplumların psikolojik ya da biyolojik hafızası olan şey ırk değildir, fakat modern toplumların geçmişe dair hafızasının en önemli şekillerinden birisini temsil eden şey ırkçılıktır (Balibar & Wallerstein, 2007:72).

İrk, renk, etnik kökene bağlı olarak yapılan ayrımcılık ve ayrımcı muamele literatürde ırk temelli ayrımcılık (Alm. Rassendiskriminierung) olarak kullanılmaktadır.

Chicago okulunun teorisyenlerinden Robert E. Park'ın "İrk İlişkileri Döngüsü" (Raca Relations Cycle) teorisinde göç eden bireylerin ve grupların uyum sürecinde, Park'a göre ekonomik, sosyal ve kültürel rekabet yaşanmaktadır. Bu bağlamda yaşanan rekabet süreci içinde oluşan gerginlikleri uzlaşmacı ve eşitlikçi yönetecek en önemli aktör devlet olmalıdır. İdari ve siyasi makamların önemsiz ve sıradan olaylar gözü ile bakması sonucu Almanya'da vuku bulan yabancı düşmanlığı, büyük kısımlar olmasına rağmen uzun yıllar görmezden gelinmiştir. Almanya farklı kültürlere ve etnisitelere ev sahipliği yapmakta olması ile birlikte çok sayıda göçmen ve mülteci barındırmasına rağmen, bir göç ülkesi olduğunu uzun zamanlardır reddetmiştir (Zeit, 2019). İrk ve göç temelli ayrımcılıkların (Alm. Rassen- und einwanderungsbedingte Diskriminierung) yaşandığının en belirgin şekilde görülmesi Suriye'de iç savaş ve karışıklıklardan dolayı gerçekleşen mülteci göçünde, Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ve Almanya'da en üst seviyede görülen sorunların başında gelmiştir. Hızlı ve baskın göç hareketliliği ile birlikte Avrupa ülkeleri arasında yoğun tartışmalar ve tedbirler eşliğinde en çok mülteci kabul eden AB üyesi ülke Almanya olmuştur (Statista, 2020).

Dünya genelinde de göç ve mülteci hareketliliği önemli bir konu ve sorun olma özelliğini korumakta ve BM'ye göre, doğal afetler nedeniyle savaştan, siyasi zulüm veya yoksulluktan dolayı ülkesinden kaçan 82,4 milyon insan mülteci durumundadır (United Nations High Commissioner for Refugees [UNHCR], Türkiye, 2021). Tüm dünyayı bu denli etkisi altına alan Göçlerin gerçekleşmesi ve gerçekleşen, küresel göç (Alm. Globale Migration) olarak da adlandırılan göç hareketi, Avrupa ülkelerini çeşitli tedbirler almaya yöneltmiştir. Bu konuda başlatılan uygulamalar göç-göçmen-mülteci, (Alm. Immigration-Immigrant-Flüchtling) kavramları ve etkileri ile gelişen yasal gelişmeler özellikle, önem verilen "güvenlik" (Alm. Sicherheit) yaklaşımı bağlamında 2015'ten bu yana Almanya'yı titiz önlem kararları almak zorunda bırakmıştır. Bu bağlamda AB ülkeleri içerisinde Almanya göç ve mülteci hareketini yönlendirmeye ve kontrol etmeye yönelik çeşitli tedbirler almak zorunda kalmıştır. Ancak, göç ve iltica hareketlerine karşı alınan tedbirlerin sadece "güvenlik" bağlamında ele alınması soruna köklü bir çözüm getirilmesini zorlaştırmıştır. 2015 yılından bu tarafa uygulanan tedbirler ile ilgili olarak AB ülkelerinde tam bir birlik sağlanamamıştır. AB içinde oluşan göç karşıtlığının farklı nedenleri dolayısı ile göç politikalarının etkin şekilde sertleşmesine neden olmuştur (TUIÇ, 2021).

2015 yılında Almanya'yı derinden etkileyen Suriye ve çevre ülkelerden gelen mülteci ve göçmen toplulukları, ilk etapta Şansölye Angela Merkel'in öncülüğünde "hoş geldin kültürü" ile sıcak karşılanmıştır (Deutschlandfunk, 2015). Alman toplumunun bazı

kesimleri ve Müslüman cemaatlerin de mültecilere sahip çıkıp ilgilenmeleri de destek sağlamıştır. Savaş ve iç karışıklıkların uzun sürmesi dolayısıyla Avrupa'ya ve özellikle Almanya'ya çok sayıda ardı ardına gelen mültecilerin çokluğu Alman halkını endişeye yöneltmiştir. Bu endişe ve kaygı bağlamında (yerleşik ev sahibi toplum iş, sağlık, ekonomik) kendilerini zora sokacak ana sorun olabileceği düşüncesi hâkim olmuştur ve bu doğrultuda savaştan kaçanların göç ettikleri ülkelerde ekonomik yük hâline gelmesi birçok krize yol açmaktadır (Bimay, 2022: 97).

2015 yılındaki mülteci göçüyle, göçmenler üzerinde dışlanma ve ötekileştirme eğilimi çok etkili bir şekilde de Almanya'da var olan ırkçılığı daha da körüklemiştir (Tagesspiegel, 2015). Almanya'nın sorunlarının ana kaynağının göçmenler ve mülteciler olduğunu ima eden ayrımcı ve dışlayıcı bakış, aşırı sağcı ve ırkçı gruplar tarafından dillendirilmiştir. Daha sonra geniş halk kitleleri tarafından destek bularak siyasi popülizme dönüşmüştür (Euronews,2015). Alman hükümetinin ilk etapta milyonu aşan mülteciyi kabul edeceğini açıklaması ile başlayan siyasal tartışmalar sonrasında alınan tedbirlerle mülteci sayısı önemli oranda azaltılmıştır. 2015 yılında 890 bin kayıtlı mülteci müracaatı 2016 yılında 280 bine düşmüş, ertesini yıl da bu sayı 222 bin olarak açıklanmıştır (Süddeutsche Zeitung, 2017).

Sığınmacıların en kalabalık bölümü Suriye ve Irak asıllıdır. Suriyeli ve Iraklı sığınmacıların göçü Almanya'da hükümetin ve siyasal partilerin göç ve sığınmacı olgusunu yeniden değerlendirmesine yol açmıştır. Bundan hareketle hükümet yasal çerçevede bazı değişiklikler yapmak zorunda kalmıştır (Bundesregierung, 2016).

Hükümetin çeşitli girişimleri sivil ve kamu kuruluşları tarafından da desteklenmiştir. Almanya'da ülkeye sığınan sığınmacılara yönelik aşırı sağcı ve Nazi gruplar tarafından (yaşam alanlarının yakılması fiziki ve sözlü şiddet vb.) çok sayıda saldırılar gerçekleşmiştir. Almanya Federal Meclisinde de siyasal partiler tarafından sığınmacılara yönelik yapılan ayrımcılıklar belirli aralıklarla gündeme getirilmiştir. Bu bağlamda Sol Parti'nin bir soru önermesine, Federal İçişleri Bakanlığı'nın verdiği cevapta Almanya'da ortalama olarak günde iki sığınmacının saldırıya uğradığı açıklanmıştır (Perspektif, 2022).

Suriye, Irak ve İran gibi Müslüman ülkelerden gelen mülteciler, etnik kökeni ve inançlarından dolayı dışlanmış ve ayrımcı tutumlara maruz kalmışlardır. Sözlü ve fiziki saldırılara uğrayan mültecilerin kaldığı barınaklar saldırıya uğramıştır (Domradio, 2021). Bu durumu Almanya Federal Kriminal Dairesi (Alm. Deutsches Bundeskriminalamt), (BKA)

açıklamasına göre sadece, 2018 yılında “mülteci barınma” (Alm. Flüchtlingsunterkunft) yerlerine yönelik 1.775 saldırı ve mültecilere karşı işlenen 200’den fazla suç kaydedilmiştir. Federal İçişleri Bakanlığı, 2020 yılında mülteci barınma yerlerine yönelik 84 saldırı ve mültecilere karşı işlenen 1606’den fazla suç kaydetmiştir (ZDF, 2021).

Alman toplumunun büyük bir bölümü mülteci göçüne karşı çıkmıştır ve 2017 yılında gerçekleşen Federal Meclis Seçimleri doğrultusunda göçmen karşıtı siyaset yapan partiler (Alm. Ausländerfeindlichkeit bei der Bundestagswahl) seçim kampanyalarıyla, ırkçı ve aşırı sağcı (Alm. Rassistisch und rechtsextrem) partiler oylarını önemli bir miktarda artırmayı başarmışlardır. 2017 yılında yapılan Federal Meclis Seçim propagandasıyla oyunu önemli miktarda artıran Sağcı Parti; Almanya İçin Alternatif Parti AfD, Almanya’da seçim sürecinde yapılan göç, iltica ve göçmenlerin entegrasyonu gibi meseleler AfD eksenli olarak yaygınlaşmıştır. AfD, Alman anayasasında yer alan bireysel koruma ve sığınma hakkı ile Cenevre Mültecileri Koruma Sözleşmesi ve diğer uluslararası sözleşmelerin yeniden müzakere edilmesini talep etmiştir. Almanya sınırlarının sığınmacılara kapatılmasını, Avrupa’nın dış sınırlara odaklanmasını istedikten sonra AB içinde ortak iltica sistemini reddetmiştir. Mülteciler için her türlü aile birleşimine karşı çıktığı gibi, sığınmacıların iltica hakkının da kaldırılmasını isteyen AfD, bunu “*Almanya’yı korumak*” olarak açıklamıştır. Almanya için “sıfır göç” amaçlamaktadır. Almanya dışından hem iş gücü hem de insanî koruma amaçlı sığınma hakkının iptal edilmesini istemiştir. Uyum için göçmenlerin asimile olmasının göçmenlerin yükümlülükleri olduğunu ifade eden AfD, İslam’a ve Müslümanlara karşı baskı politikası uygulanmasını istemiştir. AfD, İslam’ın, entegre edilemeyen kültürel yeniliklerin ve şeriat hükümlerinin taşıyıcısı olduğunu ve okullarda İslam din derslerinin verilmesi kabul edilemez olduğunu beyan etmiştir (AfD Seçim Programı 2017: 30/45).

2017 seçim sonuçları açıklandığında aşırı sağ partilerin önemli bir seviyede oy almalarının ve merkez partilerinin de seçim öncesinde göçmen karşıtı başvurduğu söylem ve vaatlerin, göçmenler aleyhine oluşan havaya katkı yaptıkları görülmüştür (Focus, 2017). 2017 seçimlerinde partilerin seçim beyannamelerinde oldukça önemli bir yer kaplayan göç ve uyum konusunun 2021 yılı seçim beyannamelerine yansımalarına rağmen seçim kampanyalarında gündeme gelmemesi dikkatlerden kaçmamıştır (Die Welt, 2021). Aşırı ırkçı partiler oylarında artış sağlamış olsalar da Federal Mecliste göçmen kökenli siyasilerin sayılarında önemli artış olmuştur.

Tablo 1.Almanya’da Göçmen Kökenli Milletvekilleri (2017/2021)

Partiler	2017 (%)	2021 (%)
CDU/CSU	2,9	4,1
SPD	9,8	17
Grüne (Yeşiller)	14,4	14,9
FDP	6,3	5,4
Linke	18,8	18,8
AfD	8,7	7,2
Genel	8,2	11,3

(*Mediendienst Integration, 2021*)

Yukarıdaki tabloda görüldü gibi göç politikalarında siyasi partiler göçmenler üzeri tartışmalarına rağmen son seçimlerde Federal Meclise tarihin en fazla göçmen kökenli milletvekilleri seçilmiş olması da ayrı bir gerçektir. Bu bağlamda 2017 seçimlerinde 8,2 olan milletvekili oranı 2021 seçimlerinde 11,3’e yükselerek göçmen kökenli milletvekili sayısı ise 58’den 83’e yükselmiştir (DW,2021),

Almanya’da göçmenlerin dışlanması ve ayrımcı tutumlara maruz kalmaları Almanya’ya son gelen mülteci göçüyle farklı bir boyut kazandırmıştır. 2022 yılında gerçekleşen Rusya-Ukrayna Savaşı’ndan gelen Ukraynalı mültecilerin hoşgörülü ve özel etkinliklerle karşılanmış olması Almanya’da ırk ve göç temelli ayrımcılığın olduğunu ortaya koymuştur. Almanya Ukrayna’dan gelen mülteciler için kolaylıklar sağlayacak özel yönetmelik hazırlamıştır. İltica edenler için gönüllü aileler, destekçilerle yaşama hakkı ve devletten maddi ve manevi destek sağlamıştır (gueer-refugees.de). Ukrayna’dan gelen gençler, eğitimde öncelik uygulamaları ile direkt üniversitelere yerleştirilmiş eğitimlerine ara verilmemiştir (Camiahaber, 2022). Bu da gösteriyor ki iki savaştan gelen mültecilerin sığınma isteklerinde ayrımcı ve çifte standart uygulanması, sığınmacı göçmenlerin geldikleri ülkelerine göre olduğudur. Bu iş gücü göçünde de Almanya’ya gelen işçilere aynı imkânların sunulmasında olduğu gibi Avrupa ülkelerinden gelen iş gücü ile Türkiye ve diğer Müslüman ülkelerden gelen göçmenlere aynı imkânların sunulmaması, geldikleri ülkelerin konumları ve din, dil, kültürel durumları göz önünde bulundurularak davranılmıştır.

1.2.2. Müslümanlara Yönelik Ayrımcılık

Dünyada 1,2 milyar Müslüman çok farklı kıtalarda ve farklı sosyal sistemlerde yaşamaktadır. Almanya farklı kültürlerin ve farklı dinlerin bir arada yaşandığı heterojenleşmiş bir toplumdur. Bu farklı dinlerden biri de İslam'dır. Almanya'da çeşitli ülkelerden gelen mezhepsel olarak birbirinden farklı yaşam koşulları olan çok sayıda Müslüman nüfus bulunmaktadır. Federal Göç ve Mülteci Dairesi (BAMF) tarafından yapılan bir araştırmaya göre Almanya'da Müslüman nüfusu, 2019 yılı verilerine göre oranı 5,3 ile 5,6 milyon arasında ve toplam nüfus içindeki payları %6,4 ile %6,7 arasındadır. Araştırmaya göre Müslümanların toplum içindeki katılım ve uyum sürecini dinî faktörlerden çok, ikamet süresi, sosyal durum ve göç nedenleri gibi faktörlerin şekillendiriyor olmasıdır (Muslimisches Leben in Deutschland 2020).

Bugün Amerika'da olduğu gibi Avrupa'da da İslam korkusu/İslamofobi açıkça İslam ve Müslüman düşmanlığına dönüşmüş görünmektedir (Özarlan, 2023: 63). Aktüel islamofobik imajlar, tarihi köklerine inildiğinde genelde Doğu, özelde ise İslam üzerinde bir ötekileştirmeye dayanmaktadır (Yıldız, 2023: 36). Günümüzde İslam düşmanlığının en açık göstergelerinden biri Müslümanlara uygulanan ayrımcı muamelelerdir. Müslümanlar arasında çok farklı ülkelerden gelen ve çeşitli mezhepsel ayrılıklarından dolayı kendi aralarında da ayrımcı ve dışlayıcı durumlar mevcuttur. Bu en belirgin şekilde 16 yıldır devam eden DIK konferansı kapsamında Müslümanların kamusal ve sosyal alanlarda dinî ritüelleri ile ilgili yorum ve eleştirileri göçmen kökendi seküler (İslam) eleştirmenleri tarafından yorumlanması ile de belirgin bir şekilde görülmüştür. Avrupa'da ve özellikle de Almanya'da yaşayan Müslümanların yaşamını ve uyumu süreci bağlamında yapılan araştırma ve anketlerde; Almanya'da İslam düşmanlığının artış göstermesi ile Müslümanlar zaman zaman dışlayıcı ve ayrımcı tutumlara muhatap olmuşlardır. Entegrasyon ve Göç Danışma Konseyi (SVR), entegrasyon barometresi için yaptığı bir araştırmada, "göçmen kökenli ve Müslüman inancına sahip kişilerin çok daha sık olarak ayrımcılığa maruz kaldıklarını tespit etmiştir (Integrationsbeauftragte: 34)

Din veya inanca yönelik ayrımcılıkta din-inanç, ayrımcılık için ortak bir başlangıç noktası olarak belirlemektedir. Ayrımcı tutumlara maruz kalma, yoğunlukla Müslümanlar tarafından bildirilmekte; sağlık ve bakım sektörlerinde dinsel mensubiyete bağlı olan ayrımcı tutumlar rapor edilmekte, kamusal ve sosyal alanlarda başörtüsü dinî mensubiyetin açık bir göstergesi olarak görülmektedir (Beigang, vd. 2017: 291).

Müslümanlara yönelik ayrımcılıkta (Alm. Diskriminierung von Muslimen) Almanya’da inanca bağlı olarak ayrımcı tutumlardan etkilenen gruplar arasında ilk sıralarda kadınlar gelmektedir. Müslüman kadınlara yönelik ayrımcılık nedenleri arasında giyim kuşama bağlı olarak “başörtüsü karşıtlığı” olmuştur. Müslüman başörtülü kadınlara karşı ayrımcı tutumlar nedeni ile başörtülü kadınlar istedikleri meslekleri seçmekte kararsız kalmışlardır çünkü bazı meslekleri icra ederken karşılıklarına çıkacak başörtüsü engelini düşünmek zorundadırlar. Başörtülü kadınlar, başörtüsü yasağına takılan kamusal alanlarda veya özel sektör iş yerlerinde, meslek eğitim alanlarında, toplumsal sosyal yaşam alanlarının çoğu yerlerinde dışlanmakta ve ayrımcı tutumlara maruz kalmaktadırlar (Mediendienst, 2021).

Müslüman kadınların kıyafetlerin dolaylı 'tesettür' (Müslüman peçesi) giydiklerinde insanların onlara bakış açısı değişmektedir. Kadınlar bu bakışların rahatsızlığı ve/veya nefreti iletmeyi amaçladığını hissettiklerini bildirmektedirler (Rehman ve Hanley: 2022: 151). Bu açıdan bakıldığında Almanya’da Müslüman kadınların ötekileştirmenin ve ayrımcılığın nesnesi durumunda olduğunu söylemek mümkün olabilecektir.

Avrupa ülkeleri ve özellikle Almanya’da Müslüman kadınların maruz kaldığı ayrımcı tutumlar gün geçtikçe artmaktadır. Almanya’da İslam-Müslümanlar konu olduğu durumlarda çoğunlukla Müslümanlar dinî bağlantıları ile çağrıştırılarak; “Müslümanlar, Müslüman göçmenler, Müslüman kadınlar” vb. şekilde sunulmaktadır (Akbulut, 2017: 167). Bu anlatımlar ve sunumlarla toplumda zaten var olan ön yargı ve ayrımcı tutumları daha da kabul görür hâle getirmektedir. Yabancı düşmanlığı saikiyle özellikle Müslüman kadınlara yönelik hakaretler ve fiziksel saldırı olarak “başörtülerinin başlarından alınıp yırtılması ve alaya alınması” birçok kadının maruz kaldığı şiddet biçimlerindedir (Sen & Goldberg, 1994:65).

Bir başka İslam karşıtı hareket ise yine kadına yönelik nefret söylemi ile başlamıştır. Mısır asıllı Müslüman bir kadının ırkçı bir şahıs tarafından mahkemede öldürülmesiyle baş gösteren olaylar daha sonra hızla yayılım göstermiştir. Almanya'nın Dresden kentinde yaşayan 32 yaşındaki Eczacı Marwa El-Sherbini, çocuğunun oynadığı çocuk parkında Alex W. tarafından İslamofobik sözlü saldırıya uğraması sonrasında hukuki hakkını aramak için dava açmıştır. Alman mahkemesinde görülen duruşma sırasında sanık Alex W. tarafından bıçaklı saldırıya uğrayarak 1 Temmuz 2009’da Dresden bölge mahkemesi içinde öldürülmüştür (Welt, 2009). Almanya’da Müslümanlara karşı ırkçılık, internetteki

Müslüman karşıtı bloglarda her gün yer almaktadır. Bu durum muhtemelen Mısırlı eczacının Dresden Bölge Mahkemesinde öldürülmesinin de arka planını oluşturur (Micksch, 2009:9).

Almanya’da İslam düşmanlığı ve ırkçılık hareketleri Batı Almanya ve Doğu Almanya eyaletlerinde farklılıklar göstermektedir. İrkçilik ve yabancı düşmanlığının Almanya’nın doğu eyaletlerinde Batı Almanya’da bulunan eyaletlere göre daha yaygın olması aslında çelişkili bir durumdur. Çünkü Almanya’da yabancı ve Müslüman nüfusun daha az olduğu yer Doğu Almanya’dır. Avrupa’da yaygın olan İslam karşıtlığı bağlamında ırkçılık, Fransa, Avusturya’da olduğu gibi Almanya’da da sık sık Müslümanlar ayrımcı tutumlara maruz bırakılmaktadır. 11 Eylül saldırılarının hemen sonrası İslam Almanya’da bir tehdit olarak algılanmıştır (Fülling, 2018:14).

İslâm karşıtlığı hareketler sonucu İslamofobik anlayışa sahip olan Avrupa kamuoyunun görmezden geldiği bir gerçek bulunmaktadır: İslâm ve Müslümanlarla ilgili değerlendirilmelerde yapılan çifte standart. Nitekim bir Batılı/Hıristiyan tarafından gerçekleştirilen şiddet eylemini –Müslümanlara karşı bir kin duygusuyla işlense dahi- bireysel ve insanî bir hata olarak göstermeye çalışan Batı medyası, bir Müslüman tarafından işlenen ve çoğu kez dinî içerikli olmayan insanî hataları ise terörist Müslüman imajı vermeye çalışarak sunmaktadır (Yüksel, 2023: 87). Bu algı doğrultusunda diğer Avrupa ülkelerinde de benzeri şekilde bir yaklaşıma sebep olmuştur. Amerika’daki İkiz Kulelere yapılan saldırıları gerçekleştirenlerin Müslüman olduklarının düşünülmesinden olmasından dolayı İslam her platformda terörle bağdaştırılıp büyük tehlike olarak lanse edilmiştir. Bu bağlam doğrultusu neticesinde 11 Eylül saldırısı ırkçılığın ve ayrımcılığın ana tezahür eksenini İslam karşıtlığına yöneltmiştir. Bu bağlamda 11 Eylül 2001 öncesi ırkçılık, antisemitizm ve yabancı düşmanlığı olarak görülürken, 11 Eylül sonrası adeta bir eşik aşarak o güne kadar mevcut olan “İslam düşmanlığı” daha açık bir şekilde kendini ortaya koymuştur (Rohe, 2016:58).

2015 yılındaki Suriye ve Irak’tan gelen (Müslüman) mülteciler Almanya’da ayrımcılığın daha belirginleşmesine ve İslam düşmanı tutumları daha da güçlenmesine yol açmıştır. Dünyayı ve Avrupa’yı etkisi altına alan “küresel göç” olarak da adlandırılan mülteci göçü ve özellikle 2015’te Almanya’ya yönelen yoğun mülteci akını Alman nüfusunun bazı kesiminde büyük bir tepkiye neden olmuştur. Bu büyük göç dalgasından sonra gelen göçmenlerin çoğunun geldikleri ülkelerinin halkının Müslüman olmasından dolayı İslam karşıtı ırkçılık artış göstermiştir. Müslüman karşıtı ırkçılık sadece Müslümanları değil, görünüşleri veya isimleri nedeniyle Müslüman olarak sınıflandırılan insanları da etkilemektedir (Wagner, 2020).

Aşırı sağcı Nazi gruplar yabancı olarak gördükleri özellikle de Müslümanlara ve kurum veya ibadethanelere saldırıları yoğunlaştırmışlardır. Aşırı sağın siyasette ve sosyal hayatta yükselmesi ile yabancı düşmanlığı fark gözetmeksizin antisemitizm ve İslamofobi şeklinde düşmanca fikirlerini uygulamaya koymuşlardır. Son bir yılda camilere, mezarlıklara, toplantı yerlerine, kültürel derneklere veya diğer dinî mekânlara yöneliktir. 2020 yılında gerçekleşen 901 İslamofobik suçtan 146'sı camilere, 48'i kişilere yöneliktir. Federal polis kayıtlarında yer alan 901 İslam karşıtı suçun 18'i İslam karşıtı gösteri olarak gerçekleştirilmiştir (AA,2021). Almanya'da İslam düşmanlığının en önemli aracı ise cami ve başörtüsü karşıtlığı olarak yorumlanmaktadır. Bu bağlamda aşırı sağcı ve ırkçı grupların iddiası ve amacı kendilerince Avrupa kültürünü korumak ve Hıristiyan geleneklerine sahip çıkmaktır. Son on yılda Müslümanlara yönelen kültürel ırkçılık artarak İslami sembolleri hedef almıştır. Özellikle de camilere yönelik saldırılar ve kundaklamalar büyük bir artış göstermiştir. Tezin ilerleyen bölümünde bunların sayılarına ve içeriklerine daha detaylı şekilde değinilecektir.

1.2.3.Nefret Söylemleri ve Suça Dönüşmesi

Nefret, günlük dilde; bir kimsenin kötülüğünü, mutsuzluğunu isteme duygusu olarak kullanılmaktadır. Nefret söylemi kavram olarak; kendinden olmayanı dışlayan, ötekileştiren, ben- merkezli etnosentrik, bir bakış açıdır ve bu düşünce, ırkçı söylem ya da şiddetle sonuçlanıyorsa ölçülebilir ve cezalandırılabilir bir kavram hâlini alır (Perspektif, 2014).

Almanya'ya iş gücü olarak gelen göçmenlerin ilk senelerde nefret söylemleri ile karşılaşmaları ilk etapta ırk, renk, gelenek olarak kültürel özellikleri bağlamında olmuştur. Daha sonraki yıllar söylemler daha da ağırlaşmış düşmanca tavırlara dönüşerek nefret suçuna dönüşmüştür. Bu bağlamda nefret suçlarının ayrımcılığın en son noktası olduğunun vurgulanması için ayrımcı suçlar terimi de kullanılmaktadır (OSCE/ODIHR 2014:16).

Bu söylem insan onur ve haysiyetine karşı fiilen, insanın varoluşuna ve kimliğine yönelik saldırı biçimleriyle vuku bulmaktadır. Nefret söylemleri ve nefret suçları küresel bir olgu olmakla birlikte, nefret saikinın tanımına ve neler olacağına dair farklı fikirler de mevcuttur. Nefret söylemi şeklini ifade ve düşünce özgürlüğü olarak gören, yorumlayan çok sayıda birey, topluları suça yöneltmektedir (Politik & Unterricht, 2021). Federal hükümetin sosyal medyada artan ırkçı ve nefret söylemlerinin artışı üzerine düzenlemeye gitmesinin en önemli sebeplerinden birinin aşırı sağın yükselişi ve göçmen karşıtlığı olduğu tahmin edilmektedir.

Alman hükümeti tarafından 2020 yılında hazırlanan “aşırı sağ ve nefret suçları ile mücadele yasa tasarısı” Federal ve Eyalet Meclisleri tarafından kabulü sonrası 2021 yılında Cumhurbaşkanı Frank Walter Steinmeier tarafından imza edilmesi üzerine yürürlüğe girmiştir (Bundespräsident, 2021). Yasa gereği; sosyal medya aracılığı ile nefret, hakaret suçlarında 2 yıla kadar, ölüm, taciz tecavüz içerikli tehditlerde de 3 yıla kadar hapis cezası öngörülmektedir. Yürürlüğe giren yasa gereği; 2022 yılından beri bu içerikten suçlar ve ırkçı nefret söylemleri, toplumun huzurunu bozacak tehdit ve kışkırtıcı paylaşımları, sosyal medya platformları tarafından silmek ve Bundeskriminalamt’a (BKA) bildirmek zorunluluğu getirmektedir. İnternette nefret suçları kapsamı alanında suç işleyenler hakkında suç duyurusunda bulunanların şikâyetleri üzeri suçlarla mücadele etmek, yasa gereği öngörülmektedir (BMJ, 2021).

Sosyal medyada oluşan nefret söylemleri ile mücadele kapsamında olan “Alman Ağ İcra Yasası” (Netzdurchsetzungsgesetz NetzDG) yoluyla sosyal medyada nefret söylemlerini engellemeyen sosyal medya kuruluşlarına cezai müeyyide uygulamaktadır. NetzDG, İrkçi ve nefret söylemlerine karşı 2022 yılında Federal Adalet Dairesi (BfJ), nefret söyleminin yoğun bir yayılma alanı olarak öne çıkan Telegram'a Alman Ağ İcra Yasasını ihlalden dolayı 5.1. Milyon Avro ceza uygulamayı uygun görmüştür (RND, 2022).

20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren tüm dünyada tırmanış gösteren nefret söylemlerine karşı hukuki düzenlemeler yapılmaktadır. Nefret suçlarıyla uluslararası düzeyde mücadele eden kuruluşlardan bazıları olan Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Komitesi, BM İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi (CERD), Avrupa Konseyi'ne bağlı İrkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Organı (ECRI), 1996 yılından itibaren ırkçılık ve ayrımcılığa karşı tavsiye kararları hazırlamaktadır. Almanya'ya yönelik; İrkçılık yabancı düşmanlığı ve ayrımcılık gibi konuları da içine alan tavsiye kararları yayınlamıştır (NTV, 2009). 2014 yılında yayınladığı raporunda Almanya'da nefret suçlarının aşırı derecede kısıtlı bir tanımının olduğunu bildirmiştir (DW, 2017). Almanya'da son 5 yılı kapsayan gelişmeleri analiz eden 2020 Almanya raporunun içeriğinde, ırkçılık, nefret suçları İslamofobi, yabancı düşmanlığı ve hoşgörüsüzlüğe karşı konuları ele alan tavsiyelerde bulunmaktadır. Son yayınlanan raporda üye devletlere, etkili eşitlik haklara erişim- nefret söylemi ve nefret suçları üzerine tavsiye kararları hazırlamış ve üye devletlere önerilerde bulunmuştur (ECRI Reporte On Germany, 2020).

Bir diğer kuruluş olan Avrupa Birliği (AB) Temel Haklar Ajansı (FRA) ve Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı (AGİT) 57 katılımcı devletten oluşmuştur. Türkiye

Cumhuriyeti Devleti de (OSCE- AGİT)'de kurucu üye olarak bulunmaktadır (mfa.gov.tr). 1997 yılında (AGİT) ırkçı ve yabancı düşmanı saiklerle ortaya çıkan nefret söylemlerinin suç olarak düzenlenmesi yönünde tavsiyede bulunmuştur. Nefret saikiyle işlenen suçları AGİT uluslararası düzeyde nefret söylemi bağlamında takip eden ve geniş platformlarda tartışan kurumlardandır.

1.2.3.1.Nefret Suçunun Tanımı ve Nefret Suçlarının Kapsamı

Nefret suçu; ön yargı ve hoşgörüsüzlük tezahürü olarak, sadece direkt mağdur üzerinde değil, aynı zamanda mağdurun özdeşleştiği grup üzerinde de etkilidir (OSCE/ODIHR 2022:10). Nefret suçu medya ve siyaset alanlarında çok sık kullanılan bir kavramdır. Hukuki bir kategori olan nefret suçu, (Alm. Hasskriminalität) belirli bir güdü varsayımı üzerine dayanmaktadır. Nefretin suça dönüşmesini tetikleyen önemli etkenlerden biri de ön yargı barındırmasıdır. Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı (AGİT) nefret suçunu, ön yargı saikli suç eylemleri olarak tanımlar. Bu saik, onu diğer suçlardan ayıran önemli bir özelliktir (Hafez, 2021:12).

Sosyolojik araştırmalarda teorik ve metodolojik tartışmalarda, eylem güdülerinin analitik konumu ve şiddet sosyolojisi düşüncesinde oldukça sık tartışılmaktadır. Nefret suçu olarak sınıflandırılacak tüm fenomenler ve suçların tanımlanması failler, mağdurlar ve üçüncü şahıslar tarafından işlenen eylemler olarak tanımlanan suçun tanımlanmasıdır. Bu bağlamda şiddet içeren eylemler sırasında şiddetin hangi koşullarda tırmanması ve suçun işlenmesinde üçüncü şahısların müdahalelerinin rolü belirleyici olmaktadır.

Kitlesel duygulara dayanan nefret suçları, farklılık gösteren suç türlerinden yabancı düşmanlığı suçları ön yargı saikine sahip olmakla birlikte siyasi bir unsur da olabiliyor (OSCE/ODIHR 2014:24). Buna örnek olarak yabancı düşmanlığının ırkçılığa dönüşmesi, bir başka türü ırkçılığın yabancı düşmanlığına dönüşmesi gibi örneğin görünümündeki ve/veya yaşantısındaki farklılığı bakımından ev sahibi toplumundan farklı olan bir göçmen topluluğu aidiyet ve mensubiyet yoluyla yeni kültürel atmosfere uyum sağlamış olsa bile bu göçmen topluluğuna karşı ev sahibi toplumunda oluşan ön yargılar ırkçılığa dönüşebilmiştir.

İrkçilik bedensel farklılıklara dayalı bir nefret suçu iken yabancı düşmanlığı ise kültürel alandan beslenir ve en baskın bir şekilde kendini gösterir. Nefret suçları kategorisine göre en çok etkilenen topluluklar: Yahudi toplulukları, Müslüman topluluklar, siyahi topluluklar, Sinti ve Roman topluluklar dâhil olmak üzere birçok topluluk vardır (Benz, 2014: 17-18).

Nefret Suçları: Kuruluşlar ve güvenlik sorunları ana başlık olarak “Siyasi Motivasyonlu Suçlar” (Alm. Politisch motivierte Verbrechen) kategorisinde takip edilmektedir. Siyasi motivasyonlu suçlar altında takip edilen “Nefret Suçları¹” alt başlık olarak “antisemitizm” özel bir kategoride kayıt altına alınmakta ve her yıl düzenli bir şekilde istatistikleri yayınlanmaktadır (BKA,2022). Uzun zaman İslam düşmanlığı ve Müslümanlara yönelik işlenen suçlar ise “siyasi motivasyonlu suçlar” kapsamı altında takip edildiği için istatistiklere yansımaları ve suç oranları adeta görünmez hâlde yansımıştır.

Alman Sol Parti, (Die Linke) İslam düşmanı suçların ayrı bir istatistik olarak kayıt altına alınması çağrısında bulunmuştur (Die Linke, 2016) Daha sonra Federal Meclis’te verdiği soru önergesi sonucu 2017 yılından beri İslam düşmanı suçlar artık ayrı bir suç kategorisi olarak kayıt altına alınarak takip edilmektedir (Bundestag, 2019). Federal Meclis’teki Sol Parti Fraksiyonu, belirli aralıklarda bu suçlara yönelik meclise soru önergesi vermekte, bu soru önergelerinde Almanya’da meydana gelen cami saldırılarına dair veriler yayınlanmaktadır. Almanya’da 2017 yılından beri İslam düşmanlığı saikiyle işlenen suçlar, “Siyasi motivasyonlu suçlar” kategorisinden ayrıldı ve “İslam düşmanlığı Suçları” ayrı bir suç kategorisi olarak takip edilmeye başlanmıştır (Bundestag, 2019).

Nefret suçu verileri nasıl toplanıyor? Nefret suçları, suçun koşulları veya failin tutumu dikkate alınarak suçun bir kişiye karşı yöneltildiğine dair belirtiler olduğunda siyasi motivasyonlu suçlar kapsamına girer. Nefret suçları (Hass- Verbrechen) verileri dâhil olmak üzere, siyasi motivasyonlu suçları (politisch motivierte Straftaten) Almanya’da polis, ülke genelinde verileri yönergeler ve talimatlara dayalı olarak toplanmaktadır. Uyuşu, etnisitesi, ten rengi, dinî inancı, görünümü, engelliliği, cinsel tercihi veya sadece sosyal statüsü failin bu saiklerden biri ile sebep- sonuç ilişkisi içinde işlenmesi ve bir kurum veya nesneye yönelik olması gerekmektedir (BKA, 2022).

Bunlar İçişleri bakanlarının daimi konferansının (Ständige Konferenz der Innenminister), bir parçası olan çalışma gruplarında (Deutsche Bundesregierung) Alman Federal Hükümeti ile Alman Federal hükümetleri (Deutschen Bundesregierungen) arasında koordine edilir ve kararlaştırılır (Innenministerkonferenz). Devletin veri toplamada temel amacı, nefret suçlarını önlemeye yönelik stratejik, kanıta dayalı, Federal Adalet Dairesine

¹ Nefret Suçu, Milliyet, etnik köken, ten rengi, din, inançlar, fiziksel ve/veya psikolojik engellilik veya sakatlık, cinsel yönelim ve/veya cinsel kimlik, siyasi konum, siyasi görüş ve/veya siyasi katılım, toplumdaki görünüm veya statü nefret suçu kapsamı alanındadır (BKA)

bildirilen suçun koşulları ve failin tutumuna göre varsayılan suça dair göstergeler bulunuyorsa, bu suçlar nefret suçu olarak sınıflandırılmaktadır.

1.2.3.2. Basın ve Medya Üzeri Nefret Söylemleri

Basın, medya ve özellikle de sosyal medya üzeri nefret söylemleri (Alm. Hassereden in Presse und Medien), çok boyutlu ve belirgin şekilde yönlendirme ve etki altına alma noktasında toplumları etkilemektedir. Bunun en başat örneklerinden biri, aşağılayıcı ve yok sayan, hakaret içerikli kurgu ile yapılan haberler olanıdır. Hedef alınan grup veya olaylar söylemlerle, dilin etkin kullanımıyla aşağılanıp, yok sayarak hedef gösterilerek ve yapılan haberler özenle seçilerek olumsuz bir tavır oluşturma gücüne sahiptir (BMFSFJ, 2022).

Bir başka boyutu ise tahrik veya teşvik edici yanlarıdır. Bu bağlamda teşvik edici yönlerindeki kullanılan nefret söylemi içinde nefret suçunu barındırabilmektedir. Almanya'da yaşanan birçok nefret söyleminin suça dönüşmesi olayı bile göz ardı edilip önemsiz gösterilmektedir. Alman medyası çoğunlukla göçmenler ve göçmenlerin geldiği ülkeler olduğunda bilinçli olarak olumsuz karelere yer vermeye özen göstermektedir. 11 Eylül 2001 saldırılarından sonraki dönemde İslam ve Müslümanlar hakkında haber yapmak, genellikle İslam hakkında daha olumsuz bir kamu imajına yol açan terörizmle ilişkilendirilmiştir (Ata, 2009: 85).

Müslüman halkın hassasiyetine özen gösterilmeden İslam ile terörizmin aynı şey olduğu bağına doğrudan kurarak İslam'ın siyasal boyutu üzerine odaklanılmaktadır. İslam siyasi bir perspektiften ele alınıp sunulmaktadır. Almanya'da İslam'ın anlatım ve sunumu bakımından antisemitizm, cinsiyetçilik, terörizm vb. fenomenler İslam dininin temel özellikleri gibi medyada sunulabilmektedir (Akbulut, 2017:168).

Avrupa ülkelerinde durum hiç de farklı değildir. Bu bağlamda yapılan birçok araştırma mevcuttur. Avrupa'da İslamofobi durum ve gelişimi araştırmaları, European-Islamophobis-Report 2015-2016 raporlarını sunmuştur. Yapılan incelemeler ve 33 ülke üzerinde yapılan çalışmaların kırk kişilik bilim insanının katkıları ile derlenen European-Islamophobis-Report, 2017 raporuna göre; İslam'ın ve Müslümanların (%60-80) Alman medyasında şiddet yanlısı, cinsiyet ayrımı yapan, kökten dinci, sosyal ve kültürel bağlamda geri kalmış bir taraf olarak sergilendiği ve gösterildiği vurgulanmaktadır (İslamophobia-Report, 2017:251). Ayrıca raporda, Alman medyasında, Müslümanların tasvir ve sunulma şekli eleştirilmiştir. Bu bağlamda medya, etnik ve dinî azınlıklara dair genel bir algının oluşmasında önemli bir şekilde etkilemekte ve çaba harcamaktadır (Perspektif, 2014)

1.2.3.3. Siyasiler ve Medya Üzeri Nefret Söylemleri

Almanya’da siyasi olarak artış gösteren nefret söylemleri sosyal medya aracılığıyla bir iletişim vahşileşmesi olarak gelişmektedir. İnsanların kişisel haklarına saldırılarla birlikte demokratik ve çoğulcu toplumsal düzendeki siyasi söylemlere de saldırılar barındırmaktadır. Almanya’da yerel veya federal bazda siyaset yapan, göçmen ve yabancı dostu siyasiler söylem ve icraatlarından dolayı, medyada ayrımcı tutumlara maruz kalmıştır. Bu siyasilerden, saldırıya uğrayan veya görevinden istifa etmek zorunda kalanlarda olmuştur (Drucksache 19/17741,2020).

Almanya’da ırkçı ve ayrımcı tutumlar daha çok sözlü veya fiziksel saldırılar şeklindeydi. Fakat son yıllarda bu şiddeti içinde barındıran tehditler de gelişim göstermiştir. Bu tutumlardan bireyler olduğu kadar siyasiler de nasibini almışlardır.

Bunlara en etkin iki örnek; çevresinde göçmen dostu olarak bilinen Bayan Henriette Reker’dir. 2015 yılında (NRW) Köln Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçim kampanyaları esnasında, aşırı sağ görüşlü biri tarafından bıçaklı saldırıya uğramıştır (Welt, 2015). Bir diğer siyasetçi ise: Angela Merkel’in Hıristiyan Demokrat Birliği (CDU) Partisinden Kassel Bölge Valisi Walter Lübcke’dir. 2015 yılında Suriye’de olan iç savaştan kaçıp Almanya’ya sığınan mültecilere destek ve barınma yerleri tahsis etme isteğinden dolayı aşırı sağ ve Nazi grupları tarafından tehdit ve protestolara maruz kalmıştır. Yapılan tehditleri önemsememesi ve konuşmalarında demokratik düzene destek içerikli mesajlar vermesinden dolayı 2019 yılında iki Neo Nazi tarafından gecenin geç bir vaktinde kendi verandasında kafasına ateş edilerek öldürülmüştür (Frankfurter Rundschau, 2019).

Kassel Valisi Walter Lübcke’nin cinayete kurban gitmesi öncesindeki göçmenlerle olan diyalogunun medya tarafından farklı yansıtılmasının etkili olduğu düşüncesi kafalarda soru işareti bırakmıştır. Bu olaylar gibi veya benzeri göçmen dostu tavırlar sergileyen şahıslar dışlanmış veya (genellikle siyasiler veya kamuda çalışanlar) istifaya zorlanmıştır. Siyasette ve medyada nefret söylemleri hiç de azımsanmayacak kadar çoktur. Bu söylemler sadece aşırı Sağ ve ırkçı partilerde değil, konu yabancılar ve Müslümanlar olduğunda bu her partiden az da olsa çıkmakta, Müslüman karşıtı olduğunda tüm ana akım partilerin ve medyanın önde gelen temsilcileri yer almaktadır (Maarstens, 2022).

BÖLÜM II

BUGÜNKÜ ALMAN TOPLUMUNDA MÜSLÜMANLAR

2.1. TARİHSEL ARKA PLAN

2.1.1. Almanya'ya Müslümanların Yerleşmesi/Göçü

Dünya tarihine bakıldığı zaman göçün çok eskilere dayandığı ve tarih boyunca göçlerin sonuçlarının her zaman toplumların yapılarını etkilediği görülmektedir (Çakır, 2011:131). Tarih boyunca medeniyetler göçlerle şekillenmiştir. Avrupa tarihinde de göçlerin önemli bir yeri vardır. Avrupa'nın önemli ülkelerinden biri olan Almanya'nın göç deneyimi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası göç hareketleri ile büyük değişikliklere uğramıştır. Yüzyıllarca dünyanın farklı yerlerinde yeni koloniler kurarak sömürgeler oluşturan Avrupa ülkelerinin kolonilerden fiilen çekilmesiyle, bu ülkelerden Avrupa ülkelerine yoğun göçler gerçekleşmiştir. Göçler zorunlu veya gönüllü olarak dünya konjonktüründe birbirine benzer sebeplerden oluşmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonrası Almanya Doğu ve Batı olarak iki bölgeye ayrılmıştır. Savaş sonrasında Avrupa içinde yoğun bir göç hareketliliği oluşmuş ve özellikle de Almanya'nın doğu topraklarından batı topraklarına doğru savaş yenilgisinden dolayı büyük bir iç göç hareketliliği yaşanmıştır (Bundeszentrale für politische Bildung [Bpb], 2005).

Bu bağlamda 12 ila 14 milyon arası olduğu tahmin edilen Alman nüfusu, Doğu ve Orta Avrupa'da yüzyıllardır yaşadıkları yurtlarından sürülmüş veya kaçmak zorunda kalmışlardır. Bu kitlesel göç yeni Almanya'nın oluşumuna da büyük etki etmiştir (Bpb, 2005). Bu göç hareketliliği, Almanya'nın savaşı kaybetmesi, aynı zamanda büyük toprak kaybına uğramış olması dolayısı ile daha da artmıştır. Savaşta kaybedilen bölgelerden gelen etnik Alman göçmenler, yeni yerleşim yerlerinde yaşayan köken olarak diğer göçmenlere göre de çok farklı haklara sahip olmuşlardır (Beer, 2011: 21).

Alman halkı arasında kolayca kabul görmese de göçmenlerin toplumla bütünleşme süreci, sonraki etnik Alman olmayan göç hareketlerine nazaran hızlı ve başarılı bir biçimde gerçekleşmiştir. Birleşmiş milletler (BM) kriterlerine göre göçlerin farklı sebepleri vardır ve göç sebeplerinin başında, sosyal, siyasal, ekonomik, doğal afetler veya iç savaşlar gelmektedir. Bu sebeplerden dolayı oluşan göçler ekonomik ve sosyal dinamizme yol açtığı gibi toplumların, demografik ve sosyal yapısı ile birlikte kültür dokusunu da değiştirdiği sosyolojik bir olgu olmuştur (Jakob, 2016:7).

Almanya'ya 1950'lerde başlayan iş gücü göçü ihtiyacı dâhilinde, en belirgin göç hareketliliği 1961 yılında yapılan iş gücü anlaşması ile Türkiye'den Almanya'ya gelen iş gücü göçüdür. O dönem, Türkiye'den göçle 1961 yılında yabancı nüfusun oranının %1'ini 6.700 kişiyle Türkler oluştururken, bu rakamlar ilerleyen zamanlarda istatistiklere göre 1987 yılına gelindiğinde, 1.530.700 kişi ile yabancı nüfusun %34,3'ünü bulmuştur (Abadan Unat, 2017:80-81).

Almanya'da yaşayan Müslüman göçmenlerin çoğunluğuna bakıldığında 40'ı aşkın farklı ülkelerden gelen Müslümanlar yaşamakta ve yaşayan Müslüman nüfusun büyük bir bölümü Türklerden oluşmaktadır (Canatan ve Hızır; Yavuzcan: 314). Almanya'ya ilk gelen "iş gücü" olarak başlayan (Alm. Arbeitsmigration), daha sonra "misafir işçi" olarak devam eden göç hareketliliği, 1990 yılında iki Almanya'nın tekrar birleşmesi sonrası göç ve göçmen kavramları ile farklı statüler almıştır (Abadan Unat, 2017:33).

Göçün tarihçesi, göç nedenleri ve göç edenlerin uyruğu, aile yapısı ile birlikte dinî mensubiyeti, Almanya'ya yerleşimlerinde önemli rol belirlemektedir. İş gücü göçünden önceki yıllar farklı nedenlerle okumak, meslek edinmek ve çalışmak amaçlı az da olsa gelen Müslümanlar mevcuttur. Göçle gelen Müslümanlar dünyanın çok çeşitli bölgelerinden, yani köken açısından heterojen gruplar olarak gelmişlerdir. Sosyal yapı olarak Müslüman ülkelerden gelen çeşitli insan grupları arasında din ve mezhep olarak farklılıklar vardır. Türkiye'den ilk gelen işçilerinin göz ardı edilen önemli bir özellikleri de Müslüman olmalarıdır (NDR, 2022).

Fakat geldikleri ülkelerin dinî inancına göre değerlendirilmişlerdir. Almanya'da nüfus, dinî mensubiyete göre tespit edilmediğinden dolayı o dönemlerde Müslüman sayısı konusunda sağlıklı bir istatistik mevcut değildir. Bu rakamlar anket ve gönüllü bildirim üzerinde tespit edilmiş veya istisnai durumlarda kaydedilmiştir. Almanya'da 2008'den önceki yıllarda Müslüman nüfusun sayısını tam olarak belirlemek mümkün olmadığından, çoğunluğu Müslüman'dan oluşan bir ülkeden gelmiş kişiler Müslüman olarak sayılıyorlardı. Yani göç geçmişine sahip kişilerin ulusal kökeni, kişinin dinî mensubiyeti olarak görülmüştür (Spielhaus, 2013:6).

Almanya'da yaşayan göçmen kökenli Müslümanlarla ortak yaşamsal diyalog platformu olarak girişim başlatılmıştır. Alman İslam Konferansı (DIK) Federal Almanya'da yaşayan Müslüman nüfusun sayısını belirlemek üzere, Federal Göç ve Mülteciler Dairesi (BAMF) görevlendirilmiştir. Almanya'da 2011 yılında yapılan nüfus sayımında Müslüman

nüfus oranı %4,0 ila %4,2 arasında iken, BAMF'ın yayınladığı rapora göre 31 Aralık 2015 yılı itibarı ile Almanya'da yaşayan Müslüman nüfusun oranı 4,4 ile 4,7 milyon civarına ulaşmıştır. Bu rakamların artış nedenlerinin en önemli etkeni olarak 2015 yılında olan mülteci göçü olduğu düşünülmektedir. O dönem 82,2 milyon nüfusa sahip olan Almanya nüfusunun içinde Müslümanların oranı %5.4 ile %5.7 arasına tekabül etmektedir (BAMF/DIK,2016:29).

Aman İslam Konferansı (DIK) adına, “Göç, Entegrasyon ve İltica Araştırma Merkezi (BAMF-FZ) tarafından yapılan, “Almanya’da Müslüman Yaşamı 2020” (Alm.Muslimisches Leben in Deutschland 2020, (MLD 2020))” çalışmasında, Almanya’da yaşayan 23 Müslüman menşe ülkeden gelen İslam dini üyelerinin sayılarını tespit etmek ve yapılarının tanımlanması üzere yaptığı “(MLD 2020) çalışmasında 2019 yılı tahminlerine göre, ülkede Müslüman nüfus %5.3 ile %5.6 olduğu tahmin edilmektedir. Bu sayı ise Alman nüfusunun %6.4 ila %6.7’sine tekabül etmektedir. 2015 yılında, %4.4 ila %4.7 iken bu miktar 2015-2019 yılları arasında Almanya’da %0,9 oranında Müslüman nüfusun sayısı artış göstermiştir (BAMF, 2021: 3).

Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli Müslümanların oranı 2,3 milyon, diğer Müslüman grupların içinde %50,6 oranındadır ve Müslüman kökenli grupların içinde en büyük grup Türkiye kökenlilerden oluşturmaktadır (BAMF, 2016: 29). Bu bağlamda Almanya’da 2022 yılında yayımlanan, (2021) mikro nüfus sayımı verilerine göre Türkiye’den göç geçmişine sahip nüfusun sayısının 2,75 milyon kişi olduğu belirlenmiştir (Mikrozensus, 2021:65). Almanya’da yaşayan göçmenler, dinî mensubiyet ve inanç bakımından Müslüman ülkelerden göç geçmişine sahip gelen kişilerin büyük bir bölümü kendilerini İslam'a ait hissetmektedir. Bu oran %80’dir (MLD 2020) ve bu oranın içindeki ülkelere en yüksek miktar (%88 civarında) Türkiye’den gelen Müslüman göçmenlerden oluşmaktadır (BAMF, 2021:56).

İlk gelen misafir işçiler Almanya’da hayatlarını kurarken çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır. Özellikle sosyo-kültürel alanda yaşanan adaptasyon sorunları dikkat çekicidir. Bu farklıklarda ilk göze çarpan giyim kuşam, inanç, örf, adet olarak belirmiştir. Ülkelerinden geldikleri gibi adetlerini, geleneklerini, korumuşlar ve kendilerine yabancı olarak gördükleri toplumlarla “sosyokültürel” faaliyetlere girişmemişlerdir. Bu bağlamda misafir işçiler, yerleşmiş çoğunluk toplumuyla aralarındaki dil, kültür farklılıkları belirgin ayrımcı ve dışlanmalara maruz kalmışlar, dışlanmaların da etkisi ile azınlıkta olan hemşehri, hısım, akrabalarla beraber yaşamayı tercih etmişlerdir. Bu doğrultuda “kendi vatandaşlarıyla

daha kolay iletişim kurarak gurbetteki kabul eksikliğini giderme anlayışı hâkim” olacağını düşünmüşlerdir (Kömürçü, 2011:31).

Bundan dolayı da getto yaşamı süren paralel toplum (Alm. Parallelgesellschaft) olarak görülmüşlerdir. Almanya’da paralel toplum olarak nitelendirilen toplumlar ile ilgili tartışmalarda yerleşik ev sahibi toplum ve göçmenlerin yaşamları konu edilmiş ve tartışılmıştır. Paralel toplum kavramı, entegrasyonun pozitif yol gösterici değerine asimetric olarak zıt oluşmuştur (Köster, 2009:11). Ayrıştırma ve dışlama barındıran bu kavram, göçmen toplumlardan (özellikle Müslüman ülkelerden) gelen göçmenleri ev sahibi topluma uyumsuzluğunu betimlemek amacı ile kullanılmaktadır (Schiffauer, 2008:9-11).

Almanya’da “paralel toplum” kavramı söylem olarak siyasilerin Türk kökenli göçmen nüfus için kullandığı bir kavram olmuştur. Almanya’nın bazı şehirlerinde, yerleşimin büyük bölümünü kapsayan Türkiye kökenlilerin yaşadığı semtler, alışveriş yapılan caddeler mevcuttur. Türklerin özellikle buldukları şehirlerin belirli semtlerinde bir arada yaşamayı tercih etme sebepleri dilsel ve kültürel farklılıklarından dolayı yerli toplum tarafından kabul edilmemeleridir. Bu sebepler dolayısıyla tanıdıkları vasıtası ile aynı yerlerde mekânsal birlikte yaşam alanları tercih etmeye özen göstermişlerdir. O dönem yerleşim alanları belirlerken Türkiye’ye geri dönme fikri ağır basmasından dolayı özellikle ucuz mekânlar tercih etmişlerdir. Bu bağlamda Berlin-Kreuzberg’deki evlerin Türkler tarafından tercih edilme nedenleri evlerin kiralarının ucuz olmasıdır. Bakımsız ve eski olmaları onları etkilememiş ve bir süreliğine diye katlanmayı tercih etmişlerdir (Perspektif, 2021).

Paralel toplum olarak adlandırılan göçmen toplulukları yaşam yerlerini bilinçli ve istekli tercihlerinden dolayısıyla oluşmamıştır. Ev sahibi yerli Alman toplumu ile kaynaşma döneminden öncesi oluşan yaşam alanlarıdır. Bu bağlamda oluşan mekânlar göçmen kökenlilerin Alman toplumuna bir tepkisi olarak oluşmamıştır (Perspektif, 2021). Göçmen nüfusun yoğun olduğu bilinen iki örnek yaşam yerlerinden biri Almanya’nın başkenti Berlin’in Kreuzberg semtidir. “Küçük İstanbul” olarak dillendirilen bu semtin ağırlıklı olarak nüfusunun büyük bir bölümü Türklerden oluşmaktadır. Yaşam merkezi olarak seçilen Kreuzberg’de, Türklere ait cami, okul, mahalle pazarı, marketler, restoranlar, eğlence merkezleri gibi Türk kültürünün yansıması oluşmuştur (Hürriyet, 2017). Yabancıların bir arada yaşadığı yerlerden bir diğeri en bilineni, Köln şehrinde bulunan Mülheim-Keupstrasse’dir. Yoğun olarak Türk kökenli nüfusun yaşam alanı ve ticarethaneleri olan bir

caddesi vardır (Taz, 2016). Bu Keupstrase’de 2004 yılında ırkçı bir saldırı gerçekleşmiştir. Tezin ilerleyen bölümünde daha geniş bahsedilecektir.

2.2.2. İş Göçü ile Başlayan Kültürel Çoğulculuk

İnsanlık tarihinde kültürel çeşitlilik daimî bir olgu olarak gelişmiştir. Kültür, insanın yaptığı her şeyi içerir. “Kültür” kavramı, insanların bir arada yaşama biçimi olarak da anlaşılabilir (www.Hanisauland.de). Farklı kültürlerin bir araya gelmesi ile etnik, dinî veya ırka dayalı şekilde kültürel çoğulculuk (Alm. Kultureller Pluralismus) belirmiştir. Alman tarihi yüz yıllarca farklı din, farklı kültürleri bir arada barındırmıştır. 1700 yüz yıl öncesine dayanan Alman- Yahudi topluluk beraberliklerinin büyük bir hezimetle uğraması sonrası Almanya’yı yeniden her yönüyle inşa girişimleri düşünülüp 1949 yılında oluşturulan anayasasında “insan onurunun önemi” belirtilmiştir (Grundgesetz, Madde1).

Almanya’nın çokkültürlü mü yoksa ulus devletimi olup olmadığı sıkça tartışılan konular arasındadır (Tanrıkulu, 2018: 100). Günümüzde Almanya’nın sahip olduğu kültürel yapının karmaşıklığı bu sorunsalın başlıca nedeni olarak görülmektedir. Aslında Almanya tarihi boyunca her zaman heterojen bir toplumsal yapıya sahipti. Fakat II. Dünya Savaşı sonrası yeniden yapılanma girişimine başlayan Almanya’nın göç kabulü çok farklı kültürlerin bir araya gelmesi ile “sosyokültürel” yaşam, 1950-1955’li yıllarda “iş gücü göçü” olarak yapılan anlaşmalarla başlamıştır. Bu göç hareketliliği ülkeler arası belirli anlaşmalar doğrultusunda gerçekleşmiştir (Bbp, 2020). Farklı kültür ve farklı etnisiteden olan göçmen iş gücü, geldikleri ülkelerden geldikleri gibi geliş nedenleri ve bu göçün başlangıçtaki tanımlaması “misafir işçi” (Alm. Gastarbeiter) kavramı Almanca sözlükte; sınırlı bir süre için kendi ülkesi dışında çalışan yabancı “iş gücü” olarak tanımlanmaktadır. Dünya tarihinde Göç (migration) asırlarca farklı ve karmaşık bir fenomen olarak anlaşılmıştır. Örneğin, Everett Lee 1966’ da Todaro 1969’da Massey ise 1993’de göç kalıplarını ve gelişiminde insanların hareket sebepleri ve nedenleri üzerine göç teorileri geliştirmeye çalışmışlardır (Ravenstein, 2020).

İlk olarak George Ernst Ravenstein, İngiltere ve Avrupa’da yaptığı gözlemlere dayanarak göç yasalarını formüle etmiştir. Göçlerin birçok farklı şeklini incelemiştir. Bu tez konusunun oluşumunu büyük bir ölçüde sağlayan “iş gücü” göçünün gelişim süreci, Ravenstein göç yasaları arasında olan “İtme Çekme Kuramı”, bu kuramda ekonomik faktörler göçün ana nedenleri arasında olabilmektedir. Bu kuramda gidilen yer ve yaşanacak yerde, itici ve çekici faktörler etkili olmaktadır (Çağlayan, 2006:73-74).

Göçün başlangıcındaki “itme” faktörü, başladığı kaynak olarak göç eden kişilerin bulunduğu veya yaşadığı yerdeki olumsuz şartlarla oluşan işsizlik, siyasi, baskı ve-veya maddi yetersizlik ile gelişmektedir. Alıcı olan “çekme” faktörü ise hedef nokta olarak gelişim gösterir, en önemli olanların başında yüksek ücret alabilecekleri iş imkânı, kariyer yapma imkânları, iyi bir sağlık ve eğitim imkânları ile birlikte, barınma olanaklarının olması büyük bir çekme faktörü olarak etkilemektedir. Göç kuramları ve göç hareketlerine göre, göç alan ve göç veren ülkelerinin sosyal, kamusal ve ekonomik şartlarını değiştirdiği de görülmüştür (Yamanlar, 2020: 558).

Göç kuramlarından “İtme ve çekme” kuramını, 1966 yılında Everett Lee ilk olarak bu kuramın içeriğini ve formülünü yazan kişidir. Daha sonra farklı kişiler tarafında bu programa katkılar yaparak program geliştirilmiştir (Çağlayan, 2006:71). II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa toparlanma girişimi ile ülkelerinin yeniden inşası için göçmen işçiler davet etmişlerdir. Avrupa kıtasında bulunan ve ekonomisi en güçlü devlet olan Almanya savaş kaybetmenin zorlukları ve tamamen yıkım yaşamış olan Almanya’yı yeniden toparlama ve yeni Almanya’yı inşa etmek için iş gücüne ihtiyaç duymuştur. Savaşta yerle bir olan ülke, toparlanma girişimini ilk ağır sanayide öncelik olarak 1950 de (Alm. Wirtschaftswunder) ekonomik mucizesi olarak da bilinen demir çelik sektörüne ağırlık verilmiştir (bmwk. de). Bu alanlarda istihdam açığını kapatmak için ilk etapta (1955), yılında İtalya (1960) yılında İspanya ve Yunanistan ile iş gücü anlaşması yapmıştır. Buna rağmen iş gücü açığı henüz kapatılamamıştır. Sanayide az nitelik gerektiren işlerdeki eksiklikleri kapatmak için (1961) yılında Türkiye’den (1963)’te Fas ve Kore’den (1964) yılında Portekiz (1965) yılında Tunus (1968) yılında Yugoslavya dan Almanya ya iş gücü getirilmiştir (Aslan, 2021:57).

Federal Almanya Cumhuriyeti (Bundesrepublik Deutschland) ile Türkiye arasında İş Gücü Anlaşması, 30 Ekim 1961 yılında Almanya’nın o dönem başşehri olan Bonn’daki Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliğinde imzalanmıştır (Korkmaz, 2012: 36). Türkiye ile Almanya arasında imzalanan iş gücü anlaşma metni 12 maddeden oluşmaktadır. Bu bağlamda gelen işçilerin geri döneceği düşüncesi hâkim olduğu için bu noktada hukuken “misafir işçi” tanımlaması yapılmış ve öyle de davranılmıştır. 1961 yılında imzalanan “misafir işçi” sözleşmesi Türk göçünün başlangıcı olarak işe alım sözleşmesinde, ikamet süresi en fazla 2 yıla sınırlandırılmıştır. Fakat 1964 yılında Alman işveren dernekleri (Alm. Deutsche Arbeitgeberverbände) ve Türkiye’nin isteği doğrultusunda, süre sınırı olmayacak şekilde revize edilmiş ve sözleşme imzalanmıştır (Bpb, 2014). İki ülke arasında imzalanan anlaşma sonrası Türk kökenli işçi sayısı artış göstermiş ve ilk etapta yüz bini bulmuştur.

Türk işçilerin sağlık bakımı, iş kazası ölüm hâlleri ve çocuk yardımı, işsizlik ve emeklilik hakları tanımında 1964 yılında Türkiye -Almanya arasında Sosyal Güvenlik Anlaşması imzalanmıştır (TBMM, 1965).

Bu anlaşmayla Türk işçilerinin görevlendirilmesi ve dağıtımı resmîyet kazanan iş gücü, belirli düzenlemeler sonrası sistemli olarak devam etmiştir. 1970’li yıllarda aile birleşimi, (Alm. Familiennachzug) kapsamında yoğun şekilde çocuklar ve eşler Almanya’ya getirilmiştir. Almanya’ya yapılan göçün kültürel, ekonomik ve sosyolojik etkileri hem göçmen alan “ev sahibi” ülke Almanya için, hem “işçi veren” Türkiye için büyük önem arz etmektedir. Yapılan anlaşmalar ve sonraki düzenlemeler dâhilinde 1973 yılına kadar olan zamanda yaklaşık 870.000’i bulan Türkiye kökenli işçilerin genellikle % 80’i ağır ve fiziken zor işlerde çalışmışlardır (Bpb,2022).

Türkiye’den Almanya’ya göçün büyük bir etkeni ekonomik sebeplere dayanmaktadır. İş gücü göçü ile gelen göçmenler ve göç alan Alman toplumu üzerinde çok farklı sonuçları görülmüştür. Göç alan ve göç veren toplumlar pragmatik gerekçeler ile karşılıklı olarak uyum konusunda göçmenler üzerinden sosyal sorunları ile baş başa da kalmıştır. Türkiye’den gelen misafir işçilerin yaşadığı en önemli sorunların başında ilk yıllarda Alman dilini anlayamama sorunu (dil sorunu) gelmektedir. 1973 yılında kabul edilen aile birleşimi, aniden artan ekonomik sorunlar ve petrol krizinin etkisiyle iş gücü alımı aynı yıl durdurulmuştur (Bpb, 2020). Bu bağlamda işe alımın durdurulmasından sonra, yabancı işçilerin ilk etapta düşünülen geçici işçi olarak istihdam edilmesi kalıcı ikamete doğru eğilim hâline gelmiştir. Bu bağlamda işçi ailelerin doğan çocukları ile yerleşim alanı, konut, sağlık ve okul hizmetleri gibi ihtiyaçların belirmesi yerliler ve yabancılar arasında ilişkilerde zorluklara yol açmıştır (integrationsbeauftragte.de).

1974 sonrası dönemde Türklere karşı bakış açısında değişimler yaşanmıştır. 1974 sonrası işçi sayısı azalırken gelen aileler nedeniyle Avrupa’da yaşayan Türk nüfusunda artış yaşanmıştır. Bu dönemden sonra kadınlar ve çocuklar da sürece dahil oldular. Böylelikle 1970’li yıllarda ki “*misafir işçilik*” işçi ailelerinin gelmesiyle “*göçmen ailesi*” konumuna dönüşmüş oldu (Acar, 2020: 336). Bu süreç Türklere karşı yaşadığı ırkçılık ve yabancılaşma sorunlarının da temelini oluşturmuştur.

Almanya, ülkedeki göçmenlerin iş piyasasında olduğu gibi sosyal yaşama da entegre edilmelerinin geç de olsa yapılması gerekliliğini fark edebilmiştir. Bu amaç doğrultusunda 21 Kasım 1978 yılında Federal Hükümet, “yabancılar sorumlusu”, (Alm.

Auslanderbeauftragte) görevlendirmiştir. İlk yabancılar sorumlusu olarak, göçmenlerin çoğunlukla yaşadığı (NRW) Kuzey Ren Vestfalya eyaletinin başbakanı olan Heinz Kühn' atanmıştır (Kühn, integrationsbeauftragte.de).

Yabancılar Sorumlusu olarak görev alanı belirlense de çalışmaları göçmenlere yönelik olmuştur. Günümüzde göçmen ve mültecilerin entegrasyon çalışmaları Göç, Mülteciler ve Uyumdan Sorumlu Devlet Bakanlığı aracılığı ile yapılmaktadır.

Federal İçişleri Bakanlığı sayfasında entegrasyon tanımı² Almanya'ya birinci kuşak iş gücü olarak gelen göçmen işçiler döneminde bu çalışmalar oluşmadığı için uzun yıllar uyumda zorlukları yalnız çekmişlerdir. O dönem işçiler, istisnalar hariç çoğunlukla erkeklerden oluştuğu ve aynı zamanda kültürel bağlamda da erkeklerin ailede reis olarak ev geçimi görevinin verilmesi gibi nedenlerden dolayı göçün eril bir olgu niteliğinde şekillenmesine yol açmışlardır. Göçün uzun bir süre, eril bir olgu olarak tanımlanması ve anlaşılmasının farklı toplumsal, kültürel ve ekonomik nedenleri olmuştur. Birinci kuşak göçmen aileler arasında kadınlar erkeklere göre daha zor bir dönem geçirmişlerdir. Zamanla “yaşadıkları toplumun kültüründen etkilenerek yeni kültür öğeleri benimsemiş ve göçmen ile yerlinin sosyal ve kültürel karşıtlığı” olmuşlardır (Korkmaz, 2012:23).

Göçle oluşan göçmen topluluklar da bu farklılıklardan teşekkül birlikteliğin zamanla kültürel çeşitlilik olarak yaşamları şekillendirmiştir. Aile birleşimi ile Almanya'ya gelen Türk nüfusu evlilikler ve çocuk doğumları da eklenince kalabalık olmaya başladığını düşünen yetkililer sadece Türklere yönelik 1980 yılında Almanya'ya gelmek isteyenler için vize zorunluğu getirmiştir (DW, 2013). Bu bağlamda 1983 yılında Helmut Kohl hükümeti yabancıları geri dönmeye özendirerek, belirli şartlar karşılığı sigorta kesintilerini geri iadesi ve bir miktar ödenek karşılığı geri dönüş yasasını yürürlüğe koymuştur. Bu vesile ile 1984 yılında Türkiye'ye 250.000 Türk kökenli işçi kesin dönüş yapmıştır (Abadan Unat, 2017: 99).

Almanya'da yaşayan Türkler için 1980'li yılların sonu ve 1990'lı yıllar “mukimlik” (kalıcılık) dönemidir. Bu dönem aileler, büyümesinin etkisi ile kalıcı ve çözüm odaklı kararlarla kalıcı mülk edinme, meslek edinme eğitim ve öğrenime önem vermişlerdir.

² Entegrasyon: “Almanya'da kalıcı ve yasal olarak yaşayan herkesi topluma dahil etmeyi amaçlayan uzun vadeli bir süreçtir. Devlet entegrasyon politikasının amacı, uzun vadeli umutları olan göçmenlere yerel halkla aynı ekonomik, sosyal ve toplumsal alanlara katılma fırsatları vermektir. Göçmenler Almanca öğrenmek, anayasa ve kanunları bilmek, saygı duymak ve bunlara uymakla yükümlüdürler. Aynı zamanda, göçmenlere toplumun mümkün olduğu kadar çok alanına eşit erişim” sağlanmalıdır (BMI-Lexikon,2022)

Almanya'ya yaşanan göç, geçicilikten kalıcılığa dönüşmüştür. Bunun ilk göstergesi olarak Alman vatandaşlığı (Alm. Deutsche Staatsbürgerschaft) almaları kalıcı olduklarının önemli bir kanıt göstergesidir. Türkler arasında Alman vatandaşlığına geçme eğilimi 1990 yıllarda başlamış ve Almanya'da doğan çocukların doğuştan Alman vatandaşlığı alması ile her geçen gün Türk kökenli Alman (vatandaşı) sayısı artmaktadır. Alman vatandaşlığının üç farklı şekilde olmasını sağlamak mümkündür. Almanya'da doğup 23 yaşına gelenlerin, 23 yaşından büyük olanların ve o dönemlerde kendi vatandaşlığını koruyarak (çifte vatandaşlık) olarak üç şekilde vatandaşlık değiştirme mümkün olmuştur (Suğanlı, 2003:18).

Dünyanın farklı yerlerinde farklı şekillerde yorumlanan kültür kavramını bilimsel olarak ilk kez 1871 yılında Edward Burnett Taylor "Primitive Culture" adlı eseriyle bilime kazandırmıştır. Amerikalı Antropologlar, Kroeber ve Kluchohn, çalışmalarında kültür kavramını 164 farklı şekilde vermişlerdir (Bostan, 2016: 8).

Geniş bir kavram olarak yorumlanan "kültür" çoğulcu toplumlarda farklı kültürlerin bir arada yaşam sürmesidir. Kültürel çoğulculuk (Alm. Kultureller Pluralismus) yaşam, etnik, dinî ve kültürel farklılıklarla birlikte insan topluluklarının en belirgin niteliği, birlikte yaşam şeklidir. Avrupa coğrafyasında, etnik kökeni, dini, dili farklı göçmen toplulukları Avrupa'da, özelde de Almanya'da "sosyokültürel" yaşam, "iş gücü göçü" (Alm. Arbeitsmigration) çerçevesi yapılan anlaşmalarla belirginleşmiştir. Farklı kültürlerin bir araya gelmesi ile oluşan kültürel çoğulcu toplumlar, Doğu kültürü ile Batı kültürü iç içe buluşması ile oluşan kültürel rol, oryantalizm ile ideoloji arasında ilinti kurmaktadır (Said, 2012: 18).

Toplumların inançları ve yaşantılarında kültürel etkileri kendi kişisel tercihleri doğrultusunda gelişmektedir. Din, sosyolojik açıdan kültürün bir kısmı olup aile, eğitim ve yönetim gibi belli başlı toplumsal kurumlardan biri olmuştur (Abadan Unat, 2017:148). Almanya'da göçlerle oluşan yeni göçmen topluluklarında din, dil, etnisite farklılıklardan teşekkül oluşan birliktelik, zamanla kültürel çeşitlilik olarak yaşamları şekillendirmiştir. Farklı kültürlerin bir arada olmasıyla oluşan çoğulcu toplum, Murat Belge'ye göre "çoğulculuk" (plüralizm), günümüzde oldukça sık telaffuz edilen bir kavramdır. Kültür ve siyasi geleneklerde, birlik ve beraberlik olarak yorumlanan çoğulculuk kavramına karşı teorik düzeyde verilen kesin bir cevap yoktur. Fakat varsayımlar mevcuttur. Farklı kültürlerin birlikteliklerinin "kültürel çoğulcu" toplumların oluşmasında önemli payı olmuştur (Birikim Dergisi, 2019).

20. yüzyılın son çeyreğinde tartışılmaya başlayan “çok kültürlülük” projesi, kamusal alanlarda kişisel özgürlükleri sağlamak, ayrımcılıkla mücadele eden kurumlara kamu desteği sağlamak, kişisel gelişimde farklılıklarını aktarmakta fiili destek sağlamak gibi ideallere sahiptir. Bu bağlamda “kültür, toplumlar arasında çeşitlendiği gibi toplumun kendi içinde de çeşitlenir” ve gelişir (Avcıoğlu, 2020:316).

Almanya günümüz toplumu olarak çok kültürlü bir toplum olmasına rağmen kültürler büyük eleştirilere uğrayıp “uyum” ve “entegrasyon” başlığı altında ayrımcı tutumlara maruz kalmıştır. Türkçede bütünleşme olarak karşılanan “entegrasyon” kavramı (integration) göçmen olarak gelenlerin bireysel veya toplumsal olarak yerleşik ev sahibi topluma uyum sağlama sürecidir ve entegrasyon kelimesi asimilasyon (assimilation) kelimesi ile birlikte Almanya’da sık sık gündeme gelmektedir. Özellikle de Almanya’ya gelen göçmen (Türk ve Müslüman) işçiler için uygulanmak istenilen uyum ve bütünleştirme programları olarak tanımlanmaktadır. Bu konuda iki tanımlama bulunmaktadır. Birincisi entegrasyon ya da uyum olarak isimlendirilir. Entegrasyon ile göçmenler hem kendileri değişir hem de geldikleri toplumu değiştirirler. Asimilasyon ise göçmenlerin yaşadıkları toplumun kültürel ve sosyal dokusu içinde eriyip gitmeleri, önceki kimliklerini tamamen yitirmeleri, yani asimile olmalarıdır (Gruber/Rübler, 2004: 141-142). Türk Dil Kurumuna göre ise “çoğunluğun düşüncelerinin azınlığa kabul ettirilmesi” olarak yer almaktadır. Göçmenlerin geldikleri ve yaşayacağı ülkelerin toplumunda derin toplumsal değişimler meydana getirmesi Alman toplumunda da görülmektedir. Dolayısı ile hâkim kültür de değişime uğramaktadır (Jakob, 2016:7). Almanya her platformda demokrasiye bağlılık vurgusu yapmaktadır, modern ve çoğulcu demokratik toplumlarda amaç asimilasyon beklentisi olmadan sadece entegrasyon olabilmelidir. Kültürün insan hayatından koparılışı, bedensel ve zihinsel emek arasındaki kopuştur. Kopuşun mirası, kültür ile yönetim çatışkısında süre gelmiştir (Adorno, 2011:130). Bu bağlamda farklı kültürlerin kültürel özelliklerinde de büyük bir kültürel evrimin ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Bozkurt, 2014:71) ve böylece kültürel özellikler, ailede öğrenilip daha sonrası toplumlara takviye edilmektedir (Bozkurt, 2014:81).

2.2.MÜSLÜMANLARIN SOSYAL VE KAMUSAL ALANDA TEZAHÜRÜ

Almanya’da çok sayıda Müslüman yaşamaktadır. Tarihsel olarak bakıldığında, Kuzey Avrupa ve Almanya’da yaklaşık 300 yılı aşkın zamandır Müslüman topluluklar yaşamaktadırlar ve İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra da Almanya’nın yeniden inşasına yardım etmişlerdir (Micksch,2009:47).

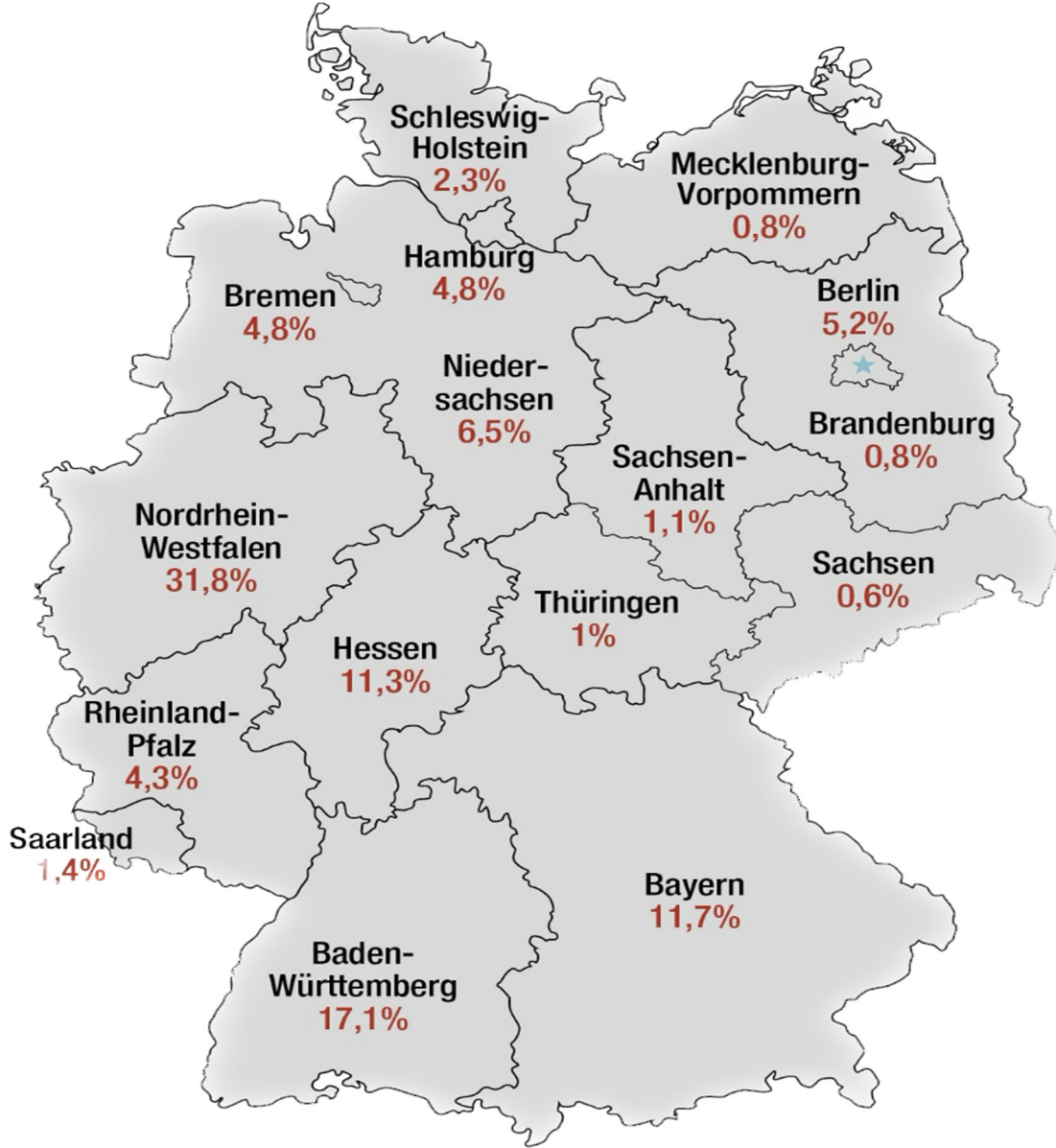
Almanya'da İslam'ın görülür bir şekilde yerleşmesi 1960'lı yıllarda misafir işçi olarak gelen Müslüman işçilerle başlamıştır. Bu işçiler Türkiye, Fas ve Tunus gibi Müslüman ülkelerden gelmişlerdir. O dönem için misafir işçiler de ev sahibi toplumda kalıcılık planlarıyla planlamalar yapmamışlardı. 1972'de o dönem göçmenlerin istatistik verilerine göre %89' u erkeklerden oluşurken 1973 yılında aile birleşimi ile değişen demografik göçmen nüfus ile 1992 verilerine göre %45'i kadınlardan oluşmuştur (Stegemann, 1998: 36-37).

Almanya'da ilk yıllar Müslüman nüfusunun tespitinin zor olduğu düşünülmektedir. Çünkü kiliselerdeki gibi üyelik dışında dinî bağlılık kaydedilmediği için sadece geldikleri ülkelerin inançlarına göre yorumlanmışlardır. Günümüzde ise Alman vatandaşlığı alan ve/veya kendi göç etmiş olanlar ile Almanya doğumlular arasında ayırım yapılmaktadır. Göçmen kökenli nüfusa ilişkin bilgiler, ebeveynlerin doğum ülkesi veya doğum ülkesi açısından da işlenir, böylece menşee grubuna özel bilgiler mevcuttur (Muslimisches Leben in Deutschland 2020:33).

Bir kişinin göçmenlik geçmişi dinî mensubiyetinin güvenilir bir göstergesi olmadığı gibi kişinin bölgesel kökeninden dinî mensubiyetine gitmek de mümkün değildir (Muslimisches Leben in Deutschland 2020:41). Almanya'da 2000 yılında Müslümanların sayısını belirlemek üzere Federal Mecliste sunulan bir soru önermesine verilen cevap Federal Almanya'da yaşayan Müslümanların sayılarını belirlemede ilk resmî tahmin olarak bilinmektedir. Açıklamaya göre 2,8 ile 3,2 milyon Müslüman olduğu tahmin edilmektedir. Bu verilen sayının içinde, 370.000 ila 450.000'i Alman vatandaşıdır. 2007 yılında bir soru önermesine verilen cevapta ise Almanya'da 3,1 ila 4,3 milyon Müslüman yaşadığı ve bunların 1 ila 1,1 milyonunun Alman vatandaşı olduğu tahmin edilmektedir. 2000 ve 2007 yıllarında açıklanan bu veriler, resmî olarak ilk açıklanan rakamlardır. Bu sayıların tespitinde nüfus sayımları ve çoğunluğu, geldikleri ülkelerinin çoğunluğu, Müslüman olan ülkelere gelen yabancıların vatandaşlığa kabulleri üzerine tespit edilmiştir (Spielhaus, 2013).

Almanya'da 2011 yılında nüfus sayımında Müslüman nüfus oranının %4,0 ila %4,2 arasında iken, (BAMF) yayınladığı projeksiyonuna göre 31 Aralık 2015 yılı itibarı ile Almanya'da yaşayan Müslüman nüfusun oranı 4,4 ile 4,7 milyon civarına ulaşmıştır (BAMF/DIK,2016:29). Almanya'da "Müslüman MLD 2020" çalışmasında 2019 yılı tahminlerine göre ülkede Müslüman nüfusun 5.3 ile 5.6 milyon olduğu tahmin edilmektedir. Bu sayı Alman nüfusunun %6.4 ila %6.7'sine tekabül etmektedir (BAMF, 2021:3).

Almanya’da yaşayan Müslüman nüfusun Federal Almanya’nın 16 eyaletinde nüfus dağılımı 2021 yılı BMI/BAMF verilerine göre aşağıdaki şekildedir.

Şekil 1.Almanya’daki Müslümanların Eyaletlere Göre Dağılımı

Kaynak: İslamiq, 2021

İslam’ın varlığının günümüzde İslam dünyası için olduğu kadar Avrupa açısından da oldukça kritik önemde bir konu hâlini aldığı söylenebilir. Almanya’da İslam’ın ve Müslümanların tezahürünü ele alırken önce Avrupa’da İslam’ın ve Müslümanların kamusal ve sosyal olarak toplumsal sorunlarına bakmak gerekir. Avrupa ülkelerinde genelde istisnalar hariç İslam ve Müslümanlarla ilgili sorunlar birbirine benzemektedir. Özellikle kamusal ve sosyal alanlarda Müslüman kadınların eğitim sistemi ve iş yerlerinde ayrımcı ve

dışlayıcı tutumlara maruz kaldıkları, Federal Ayrımcılıkla Mücadele Biriminin (ADS) çalışmalarında da belirtilmektedir. Başörtüsü kullanan Müslüman kadınlar da iş ararken ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar (www.antidiskriminierungsstelle.de 9).

Almanya’da yaşayan başörtülü Müslüman kadınlara bakıldığında Alman vatandaşlığını almış, kariyerinde ve sosyal hayatında çok başarılı olmasına rağmen başörtülü kadınların başörtülü olmalarından dolayı dışlanmaya ve ayrımcı tutumlara maruz kaldıklarını görmekteyiz. Dışlanma etkisi sadece belirli yerlerde değil vatandaşlık konusunda da etkilerini görmektedir. Örneğin Almanların %38’i Müslüman bir kadının başörtülü olması ve dış görüşünden yani kıyafetinden dolayı Alman vatandaşı olmayacağını düşünmektedir (Daimagüler, 2017:92). Bu ve benzeri sorunlar Avrupa’da İslam’ın ve Müslümanların önünde engeller teşkil etmektedir. Avrupa’da olduğu gibi Almanya özelinde de etnik kimlik, İslam denklemi sosyal ayrımcılığa sebep oluşturmuştur. Göçmen toplulukların din, dil, kültür, gelenekleri açısından sosyolojik analizi oldukça karmaşık sorunlarla karşıımıza çıkmaktadır.

Avrupa’da yaygın olarak dillendirilen İslamofobi başlığı altında tartışılan İslam, 11 Eylül terör saldırısından sonra, Avrupa’da İslamfobinin tezahürleri, sözlü tehditlerden kişilere ve mülklere yapılan fiziksel saldırılara doğru yönelmiştir (Akdemir, 2009:22).

İsveçli karikatürist Lars Vilks’in 2005 yılında Hz. Muhammed’e yönelik çizdiği karikatür tepkiye yol açmıştır. Peygamberlerinin kafasının bombaya benzeyen bir çizimle servis edilen karikatür, Müslümanları en çok kışkırtan karikatür olmuştur (Ata, 2009:86). Bu karikatür fikir özgürlüğü olarak savunulup Müslümanlar adeta test edilmiştir. Dünyanın çoğu sistemlerinde olduğu gibi çoğulcu sistemlerde fikir özgürlüğü altında insanların kutsalları hakkında dışlayıcı ve nefret söylemi içerikli fikirlerin ortaya çıkması, bu beyan edilen fikir üzerinden inanan insanların sorgulanmasıdır.

2010 yılında Bremen’de Almanya’nın birleşmesinin 20. yıl dönümünde, Alman Cumhurbaşkanı Christian Wulff yaptığı konuşmasında “İslam Almanya’ya aittir.” diyerek geniş bir sosyal tartışmayı tetiklemiştir (Tagesspiegel, 2010).

İslam’ı Almanya’nın bir parçası olarak görmesi ve bunu dile getirmesi Wulff’u yoğun eleştirilere maruz bırakmıştır. Bu söylem İslam eleştirmenlerine ve kitaplara konu olmuştur ve hâlen bu konunun üzerinde durulmaktadır.

• **Cumhurbaşkanı, Christian Wulff’un konuşmasından kısa bir kesit şöyledir:**

“Önce net bir duruşa ihtiyacımız var. Aidiyeti pasaportla, aile tarihiyle ya da inanca göre daraltmayan, daha geniş bir Almanya anlayışı. Hıristiyanlık şüphesiz Almanya'ya aittir. Yahudilik kuşkusuz Almanya'ya aittir. Bu bizim Hıristiyan-Yahudi tarihimizdir. Ama artık İslam da Almanya'ya ait. Yaklaşık 200 yıl önce Johann Wolfgang von Goethe, Batı-Doğu Divanı'nda bunu şöyle dile getirmişti: "Kendini ve başkalarını tanıyan burada da görecektir: Doğu ve Batı artık birbirinden ayrılamaz."(DerBundestpresdent, 2010)

CDU/CSU meclis grubu toplantısında, İslam'ı Almanya'nın bir parçası olarak tanımlayan Wulff'un konuşması eleştirilmiştir. Federal Meclis İçişleri Komisyonu Başkanı Wolfgang Bosbach (CDU) o sözleri “İslam artık Almanya'da günlük yaşamın bir parçası olsa da, Hıristiyan-Yahudi geleneği bize aittir. Şansölye Merkel Wulff'u konuşmasını savundu, fakat kendi inancını daha öz güvenli bir şekilde temsil etmesini teşvik etmiştir”(Domradio,2010). Ve böylece üstü kapalı bir şekilde eleştirmiştir.

2018 yılında Almanya'da İslam'ı açıktan reddetmeyen fakat yuvarlak cümlelerle İslam'ı bir yerlere koymaya çalışan İçişleri Bakanı Horst Seehofer “İslam Almanya'ya ait değildir fakat Almanya'da yaşayan Müslümanlar Almanya'ya aittir.” açıklamasında bulunmuştur (FAZ, 2018). Bu çelişkili açıklaması kafalarda soru işaretleri bırakmıştır oysaki Federal Alman Anayasasının 4. Maddesi ile din özgürlüğü garanti altına alınmıştı (Grundgesetz). Fakat kendinin yönetimindeki Müslümanların da güvenliğini sağlanmaktan sorumlu olan bir bakanının sözleri Almanya'da yaşayan Müslümanları ve insan haklarını savunan itidalli Almanları da rahatsız etmiştir. Almanya'da Müslüman yaşamı ve Müslümanların tezahürüne bakılacak olursa farklılıkların oluşturulduğu görülecektir. Örneğin din sorunları ile göç sorunları genelde karıştırılıp birbiri ile bağlantılı olarak bakılmaktadır (Rohe,2016:14).

• **İslam Hayatı ve Alman hukukunda Müslümanların Mücadeleleri;**

Almanya'da yaşayan Müslüman kökenli göçmenler zaman zaman Alman Anayasasında olan özgürlükleri için hukuka başvurmak zorunda kalmışlardır. Bunlardan bazıları, helal et kesimi ve çocuklarını sünnet ettirme konularında getirilmek istenen ve getirilen yasaklara karşı davalar açıp uzun ve kapsamlı mücadeleler vermek zorunda olmuşlardır.

Almanya'da bir erkek çocuğun sünnet edilmesi sonucu oluşan olumsuzluk sonucunda

Köln Eyalet Yüksek Mahkemesi, sünnetin dünyevi yorumuna açıklık getirerek Alman Ceza Kanununa göre yaralama suçuna girdiğini hükmetmiştir (DW, 2012). Karar sonrası cerrahlar suç işlerim korkusu ile tıbbi mecburiyet doğrultusunda yapabilecekleri husunda bu karara itiraz etmişlerdir. Çünkü Yahudilerin dinî gelenekleri, erkek çocukların doğumdan 8 gün sonra sünnet edilmesini öngörmektedir. Bu kararın Yahudi dinî geleneklerini engelleyeceğini ve bu kararın ayrımcılık olduğunu öne sürmüşlerdir. Almanya Yahudiler Merkez Konseyi, İslami kuruluşlar ve çeşitli dinî temsilciler bu kararı protesto etmişlerdir. Dünya Sağlık örgütü (WHO) tarafından da sağlığa hiç bir engeli olmayacağı tavsiye kararı belirtilmiştir. Erkek çocuklarının sünnet edilmesiyle ilgili tartışmalar, Musevilik ve İslam'da yaygın olan temel dinî vazife olarak kabul edilen sünnet, belirli şartlara tabi tutularak yasaklanmıştır. Bu yasak sonrası Federal Meclis 2012 sonunda (BGB § 1631d) ile düzenlemeye giderek önceki yasal durumu şekillendirmesi ile belirsizliği ortadan kaldırmaya yönelik düzenlemeye gitmiştir (Rohe,2016: 192-194). Alman Parlamentosunun ilk engeli aşmasıyla dinî amaçla yapılan sünnetlerin yasaklanmasının önüne geçmeyi amaçlayan kararlarla Köln Mahkemesinin kararı geçersiz kabul edilmiştir (Şalom,2012).

Almanya'da yaşayan Müslümanların bir başka hukuki mücadelesi ise helal et kesimi ve helal gıda konusudur. İslam'da dinî ritüellere göre hayvansal gıdaların tüketimi için İslami usullerin uygulanması yani hayvanların bayıltılmadan kesilmesi şarttır. Bu sadece İslam'ın ve Müslümanların uyguladığı dinî bir vecibe olmamakla birlikte Yahudilerde de dinî bir vecibedir. Bu durum ise Almanya'da yasa gereği yasaktır. Sadece tarihi sorumluluk gereğinden olsa gerek, Yahudilerin dinî sebepleri dolayısıyla istisna olarak bu hak onlara tanınmaktadır. Fakat Müslümanların için İslami usullere göre kesim yapmalarına çeşitli engelleme ve yasaklar uygulandığından dolayı konu mahkemeye intikal etmiştir. Bir Müslüman kasabın, anestezi olmadan hayvanların kesilmesine ilişkin genel yasal yasaktan muaf tutulmak isteyerek sürdürdüğü hukuki dava Federal Almanya Anayasa Mahkemesine kadar gitmiştir ve mahkeme Müslümanların da dinî sebepten dolayı istisnai olarak bayıltılmadan hayvan kesebileceğini karara bağlanmıştır (Bundesverfassungsgericht (BVG) -(1 BvR 1783/99-). Ancak bu karar veteriner dairelerinin oluşturacağı kurallar çerçevesinde olması gerektiği şeklindedir. Bu karara göre isteyen istediği zaman dinî kurallara uygun bir kesim yapamamaktadır. Veteriner dairelerinin kurallarına uyularak, izin verildiği miktarda kesim yapılabilmektedir. Almanya'da helal et kesimi, iddialara göre

hayvanları koruma kanuna aykırı kabul edildiğinden dolayı tartışmalı bir konudur (BVG, 2002).

Bir başka hukuk mücadelesi de Müslüman kadınların kamusal platformda mesleklerini icra etmek için hukuki başörtüsü süreçlerinin Almanya’da İslam konusundaki tartışmaların ana eksenini gibi sembolleşme mevzusudur. Özellikle başörtülü bayanlar meslek alanında başörtüleri dolayısıyla sık sık mağdur olmuşlardır. Büyük tartışmalara sebep olan konu ise başörtülü öğretmenler mevzusu olmuştur ve Almanya’nın bazı eyaletlerinde öğretmenlerin okulda başörtülü çalışmalarını mümkün olamamıştır.

1998 yılında Baden Württemberg eyaletinde başörtülü öğretmen F. Ludin işe alınmadığı için dava açmış ve hukuki mücadeleye girişmiştir. 2002 yılında eyalet mahkemesi, “Öğretmen olarak kabul edilmek zorunda değildir.” kararı sonrasında Anayasa Mahkemesine başvurulmuştur. 2003 yılında Federal Anayasa Mahkemesi kararı bozmuş ve eyalet yasama organları dinî referansların boyutunu belirleyen bir hüküm vermiştir (Tagesschau, 2018).

Almanya’da F. Lüdin, başörtüsü mücadelesinde bir ilk olarak sembol olmuştur.

2005 yılında Berlin’de yürürlüğe giren, Tarafsızlık Yasası, (Neutralitätsgesetz)³, kamu görevlilerinin görev yerlerinde dinî kıyafet ve dinî semboller taşımalarına yasaklama getirmiştir. (Gesetz zu Artikel 29 der Verfassung von Berlin, 2005), (GVBl.2005,92). Fakat Başörtülü olarak çalışmak isteyen bazı öğretmenler Berlin eyaleti yönetimine karşı yargıya başvurarak davayı kazanmışlardır. 2018 yılında, Berlin’de bir öğretmen adayı başörtüsünden dolayı görevlendirilmemesine itiraz ederek açtığı davayı kazanmıştır. Federal İş Mahkemesi, eyalet bakanlığını öğretmene 5159 Euro tazminat ödemeye mahkûm etmiştir (Bundesarbeitsgericht, 2020: 8 AZR 62/19).

2.3. MÜSLÜMANLARI TEMSİL EDEN ÇATI KURUMLARI

Almanya’daki Müslümanlar ilk dönemlerde dinî vecibelerini yerine getirmek için küçük cemiyetler olarak bir araya gelmişlerdir. Günümüzde Almanya’da farklı ülkelerden gelen 5 milyonu aşkın heterojen bir Müslüman topluluğu yaşamaktadır. Almanya’ya ilk gelen birinci kuşak göçmenler öncelikle kendileri camiler ve dinî topluluklar kurarak

³ *Das Berliner Neutralitätsgesetz; Tüm çalışanlar inanç ve vicdan özgürlüğü ile dini ve ideolojik inanç özgürlüğünden yararlanır. Hiçbir çalışana inancı veya ideolojik bağlılığı nedeniyle ayrımcılık yapılamaz. Aynı zamanda, Berlin eyaleti ideolojik ve dini tarafsızlığa bağlıdır. Bu nedenle, Berlin Eyaleti çalışanları, vatandaşların özellikle devlet etkisine maruz kaldığı alanlarda dini veya ideolojik inançlarını kısıtlamalıdır. 27 Ocak 2005 tarihli Berlin Anayasasının 29. Maddesine İlişkin Kanun (GVBl. 2005, 92)*

örgütlemeye başlamışlardır. İlk yıllar küçük cami cemaatlerinin bir araya gelmesi ile kurulan dinî cemaatler Almanya'da yaşayan göçmenlerin her türlü dinî vecibelerini karşılamak üzere kurulmuştur. Daha sonraki dönemlerde cemaatlerinde, ailelerin genişlemesi ile sosyal faaliyetler bağlamında din eğitimi ve Almanca kursları olmak üzere çok geniş alanlarda eğitim kursları İslami kuruluşlar tarafından camilerde hizmete sunmuşlardır. Almanya'da hizmetler sunan birçok dinî cemaat zaman zaman birlik ve beraberlikleri için tek çatı altında toplanma girişimi yapmışlardır. Fakat bir türlü istikrarlı bir birliktelik geliştirememişlerdir.

Dinî cemaat olarak cemaatleri tek çatı altında toplayan çatı kuruluşlar da mevcuttur. Bu çatı kuruluşlara bağlı olan cami dernekleri eğitim, kadın kuruluşları ve birçok farklı ülkeden gelen Müslüman topluluğu temsil etmektedirler. Bu bağlamda Almanya'da yaşayan Müslümanları temsil eden büyük çatı kuruluşlardan;

• **DİTİB**, Din Enstitüsü Türk-İslam Birliği; (Alm.Türkisch-Islamische Union der Anstalt für Religion) Almanya'nın Köln şehrinde 1984 yılında bir kurultayla kurulmuştur. Kuruluşunun ilk yılında 135 dinî derneği kendi bünyesinde toplayan temsili çatı kuruluşu olarak çalışmalarına başlamıştır. Günümüzde ise DİTİB'e bağlı olduğu beyan edilen 960'ı aşkın dernek, bünyesinde temsil edilmektedir (ditib.de).

• **IRD**- Federal Almanya İslam Konseyi, (Alm. Islamrat für die Bundesrepublik Deutschland), İslam Konseyi, Berlin'de 1986 yılında birkaç dinî cemaatin kurduğu İslami çatı kuruluşudur. Bünyesine 400'ü aşkın cami ve çok sayıda eğitim kurumu bulunmaktadır. Üyeleri arasında İslam Toplumu Milli Görüş (IGMG), Nurculuk Hareketi, Ehl-i Beyt Alevi Dinî topluluğu ve Berlin İslam Federasyonu (IFB) gibi birçok topluluğun bağlı olduğu kuruluşur (islamrat.de).

• **VIKZ**- İslam Birliği Derneği. İslami Kültür Merkezleri; (Verband der Islamischen Kulturzentren), İslam Kültür Merkezler Birliği, 1973 yılında Köln'de İslami cemaat statüsünde oluşan dinî teşkilat olarak kurulmuştur. Bünyesinde Almanya genelinde olan 300'e yakın cami ve eğitim dernekleri bulunan çatı kuruluşur (vikz.de).

• **ZMD**- Müslümanlar Merkez Konseyi;(Alm.Zentralrat der Muslime in Deutschland), Almanya Müslümanları Merkez konseyi 1987 yılında kurulmuştur. Bünyesinde Alman Müslümanlar, Türk, Arap, Balkan kökenli Müslümanların bulunduğu ve 300'ü aşkın cami ve dernekten oluşan çatı kuruluşur (Zentralrat.de).

Bu dört kuruluş DİTİB, IRD, VIKZ, ZMD, bünyesinde Arap, Boşnak, Afrika ve çoğunlukta Türkiye kökenlilerden oluşan Müslümanların temsil edildiği cemaat ve çatı

kuruluşlardır. Almanya'daki Müslüman dinî topluluklar içinde ortak bir yapı oluşturmaya yönelik uzun görüşmeler sonunda anlaşma sağlayıp birleşmeyi sağlayacak çatı kuruluşu kurma kararı almışlardır. Bu birlikteliğin sağlanma aşaması, tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Katılımcı çatı kuruluşlar üzerinde tartışmalar çok farklı yorumlanmış, olumlu düşünenler kadar olumsuz düşünceler hiç de azımsanmayacak kadar çok olmuştur.

Bu kuruluşlardan KRM, Alman toplumunda Müslümanları tek çatı altında toplama ve temsil eden ilk kuruluş olma özelliğini taşımaktadır. KRM, bu yükümlülükle Müslümanları toplum içinde ve resmî makamlarda temsil etme amaçlı çalışmalarına başlamıştır. Bu kapsamda çalışmalarından bazıları; 2006 yılında kurulan Alman İslam Konferansında (DIK) Müslümanların temsili konusunda belirleyici kararlarda söz sahibi olmak, ayrıca uzun vadede Almanya'da yaşayan Müslümanların sorunlarına çözümler bulmakla beraber İslam'ın doğru anlaşılmasına ortak karar birliği oluşturmak, İslam'ın tanınması için yasal ve örgütsel gereklilikler oluşturmak. Bu amaçlar doğrultusunda kamu okullarında Almanca İslam din dersi verilmesi, üniversitelerde İslam kürsüsü kurulması (dinî eğitim verecek hocaların yetiştirilmesi) ve birçok sosyal ve kamusal alanlarda etkili olmak düşüncesi, KRM, kurucu üye yetkililerinin açıklamalarında sık sık gündeme gelmiştir (Koordinationsrat.de).

Almanya'daki Müslüman cemaatlerin koordinasyonu platformu olarak çalışıp ortak adımlar atma ve Müslümanların yaşamlarını ve menfaatleri etkileyen konularda devletle köprü konumunu yürütmektedir. Almanya'da yaşayan Müslümanların büyük bir bölümünü temsil eden irtibat mercii olarak onları ilgilendiren konularda ortak basın açıklaması ile kamuoyuna iletmesi o dönem atanan sözcü tarafından kamuoyuna duyurulmaktadır.

Almanya'da son zamanlarda artan Müslümanlara yönelik saldırılardaki artışı (KRM) sözcüsü Murat Gümüş, "Müslümanlara yönelik saldırılarda önemli bir artış olduğunu" basın açıklaması ile duyurup gerekli önlemler üzerinde titizlik beklediklerini öneriler sunarak yapmıştır (Koordinationsrat, 2023). Almanya'da son zamanlarda artan Müslümanlara karşı saldırılar üzerine dikkat çeken KRM, Müslüman karşıtı ırkçılıkla mücadele için siyasilere çağrıda bulunmuştur.

KRM'nin, çalışmalarından bazıları bu başlıklar altındadır;

- Dinler Arası Diyalog
- Alman Üniversitelerinde İslami Teoloji
- İslamofobiye Karşı Taahhüt ve Irkçılık
- Açık Cami Günü (TOM)

- İslam Din Eğitimi (IRU)
(Koordinationsrat der Muslime, 2021)

KRM'nin birliktelik sağlayarak yaptığı çalışmalar arasında bilinenlerden bazıları şöyledir; Almanya'da dinî bayram kutlamalarında ortak karar alıp Müslüman kuruluşların birlikte bayram kutlaması KRM öncülüğünde gerçekleşen hizmetlerdendir (DW,2008). Almanya'da 3 Ekim 1997 tarihinden itibaren düzenlenen "Açık Cami Günü (TOM)", 2007'de KRM kurulmasından hemen sonra kendi bünyesine devralmış ve Almanya genelinde 1000'i aşkın cami ile Açık Cami Gününü yönetimini yapmaktadır (Kölner Stadt-Anzeiger, 2022). Almanya'da 2010 yılından bu tarafa birçok Alman üniversitesinde İslam teolojisi, (İlahiyat Fakültesi) okutulmaya başlamıştır. Bu bağlamda Alman Bilim Konseyi öncülüğünde 2010 yılında, Almanya Üniversitelerinde İslam İlahiyatı açılmasını tavsiye eden bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiride Alman Anayasasına göre seküler devletin din konusunda belirleyici olamayacağından dolayı dinî cemaatle (temsil grubu) yapması gerekmektedir. Almanya Müslümanlar Koordinasyon Konseyi (Kordinationrat der Muslime (KRM) ile yapılmasını tavsiye etmiştir (Wissenschaftsrat, 2010). Bu tavsiye üzerine birçok yerde ilahiyat merkezleri kurulmasına karar verilmiştir. Bu ilahiyat merkezlerine hoca atamalarında "olur" verme ve müfredatları inceleme hakkı verme yetkisinde "denetleme kurulları" oluşturulmuştur. Bu denetleme kurulu üyeliğinde KRM üyeleri yetkililerden temsilciler vardır. Alman Üniversitelerinde, İslam teolojisi enstitüleri vardır. Bunlardan bazıları; Frankfurt am, Goethe-Universi, Berlin, Humboldt Üniversitesi ve Paderborn Üniversitesi olmak üzere günümüzde 13 üniversitede okutulmaktadır. 2000'üzerinde öğrencisi olan fakültelerde din dersi öğretmenleri yetişmektedir (BMBF, 2023).

Almanya'da dinler arası diyalog çalışmaları kapsamında KRM yılda bir kez Protestan Kilisesi (EKD) ile bir araya gelip ortak projelerde fikir alışverişi yapmaktadır. Her yılki toplantılarının konuları farklı olmakla birlikte dinler arası diyalog ve sosyal sistemi etkileyen zorluklarda ortak fikirler geliştirmek bağlamında 2022 yılı toplantının ana konusu "Yoksulluk ve Adalet" teması olmuştur. Bu bağlamda ihtiyacı olan insanlara yardım etmenin hem İslam'ın hem de Hristiyanlığın ortak sorumluluğudur fikrinde ortak fikir birliğine varmışlardır (EKD, 2022).

Almanya'da KRM çatısı altında olan kuruluşlar eyaletler bazında her eyaletlerdeki çalışmalarında ortak birlikteliği henüz sağlayamamış olsalar da bu konuda

çalışmalara devam ettirmektedirler. KRM büyümeye giderek, katılmak isteyen iki yeni kuruluşu da bünyesine dâhil etmiştir. Bu kuruluşlar;

- **UIAZD**- Arnavut İslam Cemaatleri Birliği, (Alm.Union der Islamisch-Albanischer Zentren in Deutschland) ile

- **ZRMD**- Almanya Faslılar Merkez Konseyi, (Alm.Zentralrat der Marokkaner in Deutschland) 2 Temmuz 2019’ yılında iki yeni üye dernek olarak KRM’ye katılmışlardır. Bu yeni katılan üye kuruluşlarla birlikte temsil sayısı altı kuruluşu çıkmıştır (koordinationsrat.de).

Almanya’daki Müslümanların büyük bir bölümünü temsil eden KRM bünyesindeki “altı dinî kuruluş” üyelerinin geleneksel ve mezhepsel farklılıkları olmakla birlikte onları bir araya getiren ortak kimlikleri “Müslümanlık” olarak tek çatı altında toplamıştır. Bu birleşimle birlikte çok farklı ülkelerden ve farklı tarihî yaşamsal tecrübeler barındıran toplumlar birlikteliği Almanya’da yaşayan Müslüman toplumun kamusal ve sosyal çalışmalarında köprü vazifesi üstlenmiş görülmektedir. Alman makamları tarafından KRM, Almanya’da yaşayan Müslüman cemaatlerin resmî temsilcisi olarak kabul edilmese de Almanya genelinde temsili etkisi ve yetkisi olan en büyük çatı kuruluşur.

2.4.İSLAM DİNİ VE YANSIMALARININ OLUŞTURDUĞU YAKLAŞIMLAR

Almanya’da yarım asrı aşkın bir zamandır farklı dinler, farklı kültürler ve etnisitelerle birlikte yaşamaktadır. Almanya’da yaklaşık 1700 yılı aşkın bir zaman diliminde Hristiyan ve Musevi dinine inanan insanlarla birliktelikler yürütmüşlerdir (DW, 2021). Bu durum da göstermektedir ki Alman toplumunun farklı kültür ve etnisitelerle yaşam sürmesi yeni bir olgu değildir. Almanya’ya İslam’ın inanç olarak yansması Türkiye, Fas, Tunus gibi Müslüman ülkelerden gelen işçilerle birlikte İslam Almanya’da daha belirgin olmaya başlamıştır. O dönemlerde farklı ülkelerden gelen insanlara karşı oluşan olumsuzluklar ilk etapta ayrımcılık, dışlama ve nefret söylemleri, ileriki zamanlarda ise etnisitede ve kültürel olarak gelişim göstermiştir. Almanya’da İslam’a karşı korku ve İslam düşmanlığının artmasının önemli nedenlerinden birisi İslam’ın gözle görülür hâle gelmesi ile birlikte artan Müslüman nüfusun görülmesidir. En belirgin hâle gelmesine etki eden faktör ise 11 Eylül olaylarının sonrasında Müslümanların ve İslam’ın terör olaylarıyla ilişkilendirilmesidir (Bpb, 2020).

Son dönemlerde artan İslam düşmanlığı sadece Almanya’da değil Avrupa ülkelerinin birçoğunda artan İslam karşıtlığı bağlamında önemli siyasi gelişmeler olmuştur. Almanya’da

İslam'a karşı inisiyatif olarak kurulan PEGIDA (Batı'nın İslamlaşmasına Karşı Vatansever Avrupalılar) hareketinden siyasi olarak AfD partisinin kuruluşu ve politikalarına kadar İslam karşıtı söylem, eylem ve politikalar yoğun bir gündemde oluşturmuştur (Geiges, Marg & Walter, 2015:11).

Bilimsel araştırmacılar tespitlerinde etnosentrizm ile xenophobia, öteki ve yabancı düşmanı terimlerinin birbiriyle yakından bağlantılı olduğunu tespit etmişlerdir. Son zamanlarda İslam'a ve Müslümanlara karşı kullanılan dilsel ön yargılar bir bakımdan müşahhaslaştırılmıştır. Bu bağlamda İslamofobi ve İslam düşmanlığı olarak isimlendirme ile Müslümanlara ve İslam'ın sembollerine karşı davranışlar araştırma konusu olmuştur (Schneiders, 2011: 145). Ayrıca Müslümanlık ve İslam karşıtı kitaplar ve makaleler kamuoyunda özel bir ilgi görmüş ve bu kitaplar, çok satılanlar listesinde olmuştur. Alman siyasi platformunda siyasetçiler arasında (İslam ve Müslüman karşıtı) yazdığı kitapla en fazla dikkat çeken siyasetçi olarak sosyal demokrat Thilo Sarrazin'in yabancı karşıtlığı dikkat çekmiştir. Berlin eyaleti eski maliye bakanı olan Thilo Sarrazin, İslam ve Müslüman karşıtlığını, biyolojik ırkçılığı çağrıştıran söylemler geliştirmiştir. Bu doğrultuda katıldığı televizyon programlarında da toplumu yönlendirme girişimleri gerçekleştirmiştir (Sarrazin, 2010:113).

Sarrazin'in yazdığı "Almanya Kendi Kendini Ortadan Kaldırıyor" adlı kitabında, Müslümanların, Almanlardan çok çocuğu olduğu için Almanya'nın yabancılar tarafından istila edileceğini varsayan istatistiksel rakamlar sunup Alman toplumuna korku ve endişe yayma çalışması yabancı düşmanlığını daha görülür kılarak kültürel ırkçılık üretilmeye çalışılmıştır (Benz,2020: 284).

Alman bilim insanlarından ve BM insan hakları raportörlüğü yapmış olan Heiner Bielefeldt bu durumu şöyle ifade etmektedir: "Almanya'da entegrasyon tartışmalarının ağırlıklı olarak İslam'a yönelik olması anlaşılabilir; çünkü uzun zaman önce yapılan göçler sonucu başlayan değişimleri geniş kapsamlı olarak başörtüsü ve minareler olarak göze çarpmaktadır. Entegrasyonun İslam üzerine sabitlenmesi ise yanlış algı tehlikesine sebebiyet oluşturur; entegrasyonda çıkan sorunlara farklı din ve farklı kültürlerden dolayı kaynaklandığı ön yargısını pekiştirmiş olur (Heiner, 2008: 8). Bu tutum doğrultusunda Alman toplumundaki Müslümanların kendilerini algılamaları üzerinde önemli etkilere sahiptir. Bu da entegrasyonda olumsuz bir durum teşkil etmektedir (Rohe, 2016:242).

BÖLÜM III

3.1. İSLAM DİNİNDE CAMİLERİN YERİ VE ÖNEMİ

İslam tarihinde cami ve mescit kavramları Arapça cem kökünden türeyen, toplayan, bir araya getiren anlamına gelmektedir (İslam Ansiklopedisi). Terim, olarak Arapça “mescit”, secde yeri kelimesinden gelir. Camiler, ritüel işlevlerinin yanı sıra, sosyal yaşamda da bir araya gelme ve ibadet yerleri olarak hizmet vermektedir (domradio.de/glossar/moschee).

Hz. Peygamber Müslümanların sayısı çoğalınca mescitler inşa edilmesini buyurmuştur. Kısa bir zaman sonra Medine ve çevresinde çok sayıda mescidin yapıldığı aktarılmıştır. İslam’da camiler (Alm. Moschee), ibadet edilen yerler olarak Müslüman toplumların ayrılmaz bir parçasıdır. Ve ayrıca İslam’ın simgesi olarak tabir edilen camiler (mescitler) yalnızca ibadet edilen, tek namaz kılınan mekânlar değildir (Yazıcı, 2007:2). Aynı zamanda toplumların birlik ve beraberliğini pekiştiren sosyal mekânlardır. Halk arasında camiler, Allah’ın evi olarak tabir edilir ve İslam’ın alameti olarak da kabul edilmişlerdir. İbadet amaçla inşa edilen camiler, buldukları ortamlarda sosyal hizmet ilişkilerin sürdürüldüğü, eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü mekânlardır.

Müslümanlar için peygamber sözleri vazgeçilmez niteliktedir. İslam Peygamberi Hz. Muhammed Mustafa, “Kim Allah rızası için mescit yaptırırsa Allah da bunun karşılığında ona cennette bir köşk ihsan eder.” Buyurmuştur. Hz. Peygamberin zamanında mescitler hem ibadet merkezi hem de ilim merkezleridir (Ağırman 2007:101).

İslam tarihinde Hz. Peygamberin sünnetlerinden cemaatle namaz kalınması ve mescitler inşa edilmesi sünnetine Müslümanlar önem vermiş ve bu doğrultuda yaşamlarında buldukları yerlerde mescitler inşa etmişlerdir. Bu sünneti yaşamlarında uygulamaktan aldıkları huzuru, yüzyıllarca yaşadıkları coğrafyalarda bıraktıkları camiler ispatlamaktadır. Müslümanlar için peygamber sözü doğrultusunda kendilerini psikolojik olarak iyi hissettikleri camiler, özellikle ikinci vatan diye tabir edilen, yaşadıkları ülkelerde ayrıca önemli ve değerlidir. İslam dininde camilerin yeri ve önemi çok önemli olmakla birlikte, toplumun buluşma yerleri olarak her çeşit halk tabakalarına mensup kişilerin buluştuğu mekânlardır. Her kültürün birçok yansıma şekli ve sembolleri vardır. Camiler, Müslümanlar için kültürel yansımaların önemli araçlarından olmuştur.

Günümüzde Avrupa ülkelerinde çok sayıda Müslüman nüfus yaşamaktadır. En kalabalık Müslüman nüfusun yaşadığı Avrupa ülkesi olan Almanya’da Müslümanlar için

camiler, ana dilinin konuşulduğu ve vatandaşlarının aynı konuları tartıştığı önemli bir yer durumundadır. Almanya’da camilerin birçok sosyal fonksiyonları vardır. Çocuklar için Kur’an eğitimi, yetişkinler için eğitim bölümleri olan sosyal mekânlardır (Dbk, 2003). Üç büyük dinin de ibadethaneleri bulunan Almanya’da camilerin oluşumunu iki yönden incelemek daha anlaşılır hâle getirecektir;

Birincisi, yerleşme (kalıcılık) fikriyle Almanya’da yapılan camiler ve mescitler örneğidir. Almanya’ya çalışmak için gelen Müslüman kökenli işçilerin işe ihtiyaçları olduğu kadar manevi huzura da ihtiyaçları belirmiş, birkaç arkadaşın bir araya gelip birleşip yaşadıkları evlerinin alt katlarında olan (bodrum katı) veya çalıştıkları fabrikaların bir bölümünde izin alarak bayram namazlarını kılmaları ile başlamıştır. İbadet mekânları olarak önce küçük mescitler yapılıp daha sonraki yıllarda minareli camiler inşa edilmiştir.

İkincisi, bir coğrafyada Müslümanların var olup olmadığının en açık göstergesi camilerdir (Yazıcı, 2007:8). Bu bağlamda bakıldığı takdirde İslam cami ile birlikte Avrupa’da ve Almanya’da yeni bir fenomen değildir. Osmanlı İmparatorluğu’nun 1683 yılındaki Viyana Kuşatmasından, İslam’ın komşu ülkelerde de uzun bir tarihi olduğu düşünülebilir. Orta Çağ’dan başlayan uzun tarihî süreçte, Avrupa’da Hristiyan ve İslam dünyası arasındaki sınır bölgelerinde, İspanya ve Sicilya’da ilk camilerin olduğu görülmektedir. Örneğin Kordoba’da bugünkü adıyla Ulu Cami vardır. Avrupa’da Osmanlı ile 1541-1686 yılları arasında, Türk yönetiminde olan Macaristan’ın Budapeşte şehrinde, bazıları kiliseden dönüştürülmek üzere yaklaşık 80 kadar cami inşa edilmiştir (Beinhauer-Köhler, 2009:9-10). Günümüzde Osmanlı döneminden kalan eski Yugoslavya’ya bağlı olan ülkelerde ve Yunanistan’da çok sayıda camiler bulunmaktadır.

Almanya’da ise ilk cami olarak bilinen Schwetzingen Camisi 1795 yılında dönemin kralı Karl Theodor tarafından ibadet amaçlı olmamakla birlikte görsel olarak cami mimarisinde yapılmıştır. Almanya’nın camiler tarihinde ilk camisi olma özelliğini taşımakta ve günümüzde ise müze olarak ziyaret edilmektedir. Schwetzingen Camisi, tarihinde sadece istisnai durumlarda ibadet amaçlı kullanılmıştır. 1970’li yıllarda bayram namazı kılmaları için Schwetzingen Belediyesi tarafından Müslümanlara tahsis edilmiştir (Schloss Schwetzingen.de, 2022).

Almanya’da 2350 ile 2750 arası cami mevcut olduğu tahmin edilmektedir (DW, 2022). Bu camilerin bir bölümü minareli cami, bir bölümü ise içlerinde ibadet edilen mekânlar ihtiva eden camilerdir. Almanya’nın Essen şehrinde bulunan DİTİB Essen Merkez

Camisi, Avrupa'nın da en büyük kubbeli camisi olma özelliğine sahiptir. 2009 yılında fabrikadan camiye dönüştürülen Essen Camisi, tek minareli ve 6,500 m² alanla birlikte aynı anda 1600 kişinin ibadet edebileceği kapasiteye sahiptir (TRT Haber,2021)

3.2. ALMANYA'DAKİ CAMİ YAPIMI İLE BAŞLAYAN TARTIŞMALAR

Avrupa kıtasının her bir ülkesinde olduğu gibi Almanya'nın da gündeminin önemli konularından biri Müslümanların cami yapımları ile ilgili tartışmalar olduğunu söyleyebiliriz. Almanya'ya göçle gelen göçmenler, farklı kültürel ortamlarda inançlarını muhafaza edebilme doğrultusunda küçük mescitler olmak üzere ibadethanelere ihtiyaç duymuşlardır. İlk mescit ihtiyacı bayram ve cuma namazları olmak üzere başlamıştır. Daha sonra mescitlerden büyük minareli camiler aşamasına gelene kadar cami cemaatleri olarak emek ve çaba harcamışlardır. Avrupa ülkelerinde camiler sadece ibadet işlevlerinin görüldüğü mekânlar olmamakla birlikte, cami cemaatinin sosyal aktivite işlevlerinde de cami kullanımı mevcuttur. Cami cemiyet yöneticileri, camilerin Kur'an eğitiminden başka ev ödevlerine yardımcı kurslar, Almanca dil kursları ve eğitim içerikli kurslar olmak üzere eğitim işlevleri ile entegrasyona katkı sağladığını ifade etmektedirler.

1990'lı yılların sonları ve 2000'li yıllarda Müslümanların Almanya'da küçük mescitlerden çıkıp büyük camiler inşa etme istekleri ve yaşadıkları yerlerde kültürel yansımalarından olan camiler, uzun uğraşlardan ve emek isteyen prosedürlerden geçmektedir. Almanya'nın 16 farklı eyaleti vardır ve her bir eyaletin ve o eyalette olan şehir idaresinin farklı kanun ve kuralları bulunmaktadır. Bu kanunlar ve kurallarla inşa edilmek istenilen camiler için büyük zorluklarla izin alınmıştır. Almanya'da yıllardır cami yapımı izin prosedürü ve yapım aşamalarında, hep yoğun tartışmalar olmuştur fakat en etkin ve yoğun tartışma, DİTİB'in Köln-Ehrenfeld-Venloer Strasse'de cami inşa etme isteğiyle ortaya çıkmış ve bu konu Almanya'da medya ve siyasette gündem oluşturmuştur.

Almanya'da cami yapımı ile başlayan tartışmalarda, camilerin, görsel mimarisi, minare yüksekliği, caminin inşa edileceği yer, yapım finansmanı gibi konular hep öne çıkan konuların başında gelmiştir (DW, 2009). Müslümanlarla ilgili tartışmalardan biri de Köln'de inşa edilen DİTİB Merkez Camisi ve Kültür Merkezi yapımı ile cami karşıtı Pro Köln hareketi arasında oluşmuştur. Tartışmalar ve karşıtlık o kadar çok toplumsal sorun olarak aktifleşmiştir ki Pro NRW olarak oluşan hareketi, Pro Deutschland olarak büyüyerek partileşmiştir (Tümetürk, 2011).

İslam düşmanlığının en önemli gösterge aracı, cami karşıtlığı olarak belirmiştir. Köln Merkez Camisi karşıtlığı ile ortaya çıkan Pro Köln isimli hareketin cami yapımı üzerinden

ortaya koyduğu İslam karşıtlığı, bu inisiyatif üzerinden de hız kazanmıştır. Pro Köln, önce Köln şehir meclisine girerek imar yönünden cami yapımını durdurmak için yoğun mücadele vererek gündem oluşturmayı başarmıştır. Yükselişte olan İslam karşıtlığı daha açık bir İslam düşmanlığı olarak söyleme dönüşerek, gündemde olan cami yapımına karşı hareketlerin çok ötesine geçerek Müslümanlık ve İslam karşıtı söylemler ile yeni oluşumlara öncülük etmiştir.

Sosyal medya platformlarında ön yargılar içeren yorumlar ve paylaşımlar yapılarak taraftarlar toplamaya çalışmışlardır. Günde 100.000'i aşkın ziyaretçisi olan İslamofobik internet portallarında Müslümanları aşağılayıcı nefret söylemleri içeren mesajlar yayınlanmıştır. Bu mesajlara okuyucu yorumları hakaret içerikli (Pro NRW, Pro Deutschland) ve NPD taraftarları cami inşasına karşı İslamofobik mesajlarla, aşırı sağa hizmet aracı olarak hizmet etmişlerdir. 2014 yılında Dresden'de, Batı'nın İslamlaşmasına karşı, PEGIDA hareketi oluşturmuştur. Dresden'de birkaç hafta içinde yapılan gösterilerde, 25.000'e yakın kişi İslam karşıtı ve yabancı düşmanı gösteriler için bir araya gelmiştir. Bu bağlamda toplumunun içinde olan İslamofobi ve Müslüman düşmanlığı, camilere yönelik (mezbaha artıkları bırakılması vb.) saldırılara kadar gitmiştir (Bundestag, 18/1627). PEGIDA hareketi, İslam karşıtlığını kalıp yargılara dayandırarak sosyal bir hareketmiş gibi organizasyonlar yaparak Müslümanlık karşıtı protestolar yapmıştır (Wäckerlig, 2019:35). PEGIDA yıllarca süregelen etnosentrik düşüncenin fiiliyata geçişi olarak sadece Almanya'da değil, aşırı sağ ve sağ popülizm toplumda bir grup olmanın ötesine geçerek Avrupa ülkelerinde önemli bir ağırlığı olan partilere de dönüşmüştür (Backes,U.& Moreau, 2021:90).

Bu bağlamda İslamofobik ve Müslümanlık karşıtı söylemler insanları ayrımcılığa veya fiziksel saldırılara teşvik etmektedir. İslamofobi ve Müslümanlık karşıtlığı, mevcut duruma ilişkin oluşan Müslüman karşıtı ırkçılık, Müslümanlara ve Müslüman olarak algılanan tüm insanlara yönelik bir ırkçılık olarak vuku bulup her yönde gelişmektedir.

2000'li yıllarda Müslümanların dışlanmalarının önemli bir göstergesi olan cami üzerinden İslami sembollerin ve İslam'ın dışlanması olaylarına ve cami karşıtı oluşan tartışmalara Almanya'da yaşayan Müslüman toplum anlam verememiştir. Müslümanlar, temel din özgürlük haklarını veya dinî pratiklerinin icrası için temsili binalara sahip olma isteklerinin tanınmasını meşru olarak savunan homojen bir aktörler grubu olarak görmektedirler (Hohage, 2013: 51). Almanya'da yaşayan Müslüman nüfus, camileri İslami kimlik arayışında önemli ölçüde korkuları ve umutları ile ilişkilendirmişlerdir. Müslümanlar

için ibadethaneler çok önemli olmakla birlikte gönüllük esası ile yapımında ve sonrasında imece usulü destek vermeye önem göstermişlerdir.

2003 yılında Köln Belediyesinden cami yapımına onay alınması üzerine Prof. Gottfried ve Paul Böhm'ün hazırladıkları proje ile inşa edilen Köln Merkez Camisi, 2005 yılında düzenlenen Uluslararası Proje Yarışmasında birinci seçilmiştir⁴. Süre gelen yoğun tartışmalarla birlikte Köln Camisinin imar planı 2008 yılında onaylanmıştır (ditib.de). Kasım 2009'da temeli atılan DİTİB Merkez Camisi inşaatıyla ilgili süren yasal anlaşmazlıklar ve tartışmalar yıllarca sürmüştür.

İçinde DİTİB idari binası, seminer salonları, kütüphane ve alışveriş pasajı yer alan Köln Merkez Camisi tartışmalar eşliğinde ilk kez Haziran 2017'de cuma namazı kılınarak hizmete açılmıştır (Tagesanzeiger (TA), 2018). Cami karşıtlığı, ilk etapta cami yapım yeri, imar projesi, finansal olarak Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlılık iddiaları ile birlikte zor ve çetrefilli bir dönem geçirmiştir. Almanya'da cami karşıtlığı ile oluşan inisiyatiflerin oluşturduğu gündem gibi, Almanya'da yaşayan Müslüman nüfusun da ibadetlerini yapabilecek mekânlar yapma özgürlüğünün olduğunu sayısal olarak az da olsa destekleyen toplum içinde taraftarlar da oluşmuştur.

Cami yapımının açık bir şekilde destekçileri bulunmaktadır. Caminin yapıldığı semtin belediye başkanı ve Köln Büyükşehir Belediye Başkanı Fritz Schramma, 2000-2009'a kadar olan görev süresi içinde merkez camisinin Köln için başarılı bir zenginlik olup olmadığı tartışmasının muhatapları olmuştur. O dönemde hararetli tartışmalara Günter Wallraff yeni bir "turistik cazibe merkezi" yorumunu yapmıştır. Belediye Başkanı Schramma, cami yapımını destekleyen taraftarlarının sözcüsü konumunda cami inşası için kampanyalar yapmış ve destek vermiştir (Frankfurter Allgemeine, 2018).

Köln Merkez Camisi tartışmaları sadece yapım aşaması ve prosedür tartışmaları haricinde, DİTİB'in Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı ile ilişkisi olduğu ve cami yapımında

⁴ **Projenin Gelişimi**, DİTİB'in anlatımı ile: "Köln'de Müslümanların varlığını temsil edebilecek bir merkezinin eksikliğinin Köln Belediyesine hatırlatılması üzerine, Köln Belediyesi de 2003 yılında, modern ve temsil gücü olan bir caminin yapılmasını kararlaştırdı. Ancak gerçekleştirilecek proje, Köln'ün etrafına uyum sağlayan ve şehre mimari zenginlik katan bir sanat eseri olmalıydı. Bu gaye ile 2005 yılında 100'den fazla mimarın katılımıyla uluslararası proje yarışması düzenlenmiş; yarışma sonunda dünyaca ünlü Prof. Gottfried ve Paul Böhm tarafından hazırlanan 'DİTİB Merkez Camii Projesi' birinci seçilmiştir. DİTİB'in şeffaflığını ve camilerin kapısının halka daima açık olduğunu simgelemesi için ilk proje üzerinde birkaç kez değişikliğe gidilerek, bu şeffaflığın projeye daha iyi yansımaları sağlanmıştır. Cami projesi imar planı, Almanya geneline yayılan tartışmalara rağmen halkın ve Köln Belediyesi'nin desteği ile 28 Ağustos 2008 tarihinde onaylanmıştır "(www.ditib.de)

finansal destek sağladığı eleştirileri Alman yetkilileri ve medya tarafından dillendirilmiştir. Bu eleştirmenler arasında yer yer Türk kökenli siyasetçiler ve sivil toplum yöneticileri de, kendilerini seküler olarak tanıtan göçmen kökenli İslam eleştirmenleri de yer almıştır. Bu eleştirmenlerin eleştirilerinde gelecekte Müslümanlar hakkında yorum ve imaların, camileri ve yapılacak yeni cami projelerini töhmet altında bırakacak niteliğe ulaştığı da görülmüştür. Özellikle Almanya’da kendilerinden söz ettirme ve muhatap olarak kabul edilmek için ön yargılı senaryolar çizmeye özen göstermişlerdir. Köln Merkez Camisi yapımı yoğun tartışmalarla 2009 yılında başlamış ve 2017 yılında ibadete açılan cami modern mimari bir tasarım olarak inşa edilmiştir.

Resmî açılışı ise 15 ay sonra 2018 yılında Türkiye Cumhurbaşkanı, Türkiye Diyanet İşleri Başkanı ve Almanya’dan katılımcıların katılımı ile gerçekleştirilmiş ve bu açılış töreni günlerce medyada yoğun eleştirilere tanıklık etmiştir. Açılışın halka açık şekilde yapılması resmî kurumlar tarafından güvenlik sağlama zorunluluğu gerekçe gösterilerek güvenlik zafiyeti endişesiyle sadece davetlilerin katılacağı şekilde düzenlenmiştir. Halka açık yapılmasının güvenlik açısından sorun teşkil edeceği gerekçesi ile 500 kişi ile sınırlı tutulmuştur.

3.2.1. Camilerin Yeri ve Minare Büyüklüğü

Almanya’da yaşayan Müslümanların kalıcı yerleşim ihtiyaçları kültürel öğeleri ile birlikte belirginleşmeye başlamıştır. Bu kültürel öğeler, onlara öz güven, iyi ve güvende oldukları hissi vermektedir. Sosyolojik olarak da klasik cami imgesinin Müslümanların kolektif hafızasında önemli yeri vardır (Ulusal-Cami- Sempozyumu, 2012:274). Almanya’da camiler, mekânsal olarak arka bahçe camiler diye tabir edilen yerlerden çıkıp toplumsal yaşamların yoğun olduğu (şehir merkezleri) yerlere geçme istekleri ile tartışma konusu olabilmektedir. İlk ibadethanelerin çoğunluğu eski garaj, fabrika veya süpermarketlerin camilere dönüştürülmesi ile oluşan camilerdir. İslami sembolleri taşıyan yapıtlardan oluşan mekânlara evrilmesi ile siyasi tartışmalar başlamıştır.

Avrupa ülkelerinde cami, minare, tartışmaları her bir ülkesinde yıllardır hüküm sürmektedir. Hatta 2009’da İsviçre’de yeni yapılacak camilere minarelerin yasaklanması için referandum yapılmıştır. İsviçre’de sadece 4 camide minare vardır (Milliyet, 2009).

Almanya’da cami, minare, sesli ezan okunması gibi tartışma odaklı siyasi tartışmaları en belirgin şekilde, sağ popülizm (AfD) partisi ve siyasileri yapmaktadır. İslam dininin anayasa ile bağdaşmayan bir ideoloji olduğunu Müslümanlar ve İslam konu olduğunda iddia etmektedirler. Bunların yasaklanması için girişimler de yapmaktadırlar (NTV, 2016).

İslam'ın Alman anayasasına uymadığı ve verilen haklar üzerine engeller getirilmesi talep edilmektedir.

Almanya'nın (NRW) eyaleti Monheim'da 27 yaşında belediye başkanı (Bürgermeister) seçilen Daniel Zimmermann, seçildikten sonra Monheim'da yaşayan Müslümanlar cami yapmak için belediyeden arsa talebinde bulunmuşlardır. Zimmermann "Şehir idaresine vergi ödemek suretiyle katkı yapan insanlar bir kazanımdır" ifadesi ile Monheim'da bulunan Katolik ve Protestan ibadethanelerine mali destek verildiğini ve onlara ait uygun ibadethanelerin olduğunu, Müslümanlara da cami için verileceğini açıklamıştır. Monheim Camisine 2009'da minare yüksekliği koşulu ile şartlı izin verilmiştir. (camiahaber, 2022). Talep doğrultusunda hibe olarak alınan arsa, belediye encümen kararı ile şartlara bağlanarak Türk-İslam Birliğine (DİTİB) verilmiştir. Cami yapımı onayı minare yüksekliğinin 20 metreyi aşmaması ve bu şartlar yerine getirilmezse hibe edilen arsanın şehir idaresine geri verileceği şartı ile verilmiştir (Reinpost, 2016).

Monheim'da cami yapılması kararı açıkladığında yer yer Almanya genelinde büyük tepkiler oluşmuştur. Belediye Başkanı Zimmermann medyada yoğun bir şekilde eleştirilmiştir. Ayrıca sosyal medya aracılığı ile çok sayıda tehdit ve nefret mesajları almıştır. Yapılan tehdit ve eleştirileri, "entegrasyona bir katkı" olarak düşündüğünü belirtmiştir (Focus, 2016). Monheim Camisi yapımı hâlen devam etmektedir. Almanya'da yapılacak entegrasyon çalışmalarının karşılıklı olması ve her iki tarafı da gözetmesi kültürlerin bir arada yaşamasına önemli katkı sağlayacaktır. Alman toplumunun Müslümanlardan beklentileri olduğu gibi azınlık toplumu olan Müslümanların da ihtiyaçları dâhilinde cevap alabilmesi uyum için önem arz etmektedir.

3.2.2. İbadet Dili ve Hutbe Tartışmaları

İslam'da ibadet etmek, dinî bir terim olarak kulun Allah'a sevgi, saygı doğrultusunda baş eğmesi, onun hoşnutluğunu kazanmak için yaptığı davranış ve tutumlarla ortaya koyduğu düzenli davranış biçimlerini Allah'a karşı saygı ve itaat bilinci içinde sürdürmesidir (İslam-Ansiklopedisi -İbadet, 1/5). Hutbe (Alm. Predigt), toplum karşısında etkileyici konuşma anlamında ifade edilen, dinsel literatürde cuma ve bayram namazları olmak üzere belirli ibadetlerin icrası esnasında irat edilen, genelde vaaz ve nasihat yapılması olarak bilinmektedir (İslam Ansiklopedisi: 425).

Almanya'ya ilk gelen birinci kuşak göçmen topluluklar, aralarında eğitim almış imamlar olmadığı için kendi içlerinden dinî bilgileri olanlarla cemaat olarak ibadetlerini yapmaya gayret etmişlerdir. Kalıcılıkları ve sosyalleşmeleri geliştikçe cemaat ve cemiyetler

oluşturarak ibadetlerini ibadet dilinde ve İslam kültürü ve geleneği bağlamında ana dillerinde (Alm.Anbetungssprache) yapmaya özen göstermişlerdir. Müslüman Türkler, toplum olarak İslam'ın daha iyi anlaşılır biçimde, camilerde, mescitlerde, ibadetlerinde kutsal kitapları Kur'ân-ı Kerîm'i indirildiği gibi Arapça okuyarak; eğitim, ezan, hutbe, namaz gibi dinî ibadet ritüellerini içine alacak şekilde Türkçe ve Arapça yapmaya gayret göstermişlerdir. Namaza gelenlerin ve hutbe okuyanların bulunduğu ülkenin dilini kullanmada yetersiz olması nedeniyle ve/veya daha anlaşılır olabileceğini düşündükleri için olduğunu cemiyet yöneticileri vaazlarında dile getirmektedirler. Almanya'da Müslümanlar ve dinî inanç konu olduğunda hep tereddüt ve eleştirel yaklaşmıştır. Zaman zaman ibadethanelerde ibadet dillerinin Almanca olmaması tartışma konuları yapılmıştır. Bu konu siyasiler arasında da tartışma konuları arasında yer almıştır.

2016 yılında tartışma konusu olarak yoğun gündem oluşturulmuş ve camilere teklifler de getirilmiştir. Yabancılar ve Müslümanlara karşı şüphe kültürünün öncüsü olarak öne çıkan Hıristiyan Sosyal Birliği (CSU) Partisinin Genel Sekreteri Andreas Scheuer, Avusturya'da Müslümanları ve diğer cemaatlere kıyasla daha çok devletin denetimine alan İslam Yasasından esinlenerek Almanya'da da camilerde vaazlar ve hutbelerin Almanca olmasını talep etmiştir (Focus, 2016).

Bu talebe destek verenlerle birlikte yoğun eleştiriler de gelmiştir. Alman Yeşiller Partisi bu talebi eleştirmiştir. Almanya İslam Konseyi (Islamrat) Başkanı Burhan Kesici ise tepki göstererek böyle bir talebin yasalara aykırı olduğunu söylemiştir. Müslümanlara karşı özel (ayrımcı) yaklaşımlardan vazgeçilmesi gerektiğini belirterek tepkisini dile getirmiştir (Süddeutsche Zeitung, 2016).

Andreas Scheuer, Die Welt gazetesine verdiği bir röportajda; Almanya için İslam hukuku olmasını, Almanya'da görev yapacak cami imamlarının Almanya'da yetiştirmesi gerektiğini, aksi takdirde entegrasyonun başarılı olmayacağına inandığını ifade etmiştir (Die Welt,2016).

Oysa ki Alman Anayasası (Temel Yasa) göre dinî inancına göre ibadet etmek isteyen herkes koruma altındadır. İnanç özgürlüğü dokunulmaz olmakla birlikte dinî teamül hakkını güvence altına almıştır. Almanya'da göç tarihinde de görülmüştür ki hep dikte edilmek istenilen konular bağlamında hemen entegrasyon bahanesi ile Müslümanların işlerini zorlaştırılmakta veya eleştirilere maruz kalmışlardır.

Müslüman göçmenlerin kalıcılıkla beraber yaşam koşullarında kültürel ve sosyal olarak aidiyet duygusu gelişmiş olmasıyla birlikte kurdukları ve idaresinde görevler aldıkları cemiyetlerde artık Türkçe ve Almanca olarak okunmaktadır. Ayrıca hutbe konuları belirlerken sosyal ve yaşamsal konulara değinmekle birlikte İslam'ın öznesine inerek güzel ahlak, düşkün durumda olanlara karşılıksız yardım etmek, kul hakkı vb. konular üzerine bilinçlendirme eğilimli hutbeler tebliğ edilmektedir.

3.2.3. Sesli Ezan İzni ve Tartışmalar

Ezan, “Allahu Ekber” (Alm. Gott ist am größten) ile başlayan sözlerle müezzinin Müslümanları günde beş vakit namaza davet ettiği çağrı anlamına gelmektedir (Kölner Stadt-Anzeiger, 2022). Ezan, İslam'ın değişmez ritüellerindendir. İslam'ı benimsemiş ve kabul etmiş dünyanın çok farklı ülkelerinde günde beş vakit sesli ezan (Alm. islamischen Gebetsrufes) okunmaktadır.

Avrupa ülkelerinde ve Almanya'da 1980'li yıllardan itibaren bazı camilerde izne bağlı olarak sesli ezan okunmaktadır. Almanya'da ezan ile ilgili yapılacak uygulamalar, cami derneklerinin başvuruları üzerine bulunduğu (şehir, mahalle vb.) yerlerin idari makamlarınca düzenlenmektedir. Almanya'da 3000'e yakın cami olmasına rağmen ezan sesine birkaç istisna dışında nadiren rastlanmaktadır. Almanya genelinde farklı eyaletlerde olmak üzere yaklaşık 30 kadar camide izne bağlı olarak okunmaktadır. NRW'e bağlı Düren'de 1984 yılından itibaren sesli ezan okunmaktadır. Almanya'nın bazı eyaletlerinde Covid19 karantinası süresince de zaman zaman sesli ezan izni uygulanmıştır (Deutschlandfunk, 2022).

Almanya' da tartışmalı sesli ezan izni NRW eyaleti Köln şehrinde model proje olarak izne tabi tutulmuştur. Köln Büyükşehir Belediye Başkanı Henriette Reker, Ehrenfeld semtinde DİTİB'in Köln Merkez Camisinde sesli ezan okunması için yaptığı başvuruyu, Almanya'da ilk defa uygulanacak “model proje” kapsamında onaylamıştır. Yoğun tartışmalarla başlayan ezan projesi, Reker'i birçok olumsuz eleştiriye maruz bırakmıştır.

Bu proje dâhilinde birçok şartları ve prosedürler öne sürülerek başlatılma kararı ile Almanya' nın ilk sesli ezan izni, iki yıl uygulama süresi zarfında sadece cuma günleri olmak şartı ile tabi olacak; şehirdeki bulunan diğer camilerin de izin için başvurması ve istenilen şartları yerine getirme koşulu ile bu projeye dâhil olabilecekleri belirtilmiştir (ZDF, 2022).

Belediye Başkanı Reker'in girişimi ile "model proje" kapsamında belirli kurallar uygulama şartları öngörülmektedir;

- Ezan sesinin yüksekliğinin, caminin bulunduğu yerleşim yerlerinin bulunduğu yere göre belirlenmesi 60 desibel ile (normal sohbet sesi ayarında) sınırlı olması şartlar arasındadır.

- Bu bağlamda cami yetkilileri soru ve talepleri olan komşularını bilgilendirme ve irtibat sorumlusu bulundurma şartı ile yükümlü görülmüştür (Neue Zürcher Zeitung, 2022).

- Ezan izni cuma günleri yerel saatle 12.00-15.00 saatleri arasında ve 5 dakikayı geçmeyecek şekilde, iki yıl uygulanma süresi sonrası devam edip etmeyeceği konusunda durum değerlendirilecek şekilde uygulanacaktır.

- Köln Merkez Camisi'nde ilk kez hoparlörden ezan okunmaya 14 Kasım 2022 de cuma namazı ile başlanmıştır (Südwest Presse,2022).

Alman Anayasasının koruma altına aldığı din özgürlüğünü Köln Büyükşehir Belediye Başkanı Reker'in cuma günleri sesli ezan okunması girişimi "dinin karşılıklı kabulünün bir işareti" olarak görülmüştür. Sosyolojik olarak Müslümanların aidiyet duygusunu pekiştirmelerine bu girişimin önemli katkısı olacaktır. Bu girişim entegrasyonun karşılıklı uygulama göstergesi olarak görülmektedir. Köln'de uygulanan model projeye az da olsa bilim insanlarından olumlu destekler de gelmiştir.

Göç, göçmenler, İslam ve Müslümanlar konulu çok sayıda çalışmaları olan Werner Schiffauer, "İslam'ın eşit haklara sahip olduğu kabul ediliyor." değerlendirmesini yapmıştır (Merkur,2022).

Dikkat çekici bir destek olarak da ezana müsaade edilen Köln şehrinin de içinde olan NRW Eyalet Başbakanı (CDU) Hendrik Wüst, "Proje uyuma katkı sağlayabilir." yorumunda bulunmuştur (Neue Zürcher Zeitung, 2022).

Sesli ezan tartışması ve ibadethanelerin yapımında olan tartışmalar Almanya gündeminde hayli yoğun bir şekilde sürme canlılığını hep göstermiş ve Köln Merkez Camisi'nin yapılma döneminde de Almanya'da büyük tartışmalar olmuştur (Stern, 2022).

Alman toplumu içinde projeyi destekleyenlerin olduğu gibi eleştirilerle birlikte protesto edenlerin sayısı hayli fazladır. Özellikle başlangıç, protestolar eşliğinde olmuştur. Aşırı sağcı AfD milletvekilleri, İslam düşmanlığı ve nefret söylemleri içeren mesajlar yayınlamışlardır. Ezan karşıtı tepkiler ağır ve ağırlıklı olarak AfD Partisinden gelmiştir. Bu

partinin federal yönetim kurulu üyelerinden Joacim Paul, ezanın çan sesleri ile kıyaslanamayacağını ve aynı şeyler olmadığını çünkü çan sesinin öncelikli (Leitkultur) kültürün bir parçası olduğunu ve böylelikle ezana müsaade edilmemesini istemiştir (AfD, 2022).

Ayrıca AfD Köln Belediye Meclis Üyesi Christer Cremer, model projeden vazgeçilmesi için soru önergesi sunmuştur (Neue Zürcher Zeitung, 2022). Hıristiyan kökenli bir ülkenin İslamlaşmış bir görünüm sergileyeceği düşüncesi ağır basmıştır. Almanya’da siyaset yapan partilerden birçok eski ve yeni siyasetçiyi kapsayan eleştiriler medyada ve farklı ortamlarda sunulmuştur.

Belediye Başkanı Reker’in kararı bir saygı ifadesi olarak yorumlansa da karara ciddi eleştiriler de vardır. General Anzeiger gazetesinin, araştırma enstitüsüne (Civey) yaptırdığı bir ankete göre Almanların %18’i sesli ezan iznini desteklerken, %76’sı reddetmektedir. Katılımcılardan %64’ü çan sesi ile ezan sesinin benzer şekilde kesinlikle duyulmaması gerektiğini düşünmektedir. En katı şekilde retler AfD ve Hür Demokrat Parti (FDF), ve Hristiyan Birlik Partileri (CDU/CSU) taraftarlarından gelmektedir. Olumlu şekilde ise (Die Grünen) Yeşiller Partisi taraftarları yaklaşmaktadır (General-Anzeiger, 2021). Bu tartışmalar ve zor şartlardan dolayı cami kuruluşlarının önemli bir kısmı izne başvurma konusunda daha fazla gerginlik olmaması adına mesafeli durmayı tercih etmişlerdir.

3.3. YENİ İRKÇILIĞIN HEDEFİNDEKİ CAMİLER

3.3.1. Saldırıya Uğrayan Camiler (Örnekler, Saldırıya Uğrayan Cami Oranları)

Avrupa’da 2000’li yıllar öncesine dayanan İslam’a ve Müslümanlara karşı gelişen İslamofobi olarak adlandırılan nefret söylemleri, 2001 yılı sonrası bilinçli olarak İslam düşmanlığına dönüşmüştür. Bu dönüşüm, çok farklı mecralarda fiziksel ve sembolik (mekânsal) saldırılarla gelişim göstermiştir. Müslüman mezarlıkları ibadethaneler ve İslami sembollere karşı saldırılarda görülen artış Müslümanları korku ve endişeye sevk etmiştir.

Müslümanların ibadethanelerine yapılan kundaklama olayları ve sembolik saldırı araçlarındaki artış zirve yaparak korkulan rakamlara ulaşmıştır. Almanya’da yayımlanan raporlara göre 2019 yılında “nefret suçları” bağlamında İslam düşmanlığı motivasyonu ile işlenen bu suçların oranı bir yıl öncesine göre %4,4 artış göstermiştir (Mediendienst-Integration, 2021). Sol Parti (Linke) tarafının verdiği bir soru önergesine Federal İçişleri Bakanlığı tarafından verilen resmî cevap; özellikle 2020 yılında Müslümanlara ve

Müslüman kurumlara yönelik artan saldırıların ortalama olarak günde iki cami saldırısı olduğu, 2020 yılı kapsamında yaklaşık 901 İslamofobik ve Müslüman karşıtı suç kaydedildiğini açıklamıştır (Spiegel, 2021).

Almanya'da Müslümanlara ve camilere yönelik saldırılar; 2017'de 950 iken 2018'de ise 824'tür. 2019'da 884, 2020'de 901, 2021'de ise 662 suç işlendiğini, Federal İçişleri Bakanlığının Sol Partiden gelen bir talebe verdiği cevapta açıklanmıştır (İslamiq, 2022)

Almanya'da ibadethane saldırıları sadece kurumsal olarak camilere yönelik olmamakla birlikte, saldırı şekillerinin bir başka örneği de görev yapan cami imamlarının ölümle tehdit edilmeleridir (Ntv, 2021). Müslümanlara ait cami ve Müslüman mezarlıkları, güvenlik açısından genellikle olay sonrası veyahut şüpheli durumlarda polise bildiri sonrası alınan güvenlik tedbirleri bağlamında korunmaktadır. Bir başka saldırıya uğrayan din olan Yahudilik özelinde 24 saat özel polis koruması ile korunmuş olmasına rağmen sinagoglar da saldırıya uğramıştır. Bu göstermektedir ki gerçekleşen bu saldırılarda sadece etnik düşmanlık değil başka dinlere karşı (dinsel) inanç karşıtlığı olduğu da söylenebilir.

Özellikle İslamofobik saldırıları sonrası Medya ve siyasiler ırkçı ve yabancı düşmanlığı olarak yansıtılmaya gayret etmektedirler.

Berlin'de 2018'de bir sinagogda yapılan anma töreninde Alman Yahudiler Merkez Konseyi Başkanı Josef Schuster yaptığı konuşmasında, camilere nefret söylemlerinin yazılmasının ve camilerin ağır saldırılara uğramasının kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Schuster, Almanya'da mekânlara ve insanlara yapılan saldırıların arkasında kışkırtıcıların olduğunu ve bunlarla mücadele edecek demokrat insanlara ihtiyaç olduğunu dile getirmiştir (Türkiye gazetesi, 2018).

Almanya'da İslam düşmanlığının önemli aracı hâline gelen cami saldırıları güven içinde ibadet etmeyi tehdit etmektedir. Nefret söylemleri ile cami duvarlarına yazılan yazılar ve çizilen sloganlar haricinde, kundaklama içerikli saldırılarda da büyük artış olmuştur (Camia gazetesi, 2022). Ayrıca camilere yönelik çok sayıda nefret içerikli tehdit mektupları gönderilerek cami cemaatleri tehdit edilmiştir (Evangelisch.de, 2020).

Cami Saldırılarında çoğu kez bir camiye birkaç kez saldırı tekrarlanmıştır. Halle-Neustadt'taki bulunan İslam Kültür Merkezine bağlı bir camiye Şubat 2018'de bir saldırı gerçekleşmiş ve bu saldırıda bir kişi yaralanmıştır. Haziran 2018'de tekrar bir saldırı daha gerçekleşmiştir (İslamiq, 2018). Ve son olarak da aynı cami üçüncü kez 2022 yılında tekrar

saldırıya uğramıştır. Genellikle cami saldırılarında çoğu kez saldırganlar polis tarafından bulunamamaktadır (Brandeilig Rapor No.1).

Peş peşe aynı camiye saldırı gerçekleşmesi camilerin güvenlik açısından yeterli korunamadığının bir göstergesi olup Almanya’da bu durumda olan çok sayıda örnek camiler mevcuttur.

2018 yılında başkent Berlin’de bulunan (DİTİB) Koca Sinan Camisi, kundaklama yöntemiyle saldırıya uğrayan camilerden biridir (Deutsche Welle, 2018). Birçok yerde yaşanan bu tür saldırılar sonucunda kundaklanan camilerde çoğu kez cemaat toplu olarak ibadet etme imkânlarından mahrum kalmaktadır (TAG24, 2022). Cami saldırılarının sonucunda oluşan maddi zararlar birlikte, bu tür olaylar cami cemaatine manevi zarar da vermektedir. Psikolojik olarak güven ortamları sarsılmış olmakla birlikte, camilerde verilen sosyal hizmetlerin de sekteye uğramasına sebebiyet vermektedir.

Cami saldırıları araçlarından birisi de camilerin tehdit mektupları gönderilerek tehdit edilmeleridir. Mektupla tehdit boyutları yıllardır uygulamaktadırlar. 26 Nisan 2023’te, Aşağı Saksonya eyaleti Barnstorf’ta, İGMG’ye bağlı Mevlâna Camisi NSU 2.0 imzalı “İslam’ı öldürün” temalı, ırkçı ve İslam düşmanlığı içerikli, gamalı haç sembolü olan tehdit mektubu almıştır. Mevlâna Camisi bu olayın daha öncesinde de tehdit mektupları almıştır (İslamiq,2023). Aynı cami bir yıl önce NSU 2.0 imzalı tehdit mektubu ile tehdit edilmiştir. Ayrıca fiili saldırıya uğrayan cami, camları kırılarak maddi hasar görmüştür.

Cami saldırıları kategorilerinden biri de tehditlerdir. 2019 yılının haziran ayında, aşırı sağcı terör örgütü Combat18 tarafından saat verilerek, DİTİB’e bağlı olan Duisburg, Mannheim ve Mainz DİTİB Merkez Camileri bomba tehdidi almıştır. Bomba tehdidi olarak gün ve saat verilerek caminin girişinde bomba patlatılacağı uyarısı ile o zamana kadar caminin boşaltılmasına yönelik uyarı içerikli e-posta ile camiler tehdit edilmiştir. Emniyet yetkililerinin camileri boşaltıp gerekli önlemleri alması üzerine yapılan incelemelerde bomba bulunamamış fakat e-postanın Combat 18 olarak imzalandığını da doğrulanmıştır (Euronews, 2019). Bu örnekler gibi tehdit boyutu cami yöneticilerini ve gelen cemaati korku ve endişeye sevk etmiştir. Bu 3 olay da şiddet tehdidiyle toplumların arasında güven ve huzuru bozmak amaçlı yapılmıştır.

Saldırıya Uğrayan Camilerden Örnekler: Almanya’da uzun yıllardır camilere çok farklı şekillerde saldırılar gerçekleşmektedir. Bu cami saldırılarının büyük bir bölümü

DİTİB'e ait camilere uygulanmaktadır. Oransal olarak daha sonraki yüksek miktarda saldırıya uğrayan camiler, İGMG'ye bağlı olan camilerdir.

- Leipzig kentinde 13 Aralık 2021'de DİTİB Eyüp Sultan Camisine yaklaşık 100-150 kişi olduğu tahmin edilen radikal sol bir grup tarafından havai fişekler atılarak saldırı gerçekleştirilmiş ve saldırıyı gerçekleştiren gruptan 11 kişi gözaltına alınmıştır (İnsamer, 2021).

- Baden-Württemberg eyaleti Ulm kentinde, 19 Mart 2018 yılında, İslam Toplumu Milli Görüşe (İGMG) bağlı bir camiye gecenin geç vaktinde kimliği belirsiz kişiler tarafından molotofkokteyli saldırısı gerçekleştirilmiştir. Çevre sakinlerinin görmesiyle müdahale edilip söndürülen camide maddi hasar oluşmuştur (CnnTürk, 2018).

- PYD/PKK, 22 Ocak 2018 yılında DİTİB'e bağlı 2 camiye saldırı gerçekleştirmiştir. NRW eyaletinin Minden kentinde bulunan Yeşil cami ve Leipzig kentinde bulunan Eyüp Sultan Camisine saldırıda bulunmuşlardır. Saldırıda maddi hasarla birlikte duvarlara "Afrin ve İntikam" yazıları yazmışlardır (AA, 2018).

- Frankfurt kentinde bulunan DİTİB Eyüp Sultan Camisine PYD/PKK yandaşları tarafından tehdit içerikli duvar yazıları yazılmıştır (Yeni Şafak, 2018).

- Bu bağlamda Avrupa ülkelerinde gerçekleşen siyasi nefretle oluşan fiziki saldırı kategorisinde değerlendirilen saldırılara ve oranlarına Almanya bağlamında değinilecek olursa; Avrupa'da saldırıya uğrayan cami sayıları Avrupa'nın farklı ülkelerinde olduğu gibi özellikle Almanya'da saldırı miktarı hayli yüksektir. Saldırıların oluşum şekli ve amaçları (İslam düşmanlığı, terör bağlantılı saldırılar) hep aynı sebepler olmamakla birlikte farklı sebeplerden de oluştuğu görülmüştür. Bu kapsamda birçok araştırma mevcuttur;

SETA Vakfının yaptığı "Avrupa ülkelerinde, Türklere yönelik, PYD/PKK saldırıları" konulu araştırmaya ve 2017 ve 2018 yıllarını kapsayan araştırma verilerine göre; 2017 yılında Avrupa'da farklı nedenlerle 9 saldırı gerçekleştirilmiş ve bunların 6 tanesi Almanya'da meydana gelmiş ve 2 saldırı cami saldırısı şeklinde olmuştur.

2018 yılına gelindiğinde ise bu miktar Avrupa ülkeleri bazında %589 artarak 62 saldırı olmuştur. Bu saldırıların 42'si Almanya'da Türklere ve Türklere ait mekânlara yönelik gerçekleşmiştir. SETA Vakfının, Avrupa ülkelerine yönelik yaptığı çalışmayı kapsayan 2 yıllık zamanda, PYD/PKK saldırılarındaki rakamlarda en yüksek sayı Almanya'da gerçekleşen olayların verisi olup, bu saldırıların 20 tanesi camilere yönelik olmuştur (www.setav.org). Bu araştırma sadece Türklere yönelik saldırılar özelinde

yapılmıştır fakat tüm Avrupa ülkelerindeki Müslümanlara yönelik saldırılara bakıldığında saldırılar ve saldırı gerçekleştiren farklı gruplar mevcuttur. Avrupa’da 2019 yılında Türklere yönelik, Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) saldırıları araştırmış ve yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarına yönelik yapılan saldırıların birçok kategoride değerlendirildiği bir rapor hazırlamıştır.

Bu araştırmanın konu başlığı;

- Yurt Dışındaki Türk Vatandaşlarını Hedef Alan Saldırıları 2019;

Bu raporda Avrupa ülkelerinin her birinde yapılmış saldırılar birçok kategoride değerlendirilmiş ve sayılar birçok başlık altında grafiklerle yer almaktadır. Bu araştırmada tezimizin konusu Almanya olmasından dolayıyla; ağırlıklı olarak Türklerin en kalabalık nüfusunun yaşadığı Almanya baz alınmıştır.

•2019 yılında Avrupa ülkelerinde, Türklere yönelik 253 saldırı olmuş, bu saldırıların 47’si PKK terör örgütü yandaşları tarafından yapılmıştır. Diğer 206 saldırının 126’sı İslamofobik, 80’ini ırkçı saldırılardır.

•Türkiye kökenlilere yönelik gerçekleşen 253 saldırının %58,9’u Almanya’da gerçekleşmiştir. Saldırıların ülkelere göre sayısal dağılımı, Almanya 149, Fransa 25, İsviçre 15, İngiltere 15, Hollanda 10 saldırı ve diğerleri şeklindedir.

• Saldırıları sözlü ve fiziksel olarak kayıt altına alınmış, bu saldırıların %66,9’u fiziksel saldırı niteliğindedir. Fiziksel saldırılar kategorize edildiğinde; 170 saldırıdan 64’ü cami saldırısı olarak gerçekleşmiştir. Bu sayının 41’i Almanya’da gerçekleşmiştir. Almanya’da gerçekleşen 149 saldırıdan 73’ü İslamofobik, 52’si ırkçı, 24’ü PKK terör örgütü yandaşları tarafından gerçekleştirilmiştir.

• Almanya’da Türkleri hedef alan saldırıların türlerine göre dağılımı ise; cami saldırıları %27, 5, nefret söylemi / tehdit %32,9 olarak belirtilmiştir (YTB,2019: 10 -18).

Avrupa ülkelerinde fiziki saldırılar kategorisinde gerçekleştirilmiş saldırıların önemli bir bölümü Almanya’da gerçekleşmiştir. Almanya’daki bu saldırılara hedefleri doğrultusunda bakıldığında ise fiziksel saldırı türünün cami saldırıları olduğu belirtilmiştir. Avrupa’da gerçekleşen Türklere yönelik PKK/PYD saldırıları kapsamında, Türkiye’nin Afrin’de uyguladığı Zeytin Dalı Harekâtından sonra, Avrupa ülkelerinde ve Almanya’da PKK/PYD yandaşları cami, mescit ve derneklere saldırılarını önemli şekilde artırmıştır. Cami ve mekânlara molotofkokteyli, yakıcı maddelerle birlikte, taş, boyalarla

dolu torbalar ve ırkçı ve terör içerikli yazılarla maddi ve manevi saldırılarda bulunmuşlardır. Bu saldırıları gerçekleştiren terör örgütleri olmalarına rağmen gerçekleştirdikleri bu terör saldırılarında Avrupa ülkelerinde terör kapsamında caydırıcı cezalar uygulanmamış ve Türkiye karşıtlığından mütevellit terör örgütlerinin yaptığı bu türden saldırılara karşı önlem tedbirleri almaya yöneltmemiştir. Avrupa ülkelerinin büyük bir bölümü ve Almanya, mülteci göçünde güvenlik tedbirlerini AB yasaları kapsamında hazırlamıştır. Avrupa ülkelerinde yaşayan Türkiye kökenli vatandaşların maddi ve manevi mekânsal güvenliklerini sağlayacak tedbirler ve terör örgütlerine karşı tedbir oluşturacak önlemler alınması caydırıcı olacaktır.

Avrupa’da ve Almanya’da cami saldırılarını iki şekilde yorumlayabiliriz:

Siyasi atmosfer ve kızgınlıklar doğrultusunda tepkisel olarak yapılan saldırılar, PYD/PKK saldırılarında olduğu gibi, Türkiye’deki terörle mücadele uygulamaları kapsamında yapılan müdahaleler sürecinde Avrupa ülkelerinde saldırıların arttığı ve mekânsal saldırılara dönüştüğü görülmüştür.

Bir diğer şekil mekânsal saldırılardır ve nefret söylemleri, nefret duyguları ile gelişen saldırıların mekânlara saldırı olarak gerçekleşmesini tetiklemektedir. Bunlar din, dil, görünüm, yaşamsal olarak aktif canlılık (kıskançlık), düşmanca nefret gibi duyguları körüklemiş ve körüklemeye devam etmektedir. Bu bağlamda görülüyor ki ideolojilerin dönüşümü bireysel değil kolektif bir süreç olarak devam etmektedir.

Tez çalışmasında aşağıda 2017-2022 yılları arasında Almanya’da meydana gelen cami saldırılarının tablolarla yıllara göre saldırı sayıları mevcuttur. Günümüz 2023 yılı, BKA verilerine göre sadece mayıs ayında Almanya’da 8 cami tehdit unsurları ile tehdit edilmiş veya saldırıya uğramıştır (Camiahaber, 2023).

- Almanya’nın Aşağı Saksonya eyaletindeki DİTİB Göttingen Camisine, 18 Mayıs 2023’de posta yoluyla gamalı haç sembolü ve “NSU 2.0” imzası bulunan bir mektup gönderilmiş. Bu mektup “Bütün İslam’ı Öldürün” gibi nefret ve kin içerikli tehdit mesajı içermektedir (Tagesschau, 2023). Aynı caminin 22 Eylül 2022’de dış cephesine gamalı haç çizilmiş ve cami 8 Kasım 2022’de tekrar posta yoluyla tehdit mektubu almıştır.

- Aşağı Saksonya eyaletinin Hannover kentinde, 30 Mayıs 2023’de İGMG’ye bağlı Merkez Camisine gecenin geç vaktinde kimliği belirsiz kişi veya kişilerce molotfokokteyli saldırı düzenlendi. Saldırı sonrasında caminin iç ve dış kısımlarında maddi hasarlar görülmüş, Hannover polisi soruşturma başlatmış ve Eyalet Hükümeti bu olayın her yönüyle

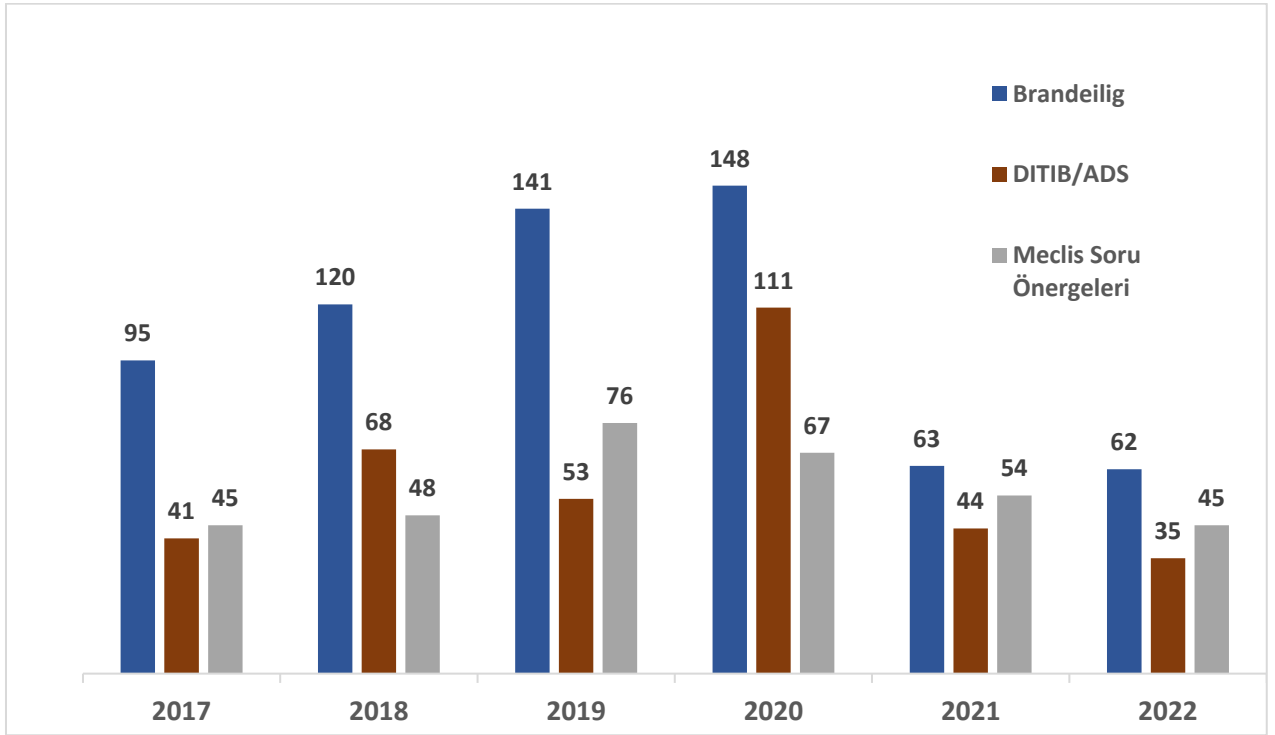
araştırılacağını açıklamıştır (Focus-onlein, 2023). Hannover İGMG Merkez Camisi bir gün sonrası kimliği belirsiz kişiler tarafından tekrar bir saldırıya daha uğramıştır (Camiahaber, 2023).

3.3.2. Kamuoyuna Yansıyan Cami Saldırısı Sayıları ve İstatistik Veriler

Tez çalışmamızın cami saldırıları bölümünün örneklem kısmını oluşturan ve Almanya’da 2017-2022 yılları arasında meydana gelen olayları içeren istatistiksel veriler, üç kurumun yayınladığı verilerden derlenmiş ve grafik bu veriler doğrultusunda hazırlanmıştır. Bu kurumlardan biri Almanya Federal Meclisidir (Alm. Bundestag). Federal Hükûmetin mecliste İslam düşmanlığı ile ilintili soru önergelerine verilen yanıtlardan “cami saldırıları” kategorisi altında olan istatistiksel verilerden alınan rakamlara göre hazırlanmıştır. Verilerinden faydalanılan diğer kurumlar ise cami saldırıları istatistik verileri derlenen DİTİB Ayrımcılıkla Mücadele Bürosu (Antidiskriminierungsstelle - ADS) ve FAIR International girişimi olan Brandeilig çalışmalarından yararlandığımız Ayrımcılıkla Mücadele Derneği’dir.

Cami saldırıları, işlenen suç kategorilerine göre kayıt altına alınmaktadır. Bu kategorileri oluşturan suç türleri, Vandalizm, kundaklama, tehdit mektupları ve cami duvarlarına hukuken yasaklanmış, anayasaya aykırı (gamalı haç vb.) semboller çizmek, hayvan atıkları bırakmak (domuz kafası vb.) gibi saldırı türleri incelenip kayıt altına alınmaktadır. Tablo 1’de üç kurumun yayınladığı verilerden elde edilen istatistiksel veriler gösterilmiştir. Üç kurumun da yıllara göre veri değerlendirmesinde aynı yılın rakamları farklılık göstermektedir. Aşağıdaki tablo bu üç kurumun istatistiksel verilerinden hazırlanmıştır.

Tablo 2.Kamuoyuna Yansıyan Cami Saldırısı Sayıları ve İstatistik Veriler

Kaynak: Brandeilig, DİTİB-ADS, Bundestag, Soru Önergeleri

Almanya’da 2017’den bu yana, siyasi saikli suçlar (PMK) konu kataloğu, “nefret suçu” ana başlığındaki “İslamofobi” alt başlığını içerecek şekilde genişletilmiştir. Federal Meclise soru önermeleri sunulduğunda Almanya’da İslamofobi, İslam karşıtı araştırmalar ve BMI raporları niteliksel ve niceliksel analizlere tabi tutularak incelenmektedir. 2016 yılına kadar, cami saldırıları “nefret suçu” kategorisine altında kaydedilmiştir. Federal Kriminal

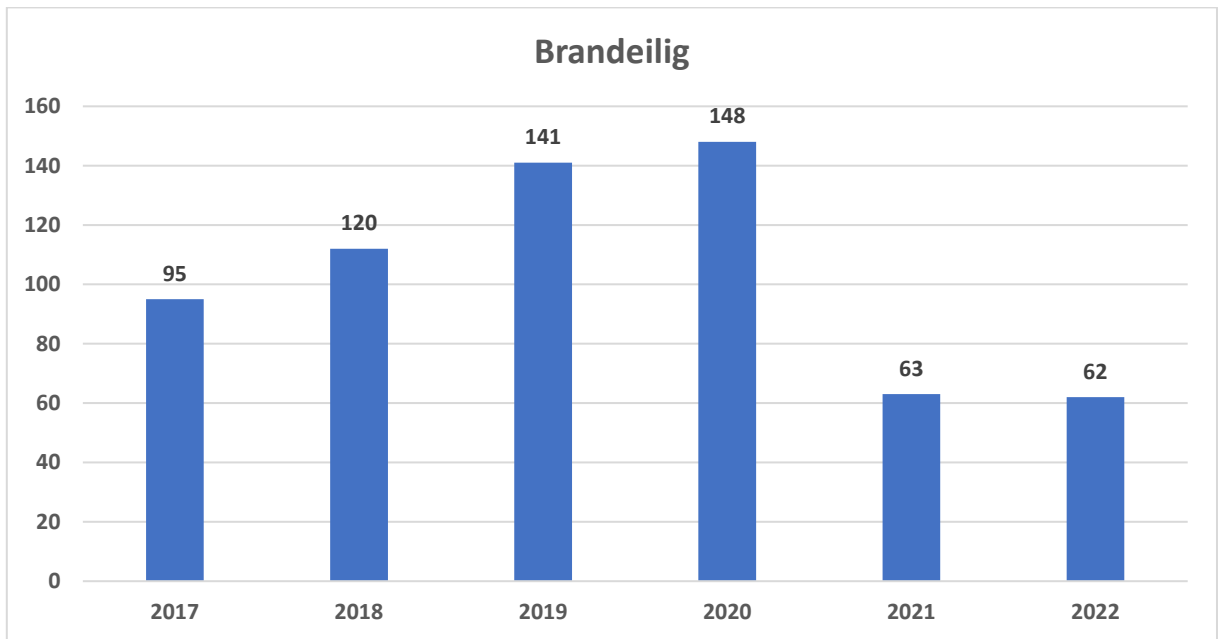
BKA, İslamofobik içerikli nefret suçlarını kategorilere ayırarak 2017’den itibaren istatistiksel olarak toplamaktadır. Bu saldırıları kategorilere ayırırken camiye uygulanan saldırı kategorisine uyması doğrultusunda cami saldırısı olarak kaydetmektedir. BKA’nın cami tanımına göre saldırının hedefindeki “cami/mescit” niteliği, sadece camilerin kendileri için geçerlidir. İbadet yerleri, cami dernekleri veya diğer İslami kurumlar dâhil değildir (Drucksache 20/6790). Bu tanımın içinde olmayan yerlere yapılan saldırılar cami saldırısı olarak kaydedilmemektedir.

Yukardaki tabloda yıllara göre kayıtlardaki verilerin farklı olması kayıt yöntemleri ve prosedürleri ile alakalı olmalarından kaynaklanmaktadır. Tablo:2’de üç kurumun aynı yılda farklı rakamlar vermesinin sebebi suç kategorilerini oluşturan eylemlerin sınıflandırılma farklılığındandır. Cami saldırısı kapsamı, Müslümanlar tarafından dinî amaçlarla kullanılan yerlere veya bu tür bir kullanımın uygulandığı tesislere yönelik

gerçekleşen ve fail (ler)in üstlendiği tüm saldırılardır. Bu, aynı zamanda böyle bir tesisle yasal veya fiilî olarak ilgili olan binaları, nesnelere veya olayları da içermektedir. Tehdit mektupları, bomba tehditleri “saldırı” olarak sınıflandırılmıştır (Brandeilig Rapor No. 1). Cami saldırılarına ilişkin bilgiler ağırlıklı olarak üç farklı kaynaktan toplanmaktadır. Bu veriler direkt cemaat bildirimleri, sosyal medya/haberler, resmî rakamlar ve BKA/BMI verileridir.

Brandeilig ve ADS araştırmalarını raporlama inisiyatifi olarak Müslümanlara yönelik saldırgan eğilimlerin bir barometresi durumunda, toplumu ırkçılık, ayrımcılığa karşı bilinçli ve duyarlı hâle getirmeyi amaçladıklarını dile getirmişlerdir. Cami saldırılarına ilişkin bilgi boşluğunu doldurup bu bağlamda cami cemiyetleri ile resmî makamlar arasında köprü vazifesi yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bu iki kurum, Müslümanlara ait kurumsal mekânlara yönelik gerçekleştirilen saldırıların tespiti bağlamında toplumsal ve kamusal alanda ayrımcı söylem ve eylemleri incelemektedir. Ayrımcılık ve ırkçılığa karşı bilinçli mücadeleye destek sağlayan hizmet amacıyla, ırkçılığa ve ayrımcılığa karşı toplumun bütün katmanlarının dikkatini çekecek çalışmalar yürütmektedirler. Ayrımcı bir muameleye maruz kalan kişilerin bildirimleri doğrultusunda bu türden fiilleri kayıt altına alıp, bilimsel ölçeklere uygun olarak rapor ederek, her yıl yayınladıkları raporların çalışmalarını istatistiksel verilerle sunmaktadırlar (Brandeilig/ DİTİB-ADS).

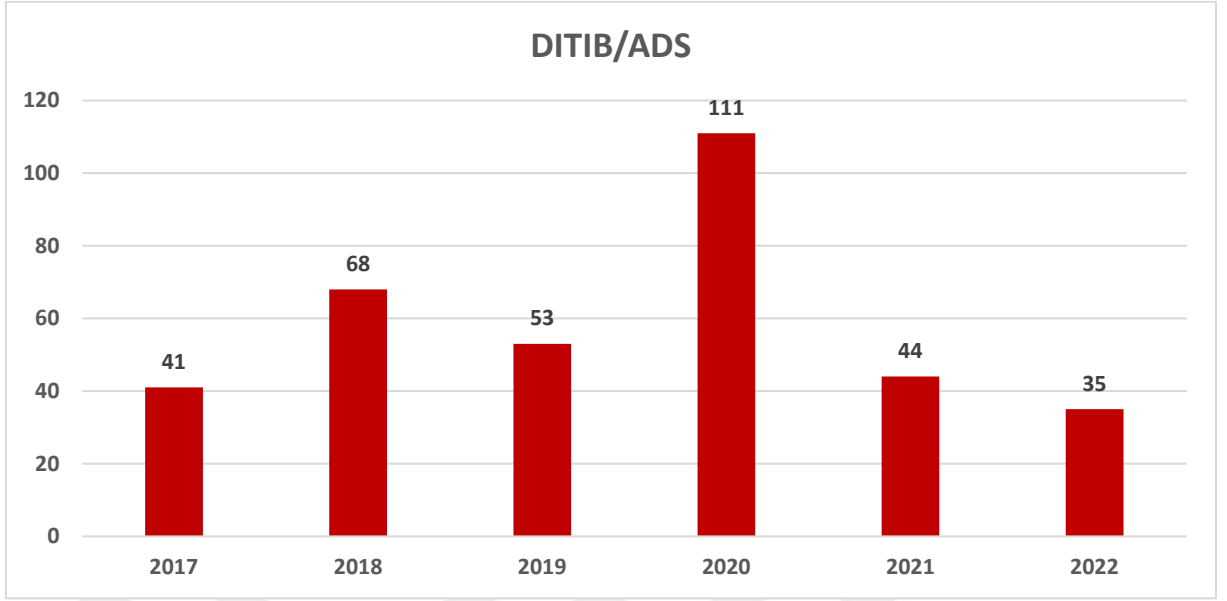
Tablo 3.Brandeilig Verileri

Kaynak: Brandeilig

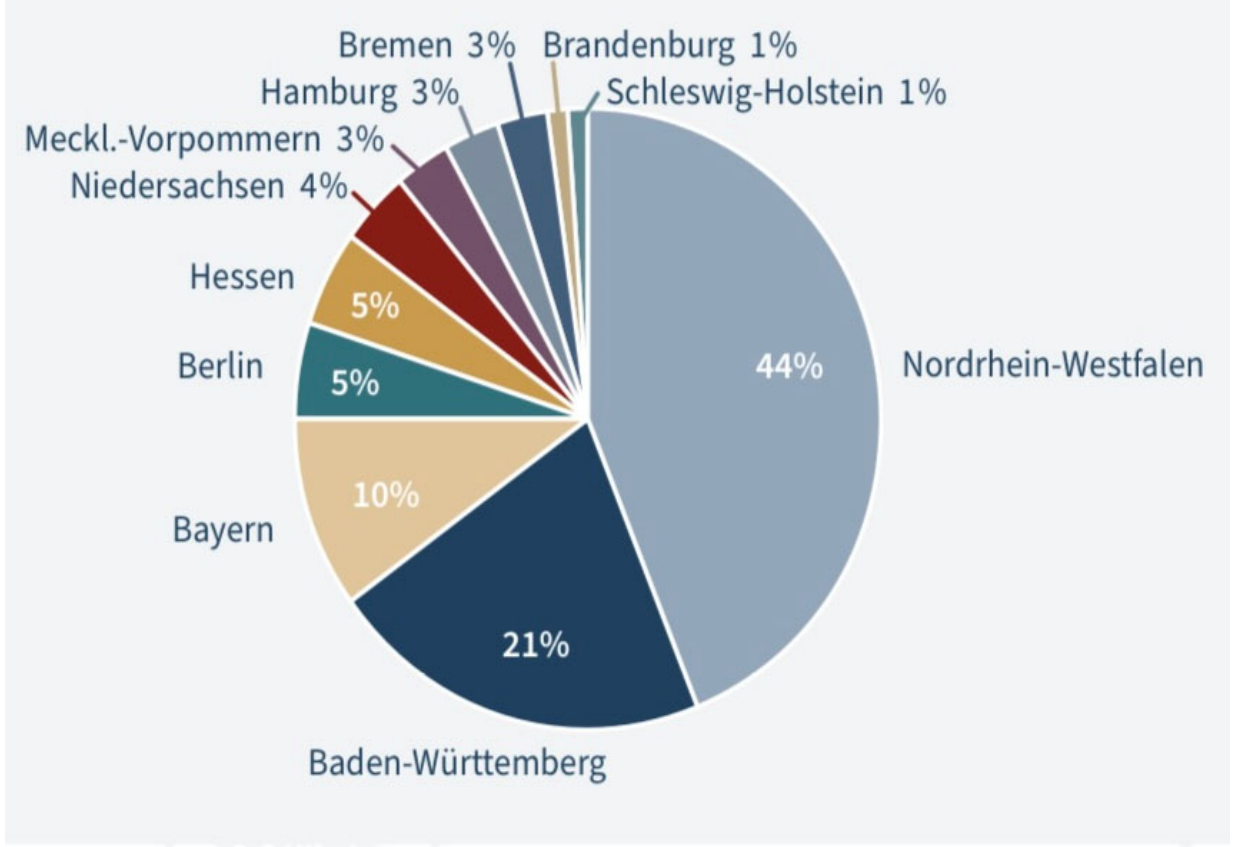
Brandeilig (Alm. Initiative gegen Moscheeangriffe), Almanya’da ırkçılık ve ayrımcılıkla mücadele derneği olan FAIR International’ın bir girişimidir. FAIR International ayrımcılığa uğrayan kişilerin veya grupların haklarını gözetmek üzere kurulmuş ve bu doğrultuda çalışmalar yapan ayrımcılıkla mücadele derneği olarak hizmet sunmaktadır. Derneğin çalışma alanlarının odak noktasında etnik köken ve dine dayalı ayrımcılığa karşı çalışmak olarak belirtilmiştir. Bu kuruluşa bağlı olan Brandeilig, 2014 yılından bu tarafa cami saldırıları üzerine çalışmalar yapıp istatistiksel veriler yayınlamaktadır. Brandeilig’e göre Müslümanlar tarafından ibadethane olarak kullanılan bütün mekânlara uygulanan saldırılar, saldırganların bu mekânları ibadethane olarak algılayıp saldırı motivasyonu o sebepten gerçekleşiyorsa bu eylemler bir cami saldırısı olarak kaydedilmektedir. Cami saldırısı sadece minaresi ve kubbesi olan mekânlara yapılan saldırılar olarak değil aynı zamanda resmîyette veya pratikte bu niteliklere bağlı bulunan binalar, eşyalar veya etkinlikler de (kütüphaneler, etkinlik alanları, yerleşim birimleri, gençlik lokalleri, dernek araçları, havaalanı veya üniversite, bina içlerindeki mescitler, çöp kutuları vb.) aynı kategori altına girmektedir. Tehdit mektupları ve bomba ihbarı gibi (herhangi bir maddi hasar bırakmayan) olaylar da cami saldırısı olarak kaydedilmektedir. Bazı tehditler ceza kanununda “tehlikeye düşürme suçu” olarak sınırlandırılmış ve hapis cezası ile cezalandırılacak suçlar (paragraf 241 StGB) (Ceza Kanunu) ve tehdit amaçlı gelen mektup, telefon ve e-mailler, saldırı olarak geçmektedir. Cami saldırıları üç kaynaktan toplanmaktadır. İslami cemaatlerle iş birliği (telefon görüşmeleri anketler) gibi yerel ve federal çaptaki haber kuruluşları ve sosyal ağlardan gelen bildirimlerden, Federal Hükûmetin mecliste İslam düşmanlığı ile ilintili sunulan soru önergelerine verdiği cevaplar veri toplama prosedürü içindedir (Brandeilig Rapor No. 1, 2022: 7- 10).

Tablo 4.DITIB-ADS Verileri

Kaynak: DITIB-ADS

Yukardaki Tablo 4'e göre 2017-2022 yılları arasında cami saldırıları kapsamında en yüksek sayı 2020 yılına ait olup, saldırı gerçekleşen aylar; şubat ayı 23 saldırı, kasım ayı 18 saldırı, mayıs ayı 14 saldırı, mart ayı 11 saldırı, temmuz ve ekim aylarında 9'ar saldırı, ağustos ayı 7 saldırı, aralık ayı 5 saldırı, nisan ayı 4 saldırı, haziran ayı 3 saldırı ve eylül ayı 2 saldırı şeklindedir. Almanya'da cami saldırıları kapsamında DITIB/ADS verilerine göre en yüksek sayı 2020 yılında gerçekleşmiştir. İlk saldırı cemaatin camide namaz kılma esnasında gerçekleşmiştir. Fail Kur'an-ı Kerim'i yırtıp ateşe vermiştir. Saldırıların bir bölümü cami binasına maddi hasar olarak da gerçekleşmektedir. Ayrıca dört farklı caminin cemaatine bomba tehditli e-posta gönderilmiştir. Tehditler Türkiye'nin Libya'ya asker gönderme kararı ile ilişkilendirilmiştir. Hanau saldırısı sonrası aşırı sağla ilgisi olan 13 saldırı daha gerçekleşmiştir. Saldırılardaki bu artışların, toplumsal olaylarla bağlantılı olarak artış gösterme eğilimi olduğu tahmin edilmektedir (DITIB-ADS, 2020:16-17).

Şekil 2.2020 DITIB/ADS, Federal Eyaletlere Göre Saldırıların Yüzdeleri

Kaynak: DITIB-ADS

Saldırılar incelendiğinde en yüksek yüzde olarak Nordrhein-Westfalen’de (Kuzey Ren-Vestfalya) %44 ile gerçekleştiği görülmektedir. Daha sonra Baden-Württemberg’te %21 ve Baviera %10 ile bu üç eyaletin toplamı %75’e denk gelmektedir. 2020 yılında gerçekleşen saldırıların dörtte üçü bu üç eyalette gerçekleşmiştir. Cami saldırıları sayıları artışlarına paralel olarak “mala zarar verme” vakalarının arttığı da görülmüştür.

2020 yılında kuruluşların hedef alındığı, 111 saldırının cami derneklerine göre dağılımı şu şekildedir;

DITIB 87

IGMG 12

ZMD 2

ATIB 1

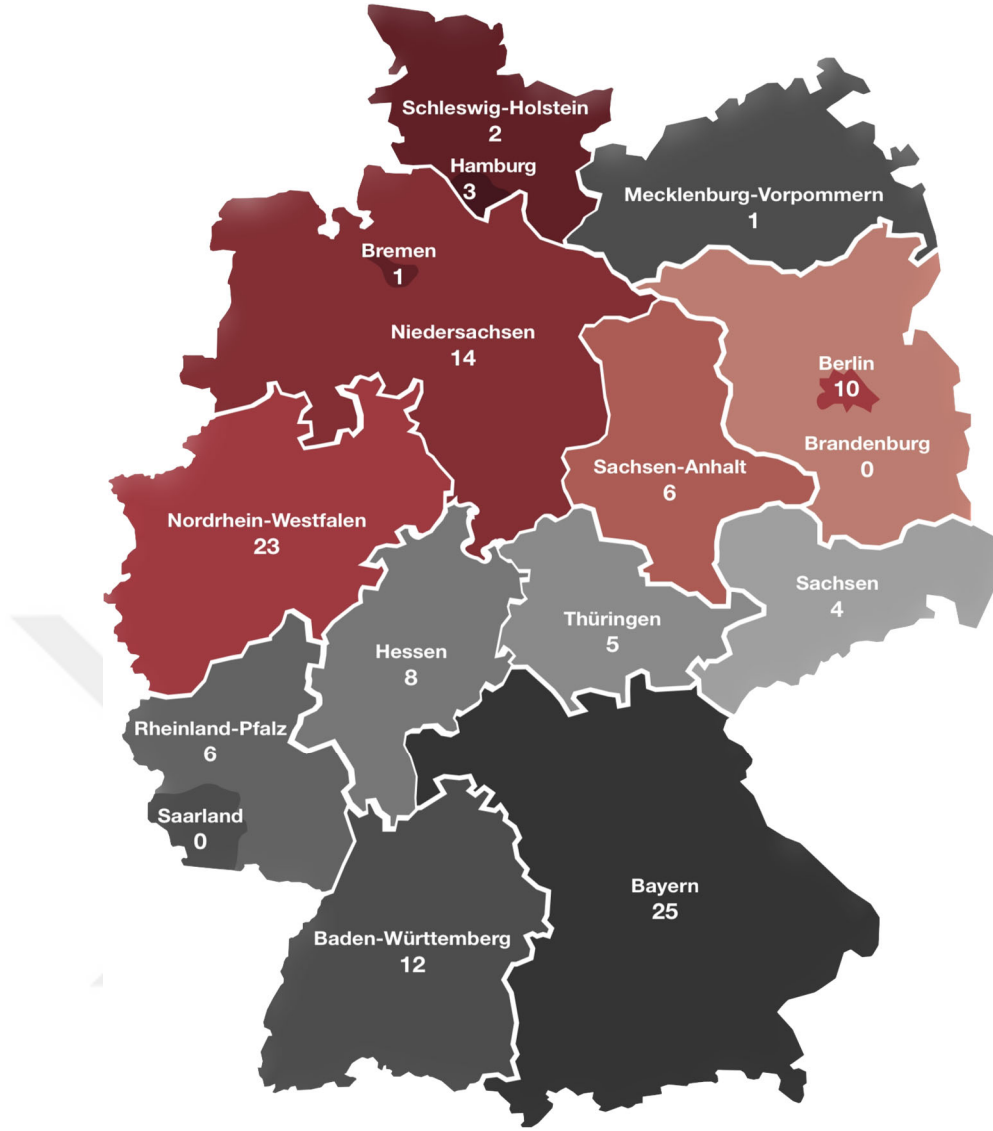
Ahmediye 1

Diğerleri 8 olmak üzere dağılmıştır (DITIB-ADS, 2020:12-13).

Brandeilig ve DİTİB/ADS kuruluşları camilere danışmanlık hizmetleri sunmaktadır. Bunun yanı sıra saldırıya uğrayan camiler için saldırı durumlarında ne gibi işlemler yapılması gerektiği, saldırı sonrasında sürecin nasıl yönetilmesi gerektiği hususunda bilgilendirme amaçlı destekleyici faaliyetleri olmaktadır. Bu iki kuruluş, saldırıların incelenerek elde edilen verilere göre kategorilere ayrılması sonucunda oluşan istatistiksel veriler ile çalışmalar yapıp, raporlar hazırlayıp, bu sonuçları yayınlamaktadırlar. Bu raporların dinî cemaatlerin, siyasilerin ve güvenlikten sorumlu resmî kurumların önlem almalarında yardımcı ve yol gösterici olmasına yönelik olacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca cami saldırıları başlıklı yapılan çalışmalarla hazırlanan raporlar ileri düzeyde bilimsel araştırmalar için de açıklayıcı ve kalıcı bir zemin oluşturmaktadır.

Brandeilig'in 2018 verileri doğrultusunda Federal Almanya'nın 16 eyaletinde gerçekleşen cami saldırıları, dağılım olarak aşağıdaki rakamlardan oluşmuştur (Brandeilig, Report No.1, 2022 :6).

Brandeilig inisiyatifi verilerine göre 2018 yılında 120 cami saldırısı tespit edilmiştir. Cami saldırısı gerçekleştirilen yerler arasında ilk sırada 25 saldırı (%21) ile Bavyera ve 23 saldırı (%19) ile Kuzey Ren-Vestfalya yer almaktadır. Saldırıya uğrayan bu camilerin büyük bir bölümü, DİTİB ve IGMG / Islamrat'a mensup camilerden oluşmaktadır. Bu saldırıları %45 aşırı sağcılık ve %13 ise yabancı ideoloji alanı olarak sınıflandırılabilir vakalar takip etmektedir. Yabancı ideoloji alanındaki saldırılar PKK sloganları içermiştir. 120 saldırıdan 38'inde yani %32'sinde, cami duvarlarına siyasi sloganlar veya semboller çizilmiştir. Bu verilen zararın %47'si fiziksel şiddetten kaynaklanmaktadır. Birçok camiye kundaklama eylemi olarak gerçekleşen saldırılarda iki kişi yaralanmıştır. Bu saldırılardan iki kundaklama saldırısı, cinayete teşebbüsten hapis cezasıyla sonuçlanmıştır. Mevcut sonuçlarla da 9 vakada şüpheliler tespit edilebilmiştir. Saldırıya uğrayan her iki camiden biri %48 daha önce de birkaç kez saldırıya maruz kalmıştır. Her iki saldırıda da %47 fiziksel şiddet uygulanmıştır (Brandeilig, Report No.1, 2022: 8- 9).

Şekil 3.Camii Saldırısı Gerçekleştirilen Bölgelerin Haritası

Kaynak: Brandeilig

Bu saldırıların %54 veya %45'i somut olarak “aşırı sağcılık” kategorisinde sınıflandırılmaktadır. Ayrıca 15 vakada “yabancı ideoloji” PKK/ PYD terör örgütü saldırıları olarak belirtilmiştir. Siyasi suç motivasyonu altında sınıflandırılmayan suçlar olarak 28 vaka mevcuttur. Çeşitli maddi hasar suçlarından oluşan ve suç mahallinde belirli bir suç motivasyonuna dair açık bir işaret tespit edilemeyen suçlar, istatistiklere “sınıflandırılmıyor” başlığı altında dâhil edilmektedir (Brandeilig Rapor No. 1, 2022:16-17).

“Entegrasyon seviyesin de hâlâ yetişmemiz gereken çok şey var”

(Reem Alabali-Radovan/Federal Göç ve Uyumdan Sorumlu Devlet Bakanı)

3.4. 2017 SENESİNDE KAYIT EDİLİŞE İLİŞKİN DÜZENLEMELER

2017 yılının mayıs ayında, Federal Almanya Meclisine, Sol Parti, Die LINKE, Milletvekilleri *Ulla Jelpke, Frank Tempel, Sevim Dağdelen, Kerstin Kassner, Jan Korte, Martina Renner, Dr. Petra Sitte, Halina Wawzyniak* ve parlamento grubu olarak bir *soru önergesi* verdiler (Deutscher Bundestag, Drucksache 18/12319).

- 2017'nin ilk çeyreğinde İslamofobi ve Müslüman karşıtı suçlar başlıklı soru önergelerini meclise sunmuşlardır. Almanya'da İslam ve Müslüman nüfusun tezahürü üzerine yapılan çalışmalardan örnekler sunulmuştur.
- Ocak 2015'te Bertelsmann Vakfının yayınladığı bir araştırmaya göre; katılımcıların % 61'i İslam'ın Batı dünyasına uymadığını, %57'si İslam'ın tehdit olarak görüldüğünü, % 40'ı Müslümanların kendilerini yabancılaştırdıklarını, dörtte biri de Almanya'ya gelmelerinin yasaklanmasını istediğini dile getirmiştir.
- Bir başka araştırma olan "*grup temelli düşmanlıklar*" araştırması verileri; İslam ve Müslümanlara karşı nüfusun içinde kalıplaşmış düşmanlıkların olduğunu işaret etmektedir. Pro NRW, Pro Deutschland ve NPD ve İslamofobik internet sayfaları Müslümanları aşağılayan yayınlarla, cami inşasına karşı aşırı sağ kesime ve toplumun bir bölümüne ulaşmayı hedeflemektedirler. Dresden'de oluşan PEGIDA'nın İslam karşıtı ve yabancı düşmanlığı içerikli gösteriler düzenlemesi, mezbaha atıkları bırakılması, kundaklama gibi çeşitli saldırılar ifade edilmektedir (Bundestag, 17/13686 ve 18/1627).
- 2017 yılının ilk çeyreğinden bu tarafa siyasi saikli suçlar (PMK) tematik kataloğunda, *nefret suçu* ana başlık, *İslamofobi* alt başlık konusu olarak genişletilmiştir (Bundestag, 18/12319).

2017 'nin ilk çeyreğinde cevaplanmak üzere sunulan sorulardan bazıları şu şekildedir:

- Federal Hükümet temsilcileri 2017'nin ilk çeyreğinde İslamofobi ve Müslüman karşıtı suçları hangi görüşme, etkinlik, konferans vb. turlarla ele almıştır.
- Federal eyaletlerde hangi İslamofobik veya Müslüman düşmanı web siteleri ya da gruplar anayasaya aykırı görülerek izlenmektedir?
- Almanya'da cami inşasına karşı İslamofobik ve Müslüman düşmanı Protesto yürüyüşlerin tarihleri, organizatörler ve katılımcı sayıları nelerdir?
- *Almanya'da camilere, cami derneklerine ve diğer İslami kurumlara yönelik kaç saldırı gerçekleşmiştir? Caminin yeri, tarihi, eylemi gerçekleştiren kişi ya da*

grubun adı ve olası çatı teşkilatı, türü, saldırı ve hasar miktarı, olay alanı, ana ve alt konusu ve şüpheli sayısı nedir?

- Camilere ve cami teşkilatlarına ve diğer İslami kurumlara dışkı, mezbaha atıkları bırakma, duvar yazıları yazma, bomba tehditleri yapılan yerler, tarihleri, fenomen, ana ve alt konu ve şüpheli sayısı nedir?
- İslami kurumlara yönelik saldırılar dışında Müslüman karşıtı veya İslamofobik olduğundan şüphelenilen ne gibi cezai suç işlendi, suçların sayısı, türü ve saiki nedir?
- Bu suçlar bağlamında polis operasyonları oldu mu? Oldu ise sonuçlarında ne gibi önlemler alınmıştır (Drucksache 18/12319).

Sol Partinin cevaplanmak üzere mecliste hükümete sunduğu soru önermeleri, sorularının türleri ve konuları bu doğrultuda olmuştur. Federal Mecliste Sol Parti tarafından 2017 yılı öncesinde de İslamofobi ve Müslüman karşıtı suçları soru önermeleri hazırlayarak cevaplanmak üzere meclise önermeler sunmuştur. Bu soru önermeleri ve sunulan raporlar doğrultusunda;

- 2017 yılında ilk kez İslamofobik suçlar Federal İçişleri Bakanlığı (BMI) tarafından ayrı suçlar kategorisinde kayıt altına alınmaya başlamıştır. Öncesinde “Siyasi Amaçlı Suçlar” kategorisinde bakılan suçlara “İslamofobi” alt kategorisi eklenmiştir. İslamofobik suç tasnifi ise ilk defa 2017 yılında kayıt altına alınmaya başlamıştır.

Bu bağlamda Federal Mecliste belirli aralıklarla soru önermeleri sunmaktadır. Bu doğrultuda yetkili birimlerin verdiği cevaplar ve BMI şemsiyesi altında yapılan çalışmalar ve bilim enstitüleri, vakıf araştırmaları gibi birçok araştırmalar değerlendirilmektedir. Alman Federal Kriminal Dairesi (BKK) verileri eyaletler ve federal bazda toplanıp suçların isnadına göre veriler kategorilerine göre sunulmaktadır. BKK, “Siyasi Motifli Suçlar” bağlamında istatistikleri ile sinagog, cami, kilise ve dinî sembollere karşı işlenen suçları kayıt etmektedir. Müslüman karşıtı suçları BKA, 2017 yılından bu tarafa kaydettiği suçların kategorilerine bakıldığında suç sayıları, toplumdaki ayrımcılık, ötekileştirmeye maruz kalan Müslümanları endişeye sevk etmektedir.

3.5. ALMANYA'DA İBADETHANE SALDIRILARINA YÖNELİK ÖNLEMLER

Almanya'da azınlık toplumlari ve yerli toplumun yaşamsal süresi ne kadar uzun olsa da veya birlikte ne kadar uzun yaşamsal paylaşımlarda bulunmuş olsalar bile Alman tarihinde o topluma karşı önemli ırksal düşmanlıklar yaşanmıştır. Almanya'da Yahudi topluluğunun 1700 yıl gibi bir geçmişi olmasına rağmen Yahudiler yabancı ve öteki olarak görülmekten alıkonulamamıştır.

Almanya'da 1933-1945 yılları arasında şovenist Nazi rejimi Yahudilere karşı sistematik yok etme politikası uygulamıştır (Bbp, 2010). Bu doğrultuda İkinci Dünya Savaşıyla sayıca oldukça azalan Yahudi topluluğu, toparlanma dönemlerinde tehdit altında olmasından dolayı devletin özel koruması ile güvenlik güçleri tarafından korunmaktadır. Bu güvenlik zinciri kapsamında Yahudi kuruluşları, ibadethaneler (Havralar), özel koruma ile korunmaktadır. Fakat Yahudilere ait ibadethanelerin ve mezarlıkların zaman zaman saldırıya uğradığı görülmüştür. 9 Ekim 2019'da Yahudilerin Yom Kippur bayramında, Halle'de gerçekleşen sinagog saldırısı sonrası daha kapsamlı koruma sağlamak ve güvenlik açısından Yahudi yaşamını koruma altına alarak antisemitizmle mücadele kapsamında önlemleri artırma konusunda anlaşmışlardır. Almanya Yahudi Merkez Konseyi ve Federal Alman Hükümeti arasında yapılan anlaşma ile 2020 yılında Yahudi Merkez Konseyinin ve Yahudi kurumların koruma ve yapısal güvenlik önlemleri için ek olarak 22 milyon avro bütçe tahsis edilmiştir. Ayrıca ülke çapında güvenlik önlemlerinin artırılmasını öngörmektedir. Dönemin Federal İçişleri Bakanı Seehofer "Yahudiler Almanya'da güvenli bir şekilde yaşayabilmeli. Bu, Alman devlet mantığıdır" ifadesi ile konunun önemini dile getirmiştir (BMI, 2020). İçişleri Bakanlığının özel koruma bütçesi tahsis etmesi ve özel koruma ile korunmalarına rağmen antisemitist suçlar kapsamı bakımından 2010-2020 yılları arasında Almanya'da antisemitist suçlar 1.192'den 2.224'e yükselmiştir. Sürekli artış gösteren Yahudi düşmanlığı ile daha etkin bir şekilde mücadele edebilmek için özel bir istatistikle takip edilmektedir. Yahudi aleyhtarı suçlar, nefret suçunun bir parçası olarak 2018'de 1.603 vaka tespit edilmiştir. 2019'da (PMK) sağdan gelen 1.898 vaka tespit edilmiştir. Bu suçlardan 62'si şiddet içeren suçlar olarak nitelendirilip, antisemitist suçlar hâlâ büyük ölçüde PMC'ye -sağcı fenomene (%93,4) atfedilmektedir (BKA, Antisemitische Straftaten). Siyasi motivasyonlu suçlar kapsamındaki ırkçı eylemler, Almanya'da emniyet güçlerinin ve siyasetin sıkı takibi altında olmasına rağmen suç oranları düşürülemediği görülmüştür.

Müslüman toplumunun Almanya’da çok uzun bir sosyal bir yaşantı geçmişi yoktur. İbadethaneler (camiler) aktif olarak 1970’li yıllardan itibaren ortaya çıkmış ve Müslüman toplumun ibadethaneleri, güncel yaşamı ve sosyal yaşam aktifleşmiştir. 1980 yılların sonlarına doğru yabancı düşmanlığının ve ırkçılığın belirli bir kesime (Türlklere) yöneldiği görülürken, ırkçı ve yabancı düşmanlığı içerikli fiili saldırılar da gerçekleşmiştir. Kamuoyunda etkin dillendirilmiş olmasa da Solingen/Möln saldırılarından sonra yabancılara yönelik mekânsal saldırılar gerçekleşmeye başlamıştır veyahut da gündeme gelmeye başladığı söylenebilir. Cami saldırılarına gelince bunun yansıması ve suç olarak kabul edilmesi belirli prosedürlerden geçmektedir. Şimdiye kadar tam olarak sayıların yansıtıldığından veya titizlikle kayıtların tutulduğundan endişe edilmektedir. Çünkü suç unsuru kategorisindeki eylem, görülebilmek için işlenen suçun işleniş şekli ve oluşturan unsurlara bakıldıktan sonra kategorize edilmektedir. Yukarıda sunulan rakamların inişli çıkışlı olması iç ve dış siyasetin etkili olduğu araştırmalarla ispat edilmiştir. Müslümanlara yönelik oluşan saldırı kategorisinde, ibadethane (cami) saldırıları 2017 yılından bu tarafa istatistik olarak kaydedilip federal ve eyalet birimlerince saldırılar toplanıp kategorilerine göre veri sayıları kamuoyuna açıklanmaktadır.

3.6. İRKÇILIK VE AYRIMCILIKLA MÜCADELE BİRİMİ

2006 yılında Almanya’da çalışma hayatı ve bazı bölümlerde oluşan ırkçılık temelinde veya etnik köken, cinsiyet, din veya inanç, engellilik, yaş veya cinsel kimlik nedeniyle ayrımcılığa karşı koruma sağlayan bir yasa olan Genel Eşitlik Muamele Yasası (Alm.Das Allgemeine Gleichbehandlungsgesetz-AGG) yürürlüğe girmiştir. Bu yasa;

- Uygulama alanlarını şahsi ve nesnel olarak ayırmakta ve ırkçı nedenler veya etnik köken, cinsiyet, din, dünya görüşü veya engellilik hâli, cinsel kimlik (eğilim) nedeniyle mağduriyetleri önlemek ve her türlü ayrımcılığa uğramış ve/veya sebebiyet oluşturan etkenlerle mücadele etmek üzere çalışmalar yapmaktadır.
- Ana görevleri bilimsel olarak yaptığı ayrımcılık kapsamında raporlar hazırlamak ve her dört yılda bir Federal Almanya Meclisine hazırladığı raporları sunmaktır (Antidiskriminierungsstelle-des-Bundes). Hazırladıkları raporlar çözüm önerileri ve belirledikleri bulgular doğrultusunda tavsiyelerden oluşmaktadır.

Başvuruya göre, Genel Eşit Muamele Yasası'nda (AGG) ırk ayrımcılığına ve cinsiyet, din veya inanç, engellilik, yaş veya cinsel kimliğe dayalı ayrımcılığa karşı koruma, önemli ölçüde iyileştirilme ve Federal Ayrımcılıkla Mücadele Dairesinin donanımı önemli ölçüde iyileştirilme ve bu çalışmalar için ajansların artırılması talebi yapılmaktadır.

- Federal Alman Cumhuriyeti, 1949 yılında kabul edilen anayasada (GG), Alman Anayasasının 1. maddesi insan onurunu gözetirken, 3. maddesi ile tüm insanların yasa önündeki eşitliğini sabitleştirmiştir. Avrupa Birliğinin insan haklarını koruma amaçlı 1999'da imzaladığı Amsterdam Sözleşmesinde yer alan ırk ve etnik kökene bakılmaksızın eşit muamele ilkeleri doğrultusunda öngörülen, (2000/43/EG, Irkçılıkla Mücadele Yönergesi) ırkçılık, ayrımcılık/etnik köken özelliğini yönerge doğrultusunda genişletmiştir. AB, eşit muamele yasasının dört maddesi Alman hukuk sisteminde uyarlamaktadır (AGG-Wegweiser:7-9).

Almanya'da ırkçılığın nedenleri ve gelişimi Ulusal Ayrımcılık ve Irkçılık Monitörü (NaDiRa) tarafından incelenmektedir. Almanya'daki ırkçılık bağlantılı gelişim ve eğilimler üzerine ise Alman Uyum ve Göç Araştırma Merkezi (DeZIM) tarafından araştırmalar yapılmaktadır. Almanya'da ırkçılık tüm toplum birimlerini ve sosyal yaşam alanlarında birçok kişiyi etkilemektedir. Bu bağlamda yapılan “*Irkçı Gerçekler*” çalışmasında; katılımcıların Almanya'da % 90'ı ırkçılığın olduğunu ve % 22'si de ırkçılıktan etkilendiğini beyan etmiştir. Birçok kişi ise bunların aksine ırkçılığa karşı mücadele etmeyi hedeflemektedir (Nationaler Diskriminierungs- und Rassismusmonitor).

Avrupa'da ırkçılık ve ırkçılık çeşitleri her geçen gün bir şekilde değişime uğrasa da ırkçılıkla bağlantılı olayların büyük bir bölümünün içinde ve kökeninde mutlaka “aşırı sağ” bir şekilde bulunmaktadır. Irkçılıkla mücadelede önemli olan etkenlerden biri de ırkçı fikirleri hep sıcak tutan ve her türlü ortamda körükleyen ana kaynak fikirleri tespit edip bunlarla mücadele ile başlarsa daha kalıcı ve verimli sonuçlar alınacaktır.

NaDiRa adına Almanya'da ırkçılığın oluşumundaki nedenler ve sonuçları; ırkçılıkla mücadele kapsamında DeZIM'e 2020-2021 yılları arasında 6000 bin kişiyi kapsayan anketler ve araştırmalar yaptırmıştır. Bunlar; *sağlık sistemleri, eğitim sistemleri ve iş gücü piyasası, kurumsal ırkçılık, ırkçılık deneyimleri ile başa çıkma, ırkçılık, katılım ve medya, ırkçılık ideolojileri ve tutumlar* olmak üzere altı başlık altında toplanmıştır. 120'yi aşkın bilim insanı tarafından yapılan çalışmalar 34 başlık altında; ırkçı tutumlar, kamusal,

kurumsal ve sosyal alanlar üzerinde yapısal ırkçılık boyutları incelenmiştir (www.rassismusmonitor.de).

Almanya’da hızlı bir şekilde artan ırkçılıkla mücadelede son yıllarda çalışmalar ve nedenleri üzerine anketler federal ve eyaletler kapsamında yapılmaktadır. Bunların kalıcı çözümler üretebilmeleri için süreklilik ve kapsamlı takibi önem arz etmektedir.

Federal İçişleri Bakanı Nancy Faeser, Almanya’da insan haklarının daha iyi görülür hâle gelmesi için ırkçılık ve aşırı sağla mücadele kapsamında aşırı sağcılıkla mücadele (Alm.Rechtsextremismus bekämpfen), aşırı sağcılığa karşı yapılacak eylem planı (2022) sundu. Bu eylem planı ırkçılıkla mücadelede aşırı sağın daha titiz ve kapsamlı kontrol edilmesini öngörmektedir. Sunulan eylem planı doğrultusunda aşırı sağ ile mücadele 10 modül başlığın altında paylaşılmıştır. En dikkat çeken ise 10. Opfer von Rechtsextremismus nicht allein lassen (Tr. *Aşırı sağın kurbanlarını yalnız bırakmayın*) başlığıdır. Almanya’da aşırı sağcı ve ırkçı grupların sayıları ve işlediği “suçlar” hiç de azımsanmayacak kadar çoktur ve her birimde mevcuttur. Bu suçların her birinin arkasında bir kader, mağdur olan bir kişi ve yakınları vardır. Bu eylem planının amacı, vatandaşların aşırı sağcı eylemlere karşı korunmasının önemini anlaşılmasıdır (Aktionsplan-gegen-Rechtsextremismus, 2022).

Almanya’da aşırı sağ partilerin ırkçı prestolar ve eylemlerle seçmenlerine yönelik çalışmalarla toplumsal güç kazanma eyleminde hareket etmektedir. Alman Federal Meclisi ve Federal Hükümet aşırı sağcı ve ırkçı parti NPD’ye parti finansmanı vermemek amacı ile Federal Anayasa Mahkemesi ile ortaklaşa davalar yürütmektedir. 2020 yılında aşırı sağcı ve ırkçı derneklerden Combat 18 Germany, Nordadler ve Sturm und Wolfsbrigade 44 isimli derneklerin faaliyetlerini yasaklamıştır (www.bmi.bund.de).

Federal İçişleri ve Vatan Bakanlığı (BMI), ırkçılığa karşı toplumu bir bütün olarak önleyici tedbirler teşviki bağlamında; Yahudi karşıtlığı, yabancı düşmanlığı tutum ve eylemlere karşı polis ve sivil toplumun aşırı sağcılığa karşı mücadelede iş birliği içerisinde olması nedeni ile konferans düzenleyerek müşahhas önerileri geliştiren *CONNECT araştırma projesini* ödüllendirmiştir. Federal Hükümet demokratik değerler için aşırılık yanlısı etkilere karşı sivil toplumların katılımını desteklemeyi öngörmektedir (www.bmi.bund.de)

Almanya’da aşırı sağ bağlantılı iki yılı kapsayan şiddet eylemleri, BMI verilerine göre şu şekildedir; 2021 yılında *şiddet eylemi sayısı* 945 iken bu sayının *2020’de 1023 olması*

az bir düşüş olduğunu göstermektedir. 2021 'de fiziksel yaralama sayısı 783 iken bu sayının 2020 'de 842 'ye ulaşması bu suçlarda yükselme olduğunu göstermiştir. 2021 'de kundaklama sayısı 11 iken 2020 'de 25 'e ulaşması bu suç türünde önemli bir yükselme olduğunu göstermektedir.

Uluslararası Irkçılıkla Mücadele Günü, 1966 'da Birleşmiş Milletler tarafından ilan edilmiştir. BM ırkçılığa karşı her yıl farklı konu sloganıyla "Uluslararası Irkçılığa Karşı Haftalar Vakfı" tarafından organize edilmektedir (<https://www.iwgr-ka.de/>). Bu yıl 20 Mart -2 Nisan 2023 tarihleri arası organize edilen Uluslararası Irkçılığa Karşı Mücadele Günleri, Almanya 'da 20 Mart- 2 Nisan tarihleri arasında ülke çapında "Irkçılığa Karşı Uluslararası Haftalar" şeklinde düzenlenmiştir (<https://stiftung-gegen-rassismus.de/iwgr>).

3.7.NEFRET SÖYLEMLERİ İLE MÜCADELE KURUMU

Dünyanın gelişmiş ülkelerinde genellikle seçim dönemleri siyasi söylemler bağlamında söylemler sertleştikçe nefret suçların artış gösterdiği bilinmektedir. Bu belirgin şekilde AB 'nin farklı ülkelerinde ırkçı ve aşırı sağcı partilerin seçim çalışmalarında görülmüştür. Nefret Söylemiyle Mücadele Konseyi, hoşgörüsüzlük, ırkçılık, homofobi, ayrımcılık, ön yargı ve nefretin olmadığı adil bir topluma katkıda bulunma çabalarıyla çalışmalar yapmaktadır (Peace Institute, 2015).

Nefret söylemi ile mücadelede, Avrupa Konseyi nefret söyleminin ele alınması ve uygulamaları, üzerine çalışmalara rehberlik etme amaçlı çalışmalar yürütmektedir. 1997 'yılında "Nefret Söylemi" tanımını benimseyen ilk kuruluş olmuştur (Council Of Europe Portal). Nefret söylemi ile mücadele birimi, ECRI (15 No 'lu, Genel Politika) Tavsiye kararında nefret söyleminin ayrımcılık eylemlerini teşvik edeceğini ve bu doğrultuda toplumsal bütünlüğe zarar vereceğini öngörmektedir (Ecri General Policy Recommendation No.15, 2016).

Nefretin söylesel olarak en belirgin görülen mecraların sosyal medya olduğu tespitleri üzerine 1 Ekim 2017 yılında, sosyal ağlarda kolluk kuvvetlerinin iyileştirilmesine yönelik yasa (Network Enforcement Act - NetzDG) yürürlüğe girmiştir. NetzDG, sosyal ağ kullanıcılarının nefret suçu ve diğer suç içeriklerine ilişkin şikâyetleri hızlı bir şekilde işleme koyulmasını teşvik amacıyla sosyal ağları kapsayan yasal olarak uyulması gereken kurallar getirmiştir (Bundestministerium der Justiz).

Avrupa Parlamentosun (AB) internette *nefret ve nefret söylemine* karşı yayınladığı Dijital Hizmet Yasası (Alm. Digital Services Act, DSA) ile internette sunulan *nefret*

söylemine karşı tüketicilerin korunmasını amaçlayan dijital yasa üzerinde anlaşmıştır. DSA, *nefret söylemi* taşıyan içeriklerin internetten hızlı bir şekilde kaldırılmasını ve çevrimiçi platformlarda kullanıcı haklarında güçlendirici düzenlemeler öngörmektedir (Tagesspiegel, 2022).

Alman hukuk sisteminde nefret söylemine karşı, Ağ Yaptırım Yasası, Ceza Kanununa (StGB) göre anayasaya aykırı ve terör örgütlerine ait sembollerin (bayrak, rozet, slogan ve selamlama biçimleri) kullanımını 86a maddesine göre yasaklanmıştır (<https://no-hate-speech.de/de/wissen/& www.gesetze-im-internet.de>)

3.8.ALMAN İSLAM KONFERANSI (DIK) VE FAALİYETLERİ

Alman İslam Konferansı, (Deutsche Islam Konferenz, DIK), Alman Hükümeti ve Almanya'daki Müslümanlar arasında kurumsallaşmış ilk diyalog toplantısı olarak bilinmektedir. Başlangıç olarak 2006 ile 2009 daha sonra 2009 ile 2013, 2014 ile 2017 ve 2018 ile 2021 yılları arasında DIK şemsiyesi altında 4 içişleri bakanı öncülüğünde konferans tertip edilmiştir (Deutsche Islam Konferenz,(DIK),2023). En son 2022 yılının son çeyreğinde Federal İçişleri Bakanı Nancy Faeser öncülüğünde (DIK) çalışmalara start verilmiştir.

Eylül 2006 yılında dönemin Federal İçişleri Bakanı (Alm. Bundesinnenminister), Wolfgang Schäuble (CDU) öncülüğünde hayata geçirilen DIK Kuruluş Bildirgesi, Almanya'da yaşayan Müslümanlar ve Alman devleti arasında kurumsal diyalog platformu olarak geçmiştir.

DIK'ın ilk açılış toplantısı 2006 yılında Berlin Charlottenburg Sarayı'nda, Federal İçişleri Bakanı Wolfgang Schäuble tarafından yapılmıştır. Berlin'de yapılan ilk toplantıya eyalet temsilcileri, Müslüman kurumlar ve hükümet tarafından belirlenmiş özel kişiler katılmıştır. DIK, çalışmalarına ilk etapta 3 çalışma grubu oluşturarak başlamış ve bu gruplar Toplumsal Düzen ve Değer Uzlaşması, Alman Anayasa Hukukunda Dinî Konular ve Köprü Olarak Ekonomi ve Medya şeklinde oluşturulmuştur. Bu üç grupla "Güvenlik ve İslamcılık" tartışma grubu oluşturulacağı beyan edilmiştir (Drei Jahre Deutsche Islam Konferenz (DIK),2006-2009).

DIK, 2006-2009 yılları arasında birinci aşaması gerçekleşen Alman İslam Konferansı için Federal Meclisteki hükümet beyannamesinde Federal İçişler Bakanı Schäuble, İslam Almanya'nın ve Avrupa'nın bir parçasıdır, dilerim bugünümüzün ve geleceğimizin bir

parçası olarak Almanya’da Müslümanlar hoş karşılanır temennisinde bulunmuştur (Bundestag, 2006).

Başlangıç olarak 30 kişiden oluşacak katılımcıların yarısı Almanya’daki Müslümanlar ve Müslüman cemaatinin temsilcilerinden diğer yarısı ise federal eyalet ve yerel hükümet temsilcilerinden oluşan yuvarlak masa toplantısı olarak oluşturulmuştur. DIK, yuvarlak masa ve genel kuruldun olmak üzere üç çalışma grubu ile eğitim, medya, “Güvenlik ve İslamcılık” gibi konuları ele alarak uzun vadeli ve geniş kapsamlı organize olan çalışmalarla oluşturulan tavsiye kararları alt gruplar tarafından tartışılmaya yönelik planlamıştır. DIK’ın yasama dönemleriyle uyuşan aşamalara ayrılan çalışmaları senelere göre ayrılarak, her döneminde Almanya’da yaşayan Müslümanların kültürel ve sosyal sorunlarını kapsayan konular üzerine ağırlık vererek polis ve cami dernekleri ile iş birliğinin önemi üzerinde durmuştur (Deutsche Islam Konferenz,(DIK),2020).

DIK’ın birinci döneminde Almanya yaşayan Müslümanların sorunların dillenemeye başlaması ile birlikte İslami cemaatlerin (temsil kurumu) birbiriyle aralarında birlik olup tek çatı altında toplanması gerektiği farkındalığı oluşturmuştur. Bu bağlamda 2007 yılında Almanya’da bulunan dört büyük İslami cemaat Müslüman Koordinasyon Konseyi (KRM) adı altında güçlerini birleştirip tek çatı altında toplanma kararı almışlardır. Bu kararlar birleşmelerine, Alman devletinin ortak çalışmalar yürütebileceği meşru muhatap eksik olduğu düşüncesini sık sık dillendirmesi önemli etki etmiştir. Bu birlikteliğin kurulmasını Alman İslam Konferansı kuruluşları desteklemiştir.

2006 yılında dönemin İçişleri Bakanı Schäuble ile başlayan DIK’ın çalışma konuları arasından bazıları devlet ile Müslümanlar arasında sosyal uyumun teşvik edilmesi ve dinin anayasa hukuku üzerinde çalışmaları olmuştur (Deutsche Islam Konferenz DIK- 2020). Bir başka ifade ile DIK, Alman devleti ile Almanya’daki Müslüman nüfusun temsilcileri arasında süren uzun vadeli bir müzakere ve iletişim süreci olarak düşünülmüştür (Altmaer, 2009:24). Bu bağlamda Schäuble’nin mesaj olarak vermek istediği uyum politikasına Müslümanların, ülkenin bugünü ve geleceği olduğunun ve bir müessesenin kurulmasıyla, Müslümanlar arasında en üst düzeyde temaslar oluşturmak amacıyla kurulmuştur fakat DIK’ın (kendisi) içinde Müslümanları gerçekte kimin temsil etmesi konusu katılımcılar üzerinden başından beri tartışma konusu olmuştur (WELT,2014). Bu tartışmalar uzun bir süre medyaya da yansımıştır. Yazılı ve görsel medyada katılımcılar arasında temsili durumları tartışma konusu olmuştur.

Schäuble'den sonra göreve gelen Federal İçişleri Bakanı Thomas de Maizière öncülüğünde ikinci aşama çalışmalarına başlayan DIK, çalışma gruplarına davet edilen temsilciler, Müslüman kuruluşlar tarafından temsili açıdan Müslümanların sorunlarını kapsayan durumlara vakıf olmadıkları düşüncesi ile eleştiriler eşliğinde başlamıştır. Müslümanların sorunlarını inanç ve sosyal sorunlar içerikli çözümden daha çok İslam'a eleştirel yaklaşan ve bunu da bilinçli olarak İslam karşıtı akademisyen ve eleştirmenleri konferansa katılımcı olarak davet etmesi, Müslümanların DIK'ın çözüm odaklı kararlar alacağına olan inancını azaltmıştır.

Bir sonraki İçişleri Bakanı Horst Seehofer başkanlığında yürütülen DIK'ın gündemi ise İslam'ın Alman hukukuna entegre edilmesi olarak konumlandırılmıştır. İlk icraatlarından biri, Seehofer'in "İslam Almanya'ya ait değildir fakat Almanya'da yaşayan Müslümanlar Almanya'ya aittir." açıklaması öncülüğünde çalışmalarına başlamak olmuştur (Süddeutsche Zeitung, 2018). Müslümanları sosyopolitik entegrasyonunu hedef alan bakan, Almanya'da dinî eğitim verecek ve camilerde görev yapacak imamların Almanya'da eğitim almalarını öngörmektedir. Toplantılara birey olarak katılan Müslümanlar ve seküler olarak tanıtılan şahıslar İslami konularda bakanı rahatlatmıştır fakat dinî kuruluş temsilcilerini zora sokmuştur.

Seehofer, medyaya verdiği demeçlerinde "Almanya'da bulunan dinî cemaatlerin kuruluşu ve çalışmalarında finansmanlarının Almanya'dan ve ayrıca Alman Anayasasında tanınan din özgürlüğünün devlet- cemaat birlikteliği kapsamında olmalıdır." şeklinde demeçler vermiştir (Deutsche Welle, 2018). DIK'ın kuruluş amacının Müslümanların sosyal yaşamda uyum içinde olması üzerine konumlanmasına rağmen, ilk toplantısından itibaren yoğun tartışmalar eşliğinde sürmektedir. Almanya'da yaşayan Müslümanlara üstü kapalı bir şekilde İslam'ın Avrupa'ya uyması gerektiği görüşüyle, Avrupa'ya uyması gereken bir sisteme oturtmak üzere çalışmalarını sürdürmektedirler.

Günümüze gelene kadar (DIK) 16 yılı kapsayan diyalog formatı altında, beşinci aşaması başlamıştır. Feaser, sorumlu olduğu bakanlık bünyesinde yapacağı hizmetlerde önceki görevlilerden farklı olarak farklı bir yaklaşım seçeceğini beyan etmiştir (BMI, 2022).

DIK, çalışmalarında proje olarak "Entegrasyon için Camiler" yaklaşımına destek verileceğini beyan etmekte ve bu bağlamda finansman yaklaşımı aracılığıyla Müslüman ve Alevi toplulukları desteklemeyi öngörmektedir (Bamf, 2023). Müslümanlarla diyalog için geniş bir perspektiften bakarak daha da geliştirme, ırkçılık, yabancı düşmanlıkları vb. insan

onurunu ve can güvenliğini hiçe sayan düşmanlıklara karşı tedbirler alma ve bu konularda yapmayı planladığı çalışmalar Müslümanların beklentilerini hayli yükseltmiştir.

İçişleri Bakanı Faeser Almanya’da camilerde görev yapacak din görevlilerinin Türkiye’den gelmesini onaylamadığını ve Türk hükümetinin Almanya’daki Müslümanlar üzerine etkili olduğunu, bu etkisini azaltmak için din görevlilerinin Almanya’da yetişmesinin önemli olduğu fikrini savunmuştur (Suddeuteshe-Zeitung, 2022). Bu konu Alman siyasi partiler, siyasiler ve çoğu fikir insanları tarafından savunulmaktadır. Bu doğrultuda uzun yıllardır çalışmalar yapılmıştır ve yapılmaktadır.

3.9.AÇIK CAMİ GÜNÜ (AKSİYONU)

Almanya’da yaşayan Müslüman göçmenler uzun zamandır yaşadıkları, vatan bildikleri ülke olan Almanya’yı ve aidiyet duygularını en güzel ifade ettikleri camileri kendileri için evleri gibi hissetmektedirler. Bu doğrultuda birbirlerini tanımak, tanışmak doğrultusunda 26 yıldır kesintisiz her yıl Açık Cami Günü etkinlikleri düzenlemektedir (Koordinationsrat der Müslime, 2021). Daha önceleri de ihtiyaca ve imkâna göre ve özellikle de ön yargıları kırmak için yapılan Açık Cami Günü’nün rutin olarak yılda bir gün yapılması KRM tarafından kararlaştırılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra iki bölgeye ayrılan Doğu ve Batı Almanya’nın birlik (birleşme) günü 3 Ekim 1990 tarihidir. 3 Ekim 1997’den bu tarafa her yıl (TOM Tag der offenen Moschee) ülke çapında Açık Cami Günü tertip edilmektedir. Bu girişimi 2007’den beri Müslüman Koordinasyon Konseyi (KRM), birliktelik ve tanışma gününü olarak organize etmektedir. Her yıl Almanya genelinde yaklaşık 1000 caminin katılımı ile tüm ilgili taraflar arasında ikili diyaloga katkı sunmaktadır. Bu gündeki düzenlenen etkinliklerde, camiler kapılarını herkese açarak gelen ziyaretçilerin İslamiyet, Müslümanlar ve camiler hakkında merak ettikleri soruları cevaplandırılmaktadır.

Almanya’da Müslümanların çatı kuruluşu olan KRM, bünyesindeki altı çatı kuruluşlara bağlı camilerde düzenli olarak her yıl “Açık Cami Günü” ile Almanların beraber aynı toplumda yaşadıkları Müslümanlığı daha yakından ve birinci ağızdan doğru bir şekilde tanımalarını hedeflemektedir. Açık Cami Günlerinde cami rehberlikleri, ziyaretçilere camiye tanıtıp ziyaretçiler için özel Alman dilinde hazırlanmış ayet ve hadislerden oluşan tanıtım pusulaları ile tanıtım yapmaktadırlar (KRM,2022).

Sosyal yaşamda birlik olma ve birbirini tanıma günü olarak TOM, Almanya’daki Müslüman yaşamının çeşitliliğinin netleştirilmesine, ön yargıların ve yanlış anlamaların

engellenmesine fırsat sunmaktadır. Müslümanlar için camiler sadece ibadet etme yerleri değil; onlar bugünlerini, geleceklerini ve tarihten kalan geçmişlerinin izlerini camilerle görmektedirler.

TOM sadece Almanya’da organize edilmemekte, benzer projeler 2007’den beri İsviçre’de, 2011’den beri Fransa’da ve 2015’ten beri Müslüman çatı kuruluşu The Muslim Council of Britain, Camimi Ziyaret Et sloganıyla açık cami günü düzenlenmektedir (Koordinationsrat der Muslime, 2021).

Müslümanlar Koordinasyon Konseyi (KRM), camilerde düzenleyeceği Açık Cami Günlerini farklı temalarla organize etmektedir. Her yıl farklı bir gündem konusu ile ziyaretçilerine kapılarını açmaktadır.

• TOM, 2022’deki Açık Cami Günü’nde “Kıt kaynaklar- büyük sorumluluk” (Alm. Knappe Ressourcen – große Verantwortung) sloganıyla;

• 2021 yılında ise “Dün ve bugün camiler” (Alm. Moscheen gestern und heute), sloganı ile toplumsal duyarlık oluşturma çalışması yapmıştır ve seçilen konular bilgilendirmek ve farkındalık oluşturmak amaçlı seçilmektedir (MoscheeForum, 2022-2021). Böylelikle Müslümanların, içinde yaşadığı gayrimüslim çevrede günlük yaşamı ilgilendiren konulara nasıl yaklaştığını gösterme ve onlara ortak alanları daha yakından tanıma imkânı oluşturmaktadır. Açık Cami Günü aksiyonu uzun soluklu ve karşılıklı ön yargılara karşı sürdürülen bir platform olmuştur. Bu bağlamda ilk defa bir Müslümanla karşı karşıya gelen ve diyaloga giren insanlar, insan olarak Müslümanlarla birçok ortak noktalarının ve ortak kaygılarının olduğunu görmektedirler ve bunu açık bir şekilde dile getirmektedirler.

Her yıl düzenli olarak tertip edilen günün önemine istinaden 25. Açık Cami Günü Etkinliğinde Federal Cumhurbaşkanı Frank-Walter Steinmeier:

"Sizleri selamlıyorum ve 3 Ekim'de Almanya'nın birçok yerinde 25. kez Açık Camiler Günü'nün düzenlenmesinden memnuniyet duyuyorum. Ülke genelindeki cami topluluklarında kendini işine adanmış kadın ve erkeklere, genç ve yaşlılara teşekkürlerimi sunuyorum. Bu özel günde ve yılın diğer birçok gününde cami, toplulukların, insanların, büyük bir sosyal bağlılık gösterdiği ve her şeyden önce gönüllü çalışmalarda yer aldığı yerlerdir. İnançla yaşıyorsunuz sevgili adanmış insanlar, birbiriniz ve içinde yaşadığınız çevre için bir şeyler yapıyorsunuz. Karşılaşmaların mümkün olduğu, bir arada yaşamının başarıya ulaştığı yer ve günlere daha çok dikkat etmeliyiz. Müslümanların inançları gereği

toplumumuza yaptıkları katkıların hak ettikleri takdiri görmelerini diliyorum. Siz ve cemaatleriniz, doğal olarak, demokratik, dinsel açıdan çeşitliliğe sahip toplumumuzun ortasına aitsiniz. Ortadaki sizin olan o alanı alın ve doldurun. Bu topluluğu şekillendirmeye yardım edin, çünkü bu sizin toplumunuz (Bundespräsident,2021).

Bu yıl 27'ncisi gerçekleştirilmesi planlanan bu özel gün, toplumsal olarak karşılıklı saygı, sevgi ve manevi değerlerine karşılıklı hoşgörü ve empati geliştirmesi için önemli bir fırsat olarak düşünülmüştür. Özellikle Alman okullarından öğrencilerin ziyaretleri, sınıfta beraber ders yaptıkları sıra arkadaşının dinî hassasiyetlerini anlaması ve bu konuda ön yargılardan uzaklaşmaları için güzel bir fırsat olarak değerlendirilmektedir.

3.10.ALMANYA'DA GÖÇMENLERE YÖNELİK UYUM POLİTİKALARI VE İYİLEŞTİRME GİRİŞİMLERİ

Tüm toplumlarda olduğu gibi Alman toplumunda da köken, din, dil, gibi kavramların çok önemli olduğu, göçlerin ve göçmenlerin tarihine bakıldığında görülmektedir. Bu doğrultuda bakıldığı zaman Alman toplumunda hiç de azımsanmayacak kadar kalıplaşmış ön yargılı tutumlar henüz aşılmış görünmemektedir. Etnisite, kültür farkları, göze çarpan etkenler olarak tetiklemekte ve ayrıca önemli bir etkenlerden biri olarak karşılına çıkmaktadır. Bu konulardan dil bilgisi yetersizliği bile şüphe ile bakılmaya ve dışlanmaya sebebiyet verebilmektedir. Bu sebebiyetlerden farklı olarak bazı zamanlarda da dil bilgisi (Almancayı) çok mükemmel konuşmalarına rağmen isimlerinin yabancı olması bile dışlanmalarına sebebiyet veren etkenler olarak belirmiştir.

Alman toplumu İkinci Dünya Savaşı sonrası 1945'teki gelen (köken olarak Alman olup eski Rusya ve Polonya vb. ülkelerden dönen) sığınmacılardan ve 1960'lı yıllarda Alman ekonomisinde işçi ihtiyacından dolayı davet ettikleri "misafir işçilerden" çok farklı olarak, günümüzde "mülteci ve iltica" nedenleri ile göç toplumlarındaki anlaşılmazlıklar daha da derinleşmiştir.

Almanya'da göç ve göçmenlerle ilgili sorunlar için yeni bir gelişme olmamıştır. 1973 yılında Türkiye'den gelen işçi alımı durdurulmuş, tekrar aynı yıl aile birleşimi olarak başlamış, daha sonra yaş sınırı koyulmuş, o da yeterli olmayıp geri dönüş teşvik teklifleri yapılmış ve süreç sonunda 250 bin kişi ülkelere geri dönüş yapmıştır.

2000'li yıllara gelindiğinde göçmenlere yönelik uyum ve entegrasyon için çalışmalar yapılmıştır. Yeni Göç Yasası, Ocak 2005'te yürürlüğe girmiştir. Bu yasa ile yerleşim ve vatandaşlık haklarında önemli değişiklikle birlikte Alman göç politikası etnik olarak

tanımlanmış, ulus devletten modern göç ülkesine doğru kökten bir değişim oluşturacak şekilde tasarlanmıştır (Perspektif, 2015).

Yasanın çıkarılma amaçlarının başında göç hareketliliğini aza düşürmek vardır ve Göç Yasası ile göçmenler hizaya getirilmek istenmiştir. Bu bağlamda yasanın önemsedığı ve çıkarılma amaçlarının en başında “entegrasyon” (uyum) doğrultusunda çıkarılmış fakat kendi lehlerine önemli sonuçlar elde etmişlerdir. Yasa tasarısına göre 2005’teki yürürlüğe giren kanunlarla (göçmen toplumuna verilen) bazı hakların geri alınmasını veya zorlaştırılmasını içermektedir. Bu tartışmalı yasa ve tartışmaların, medyada geniş yer alamaması da yasayla ilgili ayrı bir sorun oluşturmaktadır. Entegrasyon çalışmalarında yerleşik vatandaşlarını koruma ve güvenlik uygulaması geliştirirken, ülkelerine yerleşmiş eski ve yeni göçmen kökenli vatandaşlarının maddi ve manevi güvenliği için ayırım göstermeden uygulamalar geliştirmesi ile istikrarlı “entegrasyon” politikası elde edilmiş olacaktır.

Son yıllarda Almanya’ya da etkisi altına alan küresel göç hareketleri ile birlikte daha geniş kapsamlı ve göçmenleri de koruma altına alan ve uyuma katkısı olması planlanan girişimler Federal İçişleri Bakanlığı ve ona bağlı birçok inisiyatif tarafından yürütülmektedir. Bunların bazılarında çalışmaları ve amaçları bağlamında çalışmanın yukarıdaki bölümde değinilmiştir. Geç kalınmış bir girişim olsa da önemli bir çalışma olarak “Aşırı Sağ ve Irkçılıkla Mücadele Tedbirleri” bağlamında yapılan ve yapılması planlanan çalışmalardır (Aktionsplan-gegen-Rechtsextremismus, 2022).

2020 yılında Başbakan (Şansölye) Angela Merkel hükümeti, ırkçılık ve aşırı sağa karşı 89 maddelik bir önlem paketi ile İslam Düşmanlığı, Yahudi, Romen (Çingene) ve siyah karşıtı ırkçılıkla mücadelede, içinde olan projeleri destekleyeceğini ve bu projelerin 2021-2024 yılları arasında gerçekleşeceğini beyan etmiştir. Hükümet, proje için ilk etapta 1 milyar Avrodan fazla bütçe ayırmıştır. İhtiyaç dâhilinde 150 milyon Avro daha eklenebileceği ifade edilmiştir. Bu girişimin ve alınacak önlemler önemli olmakla birlikte, tüm toplumu ilgilendiren bir olgu olarak ırkçılığa karşı farkındalık oluşturmayı planlamıştır (Bundesregierung, 2020).

BMI, Yahudi aleyhtarlığı, Roman karşıtlığı ve Müslüman düşmanlığına yönelik mücadele raporları hazırlamaktadır. 2020 yılında İslam ve Müslüman düşmanlığına karşı Federal İçişleri Bakanlığı nezdinde “Müslüman Düşmanlığına Karşı Bağımsız Uzmanlar Kurulu” (Alm. UEM-Unabhängigen Expertenkreis Muslimfeindlichkeit) atanmıştır (BMI,

2020). İslam düşmanlığına karşı hükümetin girişimde bulunması olumlu ve önemli bir gelişme olarak yapılacak çalışmaların sürdürülmesinin toplumsal barışa katkı sağlayacağı düşünülmektedir

SONUÇ DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın Almanya’da 60 yılı geride bırakan misafir işçilerin (Gastarbeiter) “*yeni ötekiler*” olup olmadıkları hususundaki yaşanan olumsuzluklara ve kavramsal olarak ideolojik ırkçılık ve/veya kültürel ırkçılık arasındaki boşluğa önemli bir referans örneği olacağı düşünülmektedir. Avrupa’da İslam ve Müslümanlar konusu sosyolojik çalışmalarda kavramsal olarak İslamofobi olarak kavramlaşmaktadır. Müslümanların sorunları, entegrasyon, din ve kimlik sorunları olarak Avrupa ülkelerinde sosyolojik benzer özellikler taşımakta ve bu konular Avrupa ülkelerinde de İslamofobi kavramı üzerinden dillendirilmektedir.

Uzun zamanlardır Avrupa’da kullanılan İslamofobi kavramı, ırkçıların tavrını tam olarak yansıtmamaktadır. Kavram olarak İslamofobinin sorun olarak yeterli bir şekilde önemsenmemesi ve ayrımcılık sorunu olarak ele alınması (İslamofobi/ korku) bu kavramın İslam düşmanlığına evrilmesine sebebiyet vermektedir. Almanya’daki kültürel ırkçılık bu hâliyle İslam düşmanlığı olmuştur.

Araştırma kapsamında ırkçılığın sadece bir söylem değil, aynı zamanda can güvenliğini tehdit eden bir eylem hâlini aldığı görülmüştür. İrkçılığın ve ayrımcılığın yükselişe geçmesinin sebeplerini ve neticelerini ele alarak, bu tür davranışların yeni “öteki” olma konumunda olan Müslümanların üzerindeki etkisini artırdığı tespit edilmiş ve Almanya’da ayrımcı ve ırkçı tutumlardan en yüksek oranlarda Müslümanların etkilendiği, özellikle inancından dolayı başörtüsü takan Müslüman kadınların etkilendiği görülmüştür.

Bu bağlamda alınması gereken önlemler daha kararlı ve istikrarlı bir şekilde alınmazsa, başörtüsü takan kadınlar bu kalıp yargılardan ve agresif davranışlardan oluşan ayrımcı tutumlara daha çok maruz bırakılacaktır. İslam düşmanlığı ve nefret söylemlerine en etkin bir şekilde maruz kalındığı (2023, Bertemann Vakfı “Göç Toplumunda Ayrımcılık” araştırması vb.) araştırma raporlarına da yansımıştır. Bir taraftan göçmenlerin, Almanya’nın kalkınmasına olan katkılarının ve istihdam alanında sağladıkları imkânların bilinmesine rağmen, diğer taraftan yabancı düşmanlığının hızını kesmemesi endişe oluşturmuştur ve oluşturmaktadır.

Bilhassa son on yıl bazında Müslümanlara yönelik gerçekleşen kültürel ırkçılık, İslami sembolleri hedef alarak ibadethanelere, mezarlıklara yönelik saldırılar ve kundaklama vakalarında büyük artış olmasıyla kendini farklı boyutlarda göstermeye başlamıştır. Almanya’da son olarak Hanau kentinde 19 Şubat 2020 tarihinde gerçekleşen ırkçı saldırı sonucu 9 kişi yaşamını yitirmiştir. Saldırının yıl dönümündeki anma töreninde Almanya Adalet Bakanı Marco Buschmann’ın, “Vatandaşlarımızı toplumumuzda boy verebilmiş olan canilerin nefret ve hezeyanından koruyamadık.” şeklindeki ifadesi, resmî ağızdan yapılmış önemli bir özet olarak oldukça dikkat çekmiştir. Geçmişte yaşanan saldırılar ve saldırı sonrası alınan tedbirlerdeki eksiklikler, kalıcı önlem alma noktasında alınamayan tedbirler veya uygulamada koruyucu önemlerin hayata geçirilmemesinden mütevellit ortaya çıkan ihmaller, yeni ırkçı saldırılara zemin hazırlamıştır. Fakat siyasiler ve yönetim kurumları, anma törenlerinde veya bu türden olayların yıl dönümlerinde yıllarca hep üzüntülerini düzenli bir şekilde dile getirmişlerdir. Bu anma törenleri ve törenlerdeki verilen sözler, “Bu bir gelenek hâline gelmiş anma kültürüne zemin mi hazırlıyor?” sorusunu akıllara getirmektedir ve getirmeye devam edecektir.

Geçmiş yıllarda Federal Alman devleti, aşırı sağ ideolojiden beslenen ırkçılığı ve şiddeti uzun zaman hafife almıştır. Avrupa’da ve özellikle de Almanya’da, kurumsal ırkçılığa etkin önlem alınmadan uygulanmaya çalışılan iyileştirme paketleri hep eksik çalışma niteliği taşımıştır.

Almanya’da 2021 yılında kurulan Federal Hükümetteki ve idari makamlardaki göçmen kökenli siyasilerin entegrasyon ve radikalleşme çalışmaları kapsamındaki uygulamalar takip edilerek öncesi ve sonrası arasındaki sonuçlar incelendiğinde, ırkçılıkla mücadelede önemli kararlar ve araştırmalar yapıldığı ve bu gelişmelerde önemli ve güzel ilerlemeler olduğu görülmüştür. Önceki yıllarda da uzun yıllarca benzer çalışmalar yapılmıştır fakat önlem eksikliğinden ve/veya ırkçılığın ana eksenini olan aşırı sağla mücadelenin başlangıcındaki ana eksenlere yönelim gözden kaçtığı veya görmezden gelindiği için ırkçı saldırılarda artış görülmüştür. Bu önemli toplumsal sorunun gerçekliğine, kalıcı ve istikrarlı mücadele ile önem verilmelidir.

• Kolluk birimleri ve diğer kamusal alanda görünen kurumsal ırkçılıkla tam anlamda mücadele edilmezse, NSU türünden yeni saldırılar ve kültürel ırkçılık kapsamında Müslümanlara yönelik saldırılar ve ayrımcılık etkenleri daha da artacaktır.

• Müslümanlarla diyalog çalışması amacı ile kurulan Alman İslam Konferansı (DIK), katılımcıları üzerinde ince bir öz eleştiri yaparak (Müslümanların kamusal ve sosyal problemlerinde istikrarlı iyileştirmeler yapacak) bilimsel ve sosyal alanlarda çalışma yapmış tarafsız katılımcılarla çalışmaya özen göstermelidir. Müslümanları ilgilendiren konularda, katılımcı İslam eleştirmenlerinin öngördüğü olumsuz ve gerçekleşme ihtimali olmayan ve İslam'a mal edilmek istenilen görüşleri ile kamuoyunun bilgilendirilmesi ve genel görüşün bu doğrultudaymış gibi yansıtılması, Almanya'da yaşayan Müslümanları güvensizliğe sürükleyecektir. Ayrıca bu, sayıca az olsa bile Almanya'da yaşayan "siyasal İslam" ve/veya "radikal İslam'ı" savunan aşırı uçların yeni taraftarlar toplamasına zemin oluşturacaktır.

1. İslam düşmanlığı hakkında yapılacak/yapılmakta olan araştırmalara öneriler:

- İslam düşmanlığı ile etkin mücadele İslam düşmanlığı hakkında geniş bir araştırma ile mümkündür. Bu araştırmalar İslam düşmanlığının sebepleri, toplumun hangi kesiminde kendisini nasıl yansıttığı, hangi alanlarda kendisini nasıl gösterdiği (eğitim, özel sektör, kamusal alan, iş-istihdam, siyaset), hangi olay ve gelişmelerin tetikleyici rol oynadığı ve İslam düşmanlığı ile mücadelede hangi adımların etkin mücadeleyi destekleyici olacağı hususlarını kapsamalıdır.
- İslam düşmanlığı temel hak ve imkânlardan faydalanma noktasında Müslümanları dezavantajlı konuma itebilmektedir. Bu dezavantajların özellikle yaşandığı yerler ve durumlar hakkında özel bir araştırmanın yapılması gerekmektedir. Bu alanlar özetle ev kiralama, iş başvuruları, eğitim öğretim alanları, Müslüman öğrencilerin zaman zaman daha iyi okullara gitmesinde öğretmen engeline takılmaları, sosyal yardımlardan ve sağlık sisteminden ne derece faydalandıklarından oluşmaktadır.

Bu araştırmalardan çıkacak neticeler, etkin mücadele için gerekli adımlara dair önemli tavsiyeleri beraberinde getirecektir.

2. Eğitim alanında İslam düşmanlığı ile mücadele;

İslam düşmanlığı ile etkin mücadele eğitim sektöründe başlamalıdır. İslam ve Müslümanlarla ilgili oluşabilecek ön yargıların önüne geçmeye ilkökulda başlanması ve bu amaçla atılabilecek adımların başında ders materyallerinden İslam ve Müslümanlarla ilgili olumsuz stereotip ve olumsuz tasvirlerin elenmesi önemlidir.

Eğitim materyallerinin yanında ğretim gevlilerinin de İslam ve Müslümanlarla ilgili stereotipler hakkında hassasiyet kazanmaları gerekmektedir. Bunların başında, niversite eğitimi sürecindeki ğretmen adaylarına İslam ve Müslüman düşmanlığına karşı hassasiyet kazandırıcı derslerin verilmesi gereklidir. Bu bilinçlendirici eğitimin, toplum içinde karşılaşılan diğer ırkçı stereotipler hakkında aydınlatıcı dersler kapsamında verilmesi uygun görülecektir.

Noel ve Khannuka gibi Kurban ve Ramazan Bayramlarında da sınıflarda bu bayramlar hakkında bilgilendirici projeler uygulanması ve sınıftaki Müslüman ğrencilerin ders esnasında ğretmen tarafından tebrik edilmesi önemli bir sembolik adım olacaktır.

İlkokul veya ortaokulda sınıfa ve aralıklarla farklı inançların ibadethanelerine gezi düzenlemeleri ve bu kapsamda bir caminin de ziyaret edilmesi etkili olacaktır. Bunun için ziyaret edilecek cami idarecilerinin bu özel ziyarete iyi hazırlanmaları gerekecektir.

3. Siyaset, Medya ve İslam Düşmanlığı;

Son yıllarda İslam ve Müslümanlarla ilgili olumsuz haberlerin ve tartışmaların yaşandığı durumlarda Müslümanlara ve onların kurumlarına saldırıların arttığı gözlemlenmiştir. Bundan hareketle medyada ve siyasi tartışmalarda İslam eksenli bir araştırma serisinin yapılması gerekmektedir. Bundan hareketle medya mensuplarının ve siyasetin bu konudaki sorumluluklarını kendilerine gösteren çalışmaların yapılması elzemdir.

Özellikle İslam ile ve Müslümanlarla ilgili yapılan tartışmaların gerekliliği ve bu tartışmalarda kullanılan ifadeler ve bu tartışmaların kamuoyu önünde olmasının gerekliliği de gözden geçirilmelidir.

Devlet kanallarının danışma heyetinde toplumun her kesiminden temsilciler bulunmaktadır. Bu danışma heyetine Müslüman temsilcilerin de girmesi için gerekli çalışmaların yapılması faydalı olacaktır.

Siyaset içinde Müslüman temsilcilerin sayısının artırılması için gerekli çalışmaların yapılması önemlidir. Özellikle genç akademisyenlerin bu alanda aktif olmaları için bilgilendirici ve teşvik edici çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Siyasiler için düşünülenlerin aynısı medya sektörü için de geçerlidir çünkü kısmen de olsa birbirini destekler hâlde hareket etmektedir.

4. Alman Devleti ve İslam Düşmanlığı;

Son yıllarda İslam ve Müslüman düşmanlığının ve bunların neticesinde Müslümanlara ve onların kurumlarına yönelik saldırıların artmasıyla Alman devleti de İslam düşmanlığına karşı çalışmalarını artıracaklarını ifade etmiştir. Bu doğrultuda çok sayıda adım da atılmıştır. Fakat bu adımların uzun vadeli olarak netice vermesi ve İslam düşmanlığı konusunun devletin gündeminde bulunması için devlet özel yetkilisi olarak “İslam Düşmanlığı ile Mücadele Sorumlusu” atanması gerekmektedir. Benzer bir atama antisemitizm ile mücadele bağlamında atanmıştır. Ayrıca antiziganizmle mücadele sorumlusu da atanmıştır.

İslam düşmanlığı ile mücadele için Alman devleti her yıl proje desteği bütçesi oluşturmaktadır. Bu alanda çalışma yapmak ve proje uygulamak isteyen kurum ve dernekler, bu bütçeden faydalanabilmektedirler. Bu bütçenin artırılması ve özellikle 1-2 yıl ile sınırlı projelerden ziyade daha uzun soluklu projelerin desteklenmesi daha etkili olacaktır.

Ayrıca tüm ırkçı ve ayrımcı saldırılardan da korumak için hedef hâline gelen cami ve dini mekânların özel koruma yöntemleri ve tedbirleri geliştirilmelidir.

Uluslararası ilişkilerde önemli sorun alanlarından biri de ikinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa ülkelerinde gerçekleşen (iş gücü) göç hareketleridir. Bu bağlamda Almanya, yeniden imar girişimine 1950'li yıllarda ekonomik mucize olarak bilinen demir çelik sektörüne ağırlık vererek başlamıştır. Bu alanda istihdam açığını kapatmak için 1955 yılında başlayan nitelikli iş gücü kabulü, aralıklı yıllarda Avrupa içinden ve farklı ülkelerden getirilmiştir. Sanayide az nitelikli işlerdeki eksiklikler için 1961'de Türkiye'den iş gücü olarak işçiler gelmiştir. Bu gelen iş gücü (emek) işçileri için geri döneceği düşüncesi ile “misafir işçi” tanımlaması yapılmış ve öyle de davranılmıştır. Almanya'ya gelirken Almanya'da kalma fikri hâkim olmadığı için veya geniş kapsamlı düşünce ile hareket edilmediği için planlı gelmemişlerdir. Davet eden ev sahibi toplum makamları tarafından iş gücü misafirlerine geri dönecekleri gözü ile bakıldığı için istikrarlı bir uyum politikası uygulanmamış ve/veya uygulanamamıştır. Misafir olarak gözlemlenen Türkiye kökenli iş gücünün Almanya'ya gelen diğer göçmen toplumlarından farkları gözden kaçmış veya dikkate alınmamıştır. Bu, iki tarafta da karşılıklı olarak önemsenmemiştir. Bu bağlamda ilerleyen zamanlarda din, dil, kültürel farklılıklar, iki toplum arasında sorunlar oluşmasına sebebiyet vermiştir. Alman makamları diğer göçmenlerden bekledikleri kaynaşma birliktelikleri Türk işçilerinde beklenmiştir. Aradaki kültürel farklılıkların karşılıklı çözüme

yoluna gitmeden hemen ilk yıllardan çifte standart (iş yerlerinde, mekân kiralama vb.), uygulamalarla ayrımcı tutumlar sergilenmiştir. Bu konular, Almanya'ya 60'lı yıllarda başlayan göçü anlatan belgeseller, filmler, kitaplar ve bilimsel araştırmalarda anlatılmakta ve canlı yaşayan birinci kuşak göçmenler de yaşadıklarını anlatmaktadır. Birinci kuşak işçiler ayrıca ayrımcı tutumlara muhatap olunca kendi aralarında bilinçsiz bir şekilde Getto olarak yorumlanan toplu yaşam alanlarını kiralamış, yaşamlarına uzun bir süre öyle devam etmişlerdir. Bunun sebepleri ise ev kiralama, iş bulma gibi işlemlerin yapılmasında dil (Almanca) yetersizliği nedeniyle olduğu göç araştırmalarına yansımıştır. Birinci ve ikinci kuşak göçmen toplulukları ayrımcı ve ötekileşme tutumlarına üstü kapalı bir şekilde bazı zamanlarda açık bir şekilde muhatap olmuşlardır.

1970'li yılların sonlarında başlayan yabancı karşıtlığı 1980'li yıllara gelindiğinde daha net yaşanmaya başlamıştır. Bu, Almanya'nın farklı yerlerinde göçmenlere sözlü veya ırkçı niteliklerle dışlama olarak da yansımıştır. Bu bağlamda örneğin Almanya'nın Duisburg kentinde 1984 yılında çoğu Türkiye'den gelen göçmenlerden oluşan bir binaya kundaklama girişimi gerçekleşmiştir. Bu kundaklanma sonucunda 3 kişi can vermiş ve 23 kişi de yaralanmıştır. Bir yıl sonra, 1985 yılında Hamburg'da, bir Türk genci aşırı sağcı bir grubun saldırısı sonrası can vermiştir. Bunların yabancı karşıtlığının, yabancı düşmanlığına dönüşmesinin ilk vakaları olarak yansıdığını dile getirebiliriz. 1990'lı yıllara gelindiğinde Almanya'da yaşayan yabancı kökenli göçmenler her alanda kendilerini geliştirmiş, iş insanları, akademisyen, kalıcı konutlar edinme gibi birçok yenilikler gözle görülür hâle gelmiştir. Türkiye'den gelen birinci ve ikinci kuşak misafir işçi kavramı ile bilinen ailelerin çocukları Alman vatandaşlıklarını almışlardır. 2000'li yıllarda yabancı karşıtlığı, yabancı düşmanı kavramı 2001'de ABD'de İkiz Kulelere yapılan terör saldırısından sonra, saldırganların Müslüman ülkelerden gelmiş olmasından dolayı tüm Avrupa ülkelerinde İslamofobi kavramı ile ilişkilendirilen İslam karşıtlığı, daha sesli bir şekilde dillendirilmiştir. Avrupa'da İslam karşıtlığı ve/veya İslam düşmanlığı daha çok eski tarihlere dayanmasına rağmen bu farklı kavramlarla dillendirilmektedir. Özellikle 2015 yılından itibaren hızlı gelişen, küresel göç olarak isimlendirilen Irak, Suriye, Afganistan'dan mülteci göçünden sonra İslam karşıtlığı daha fazla bir şekilde gözle görülebilir hâle gelmiştir. Bu doğrultuda Avrupa'da ırkçılık, İslam düşmanlığı, yabancı düşmanlığı gözle görülür şekilde artmıştır. Bu en açık bir şekilde 2017 yılı Federal Meclis Seçimlerinde aşırı sağcı ve ırkçı parti AfD'nin seçim beyannamesinde de yer almıştır. Aşırı sağ ve ırkçı inisiyatiflerin artması ve kuruluş gayesi ismiyle tescillenen Batı'nın İslamlaşmasına karşı PEGİDA hareketi, İslam

karşıtı ve yabancı düşmanı gösteriler için organizasyonlar yaparak Müslüman karşıtı protestolar düzenlemiştir. İslam karşıtlığı tutumlar genellikle fiziksel saldırıları teşvik ederek Müslümanlara ve Müslüman olarak algılanan tüm insanlara yönelik ırkçılık olarak gelişim göstermiştir. Her yaşanan ırkçı ve Nazi saldırıları sonrasında ve Solingen, Möln saldırılarından sonra da yapılan anma törenlerinde verilen sözlerin ve alınan tedbirlerin şimdiye kadar etkisini göstermediği, en son Hanau’da yaşanan saldırı ve daha sonrasında yaşanan gelişmelerde de görülmüştür. Bu durum, alınan tedbirlerin ya yetersiz olduğunu veyahut istikrarlı bir şekilde süreklilik içermediğini göstermektedir. Kamusal olarak alınan tedbirlerin eksikliğinden dolayı uygulamada oluşan yetersizlik “kurumsal ırkçı” faktörlerin etkilerini devreye sokmuştur.

İrkçilik sadece bir söylem değil, can güvenliğini tehdit eden bir olgu olmuştur. İrkçiliğin ve ayrımcılığın yükselişe geçmesinin sebeplerini ve neticelerini ele alarak, yeni “öteki” olarak hedef tahtasına konmak istenen Müslümanları, her bir şekilde korku ve endişeyle baş başa bırakmaktadır. Antisemitizm, antiziganizm de İslam’ın ve Müslümanların reddi gibi eşitsizlik ve düşmanca bir tavrın parçası olarak yansımaktadır. Nefret söylemi ve ırkçı etkenlerle oluşan yabancı düşmanlığı zaman zaman, kendini İslam karşıtlığı, başka bir zaman da kendini minare karşıtlığı ve/veya kendini cami karşıtlığı olarak da göstermektedir. Toplumsal olayları ve korkuları yorumlarken dikkat edilmesi gereken, doğru kavramlarla yorumlama yapılmasıdır. İslamofobi ile İslam’a karşı ayrımcılık, büyük bir eşitsizlik ve ötekileştirme ideolojisi olarak insan düşmanlığının bir yönü olarak görülmelidir. Bugün Müslümanlara karşı daha kolay ve daha tepkisiz ve daha rahat bir ayrımcı muamele uygulanabilmektedir. Ve böylece Almanya insan hakları bağlamında kendi değerleri ile imtihandan geçmektedir. Dolayısı ile Almanya’nın, başka ülkelere beklediği, insan haklarına riayet konusundaki kuralların kendi ülkesi içinde geçerli olduğunu bilmesi çok önemlidir. Almanya ırkçılıkla mücadelede birçok projeye destek vererek gündeminde tutmaktadır. Neticede yetersiz kaldığını yaşanan olaylar göstermektedir. Bu mücadelenin tavizsiz bir şekilde yürütülmesi önemlidir. Çünkü ırkçılıkla mücadele Almanya için hem tarihî hem de vicdani bir sorumluluk olarak görülmelidir. Almanya üzerine yapılan çalışmada anlatılan, yaşanmış sorunlar, ırkçı ve yabancı düşmanlığı olmuştur. Bunlarla mücadele edilmiş olsa da bir türlü aza indirilememiştir. Almanya’da son zamanda ırkçılık ve nefret suçlarında yükselme olmuş olsa da mücadelede umut verecek gelişmeler de mevcuttur.

Almanya’da 2021 yılında seçilmiş İçişleri Bakanı Nancy Faeser’in aşırı sağla mücadelesi önemli bir gelişmedir. Faeser, *Almanya’da her gün ırkçılık olaylarının yaşandığını, ancak Müslümanların iki kat daha fazla ırkçılığa ve dışlanmaya maruz kaldıklarını, bu nedenle ırkçılık ve İslamofobi ile mücadele için önlemlerin artırılacağını bildirmiştir.* Bu bağlamda 2022’de Federal Ayrımcılıkla Mücadele Sorumlusu olarak göçmen kökenli Ferda Ataman’ın getirilmesi ve Göç, Uyum ve Irkçılıkla Mücadele Sorumlusu olarak Reem Alabali-Radovan’ın getirilmesi bu üçlünün çalışmalarında göç ve göçmen konuları dâhil tüm gerçekleşen olumsuzluklara, imkânları dâhilinde mücadelede özenle hassasiyet göstermesi açısından umut vermektedir. Federal Almanya’nın, demokratik bir devlet olarak bu yeni girişimleri süreklilikle hayata geçirmesi beklenmektedir. Bu, Almanya’nın insanı önceleyen anayasasına önem verdiğinin ispatı niteliğinde olacaktır.

EKLER

Almanya'nın Coğrafi Konumu

Almanya Federal Cumhuriyeti (Bundesrepublik Deutschland) orta Avrupa'da bulunan bir devlettir. Avrupa'nın merkezinde, ekonomisi en güçlü ülke olan Almanya, nüfusu komşu ülkelere nazaran en kalabalık konumdadır. Almanya'nın kuzeyinde Kuzey Denizi, Danimarka, Baltık Denizi, doğusunda Polonya ve Çek Cumhuriyeti, batısında Lüksemburg, Belçika, Fransa, Hollanda ve güneyinde Avusturya ve İsviçre vardır.

Almanya, Batı Avrupa'da coğrafi olarak merkezde bulunmaktadır. Başkent ve hükümet merkezi Berlin'de bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Doğu Almanya ve Batı Almanya olarak ikiye bölünmüştür. İki parça olan Almanya daha sonra 1990 yılında tekrar aralarında bulunan Berlin duvarını kaldırıp birleşmişlerdir.

Federal Almanya Cumhuriyeti Avrupa Birliği'nin kurucu ülkelerindedir. Almanya'nın devlet yapısı Anayasal Federal Cumhuriyettir. Başkanı federal cumhurbaşkanıdır. Almanya'nın Federal Hükümeti (Bundeskanzler) Federal Meclis tarafından seçilir bu meclise karşı sorumlu olan Başbakan Şansölye (Bundeskanzler) ve Federal Bakanlardan (Bundesminister) oluşmaktadır. Almanya toplam 16 eyaletten oluşur ve her eyaletin bir meclisi (Landtag) ve ayrıca eyalet hükümeti (Landesregierung) vardır. Eyaletler dış politika ve savunma politikası hariç diğer iç işlerinde özerktirler.

Kendi anayasaları bulunmasına rağmen, son noktada bağlayıcı anayasa ise Federal (Merkezi) Anayasadır. Almanya'nın nüfusu 82.2 milyondur. Türklerin sayısı 2.5 milyon (bunların 1.4 milyonu Alman Vatandaşı), Müslüman nüfusun sayısının 5.3 ile 5.6 milyon olduğu tahmin edilmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAP KAYNAKLARI

- Abadan, U. N.** (2017). *Bitmeyen göç. Konuk işçilikten Ulusötesi Yurttaşlığa*, İstanbul: İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Acar, Ü.** (2020). “Avrupalı Türklerin Yabancı Düşmanlığına ve Asimilasyona Karşı Kimlik Mücadelesi”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, İlkbahar, ss. 328-354.
- Adorno, T. W.** (2011). *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*, (çev: E. Gen, N. Ülner, M. Tüzel). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akbulut, N.** (2017), Diskursive Verfestigungen, muslimischer Alerität, içinde: Freidooni, K., El, M. Rassismuskritik und Widerstandsformen. *Deutschland: Springer Fachmedien* Wiesbaden, s.165-168.
- Aslan, A.** (2021), *Göç ve Sonrası, Avrupa Bağlamında Kavramsal Çözümlemeler*, Plurap Publications.
- Ata, M.** (2009). Der Mohammed-Karikaturenstreit und die deutschen Medien. içinde: Köster, W. (Ed.). (2009). *Parallelgesellschaften: Diskursanalysen zur Dramatisierung von Migration; Beiträge studentischen Forschens*. Klartext-Verlag.
- Attia, I.** (2009). Die westliche Kultur «und ihr Anderes: Zur Dekonstruktion von Orientalismus und antimuslimischem Rassismus. transcript Verlag, s:28.
- Attia, I., Keskinliç, O. Z., & Okcu, B.** (2021). Muslimischsein im Sicherheitsdiskurs. In *Muslimischsein im Sicherheitsdiskurs*. transcript-Verlag.
- Balibar, E., & Wallerstein, I.** (2007). *Irk, Ulus, Sınıf: Belirsiz Kimlikler*, (çev. Nazlı Ökten), İstanbul: Metis Yayınları.
- Bauman, Z.** (1997), *Modernite ve Holocaust*, (çev. Süha Sertabiboğlu), İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Beer, M.** (2011). *Flucht und Vertreibung der Deutschen: Voraussetzungen*, Verlauf, Folgen. CH Beck, s-21.
- Beigang, S., Fetz, K., Kalkum, D., & Otto, M.** (2017). Diskriminierungserfahrungen in Deutschland: Ergebnisse einer Repräsentativ-und einer Betroffenenbefragung. *Nomos*, s.149- 291.
- Beinhauer-Köhler, B., & Leggewie, C.** (2009). *Moscheen in Deutschland: religiöse Heimat und gesellschaftliche Herausforderung*. CH Beck.
- Benz, W.** (2014). *Sinti und Roma: Die unerwünschte Minderheit*. Über das Vorurteil Antiziganismus, Berlin.
- Benz, W.** (2020), *Vom Vorurteil zur Gewalt: Politische und Soziale Feindbilder in Geschichte und Gegenwart*. Verlag Herder GmbH, s.151-154.

- Bimay, M.** (2022). Küresel Göç Krizleri ve Uluslararası Göçlerin Geleceğine İlişkin Bir Değerlendirme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (2), ss. 87-106.
- Bonnett, A.** (1993). *Radicalism, Anti-racism and Representation*. London: Routledge.
- Bozkurt, V.** (2014). Endüstriyel ve Post-Endüstriyel Dönüşüm: Bilgi, Ekonomi ve Kültür. İstanbul: Ekin Kitabevi.
- Daimagüler, M.** (2017). Empörung reicht nicht! Unser Staat hat versagt. Jetzt sind wir dran. Mein Plädoyer im NSU-Prozess. Deutschland: Bastei Lübbe.
- DBK,** (23.09.2003), Almanya'da Hristiyanlar ve Müslümanlar- Deutsche Bischofskonferenz, https://www.dbk.de/fileadmin/redaktion/veroeffentlichungen/arbeitshilfen/AH_172-TR.pdf, (erişim tarihi: 22.04.2023).
- El-Mafaalani, A.** (2018). Das Integrationsparadox: warum gelungene Integration zu mehr Konflikten führt. Kiepenheuer & Witsch.
- Frindte, W., Geschke, D., Haußecker, N., Schmidtke, F.** (2016). Ein systematisierender Überblick über Entwicklungslinien der Rechtsextremismusforschung von 1990 bis 2013. In *Rechtsextremismus und „Nationalsozialistischer Untergrund“* Springer VS, Wiesbaden.
- Fuhr, E., Kuhun, N., Ronngen, H-U., Weimer, W.** (1990), Geschichte der Deutschen, 1949-1990, Mit zahlreichen Abbildungen Insel Verlag.
- Fülling, H.** (2018). Religion und Integration in der deutschen Islampolitik: Entwicklungen, Analysen, Ausblicke. Deutschland: Springer Fachmedien Wiesbaden.
- Geiss, I.** (1988). *Geschichte des Rassismus*: Edition Suhrkamp.
- Gruber, S./ Rüßler, H.** (2004) Zuwanderung und berufsbezogene Integrationsbegleitung, içinde: Treichler, A. & Cyrus, N. (Eds.). Handbuch soziale Arbeit in der Einwanderungsgesellschaft. Brandes und Apsel.
- Heerdegen, S.** (2016). Nicht vom Himmel gefallen. In *Rechtsextremismus und Nationalsozialistischer Untergrund* “ Springer VS, Wiesbaden.
- Heiner, B.** (2006), Einbürgerungspolitik in Deutschland. Zur Diskussion über Leitkultur und Staatsbürgerschaftstests, (Essay, 3). Berlin: Deutsches Institut für Menschenrechte, s. 3-4.
- Jakob, C.** (2016). Die Bleibenden: Wie Flüchtlinge Deutschland seit 20 Jahren verändern. Ch. Links Verlag, s. 7.
- John, B.** (2016). Unsere Wunden kann die Zeit nicht Heilen. Was Der NSU-Terror Für Die Opfer Und Angehörigen Bedeutet.

- Kahraman, F.** (2018). “Koşullu Konukseverlikten Hoşnutsuzluğa: Almanya’da Yükselen Yabancı Düşmanlığını Türk Göçmenler Üzerinden Okumak”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, S. 53, ss. 208-228.
- Kopcke, C.**, (2022) *Rechtsextremismus in der Polizei Skandale, Befunde und Mutmaßungen* Hunold, D., & Singelstein, T. içinde *Rassismus in der Polizei: Eine wissenschaftliche Bestandsaufnahme*, Springer Nature, ss.134-153.
- Köster, W.** (Ed.). (2009). *Parallelgesellschaften: Diskursanalysen zur Dramatisierung von Migration; Beiträge studentischen Forschens*. Klartext-Verlag, s.11.
- Kuhl, S.** (1994). *Thenazi Connection: Eugenics, American Racism, Andgerman National Socialism*. New York: Oxford University Press.
- Krosigk, H. S.** (2004). Heinz Grünert, Gustaf Kossinna (1858–1931). Vom Germanisten zum Prähistoriker. *Germania: Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts*, ss. 565-569
- Micksch, J.** (2009). *Antimuslimischer Rassismus. Konflikte als Chance*. Frankfurt am Main.
- Mursül D.** (2022). Türkiye’de Etnik Kökene Dayalı Ayrımcılıkla Mücadele Mekanizmaları ve Yasal Dayanakları, *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*,(11/2), ss. 38-52.
- Öner, S.** (2014). “Avrupa’da Yükselen Aşırı Sağ, Yeni Ötekiler ve Türkiye’nin AB Üyeliği”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 13, (1), ss.163-184.
- Özarlan, S.** (2023), “Avrupa’da İslamofobi’nin Tarihi Kökleri ve Güncel Nedenleri“, *NEÜ Press*, 53 (1), ss. 62-74.
- Rattansi, A.** (2007). *Racism: A Very Short Introduction*, Newyork: Oxford Universty Press.
- Rehman, I, Hanley T.** (2022). “Muslim Minorities’ Experiences of Islamophobia in the West: A Systematic Review“. *Culture & Psychology*. 29(1), ss. 139-156.
- Rohe, M.** (2016). *Der Islam in Deutschland: Eine Bestandsaufnahme*. Deutschland: C.H. Beck.
- Said, E. W.** (2012). *Culture and imperialism*. Vintage.
- Schiffauer, W.** (2008). *Parallelgesellschaften: Wie viel Wertekonsens braucht unsere Gesellschaft? Für eine kluge Politik der Differenz*. Deutschland: transcript Verlag.
- Schneiders, T. G.** (2014). *Wegbereiter der modernen Islamfeindlichkeit: Eine Analyse der Argumentationen so genannter Islamkritiker*. Deutschland: Springer Fachmedien Wiesbaden.
- Saraçlı, M.** (2019). Zenofobi (Yabancı Düşmanlığı) ve İslamofobi Sorunları Çerçevesinde Avrupa Birliği’nin Göç Sorununa Yaklaşımları“, *Kimlik ve Göç Çalışmaları Uluslararası Sempozyum Bildiri E-Kitabı*, .ss. 119- 142.
- Simmel, G.** (2009). *Bireysellik ve Kültür* (çev. Tuncay Birkan), İstanbul: Metis Yayınları.

Şen, F., & Goldberg, A. (1994). *Türken in Deutschland: Leben zwischen zwei Kulturen* (Vol. 1075). Beck, s.65.

Şenel, A. (1984). *İrk ve İrkçılık Düşüncesi*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Spuler-Stegemann, U. (1998). *Muslimen in Deutschland, Nebeneinander oder Miteinander*, Freiburg i. Basel/Wien.

Tanrikulu, F. (2018). “Yaşlanan Alman Nüfusu ve Artan Göçmen İhtiyacı Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi: Yükselen İrkçılık, Yabancı Düşmanlığı ve Ayrımcılık”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, s.75, ss. 93-122.

Taşgın, N. (2021). İrkçılık ve Ayrımcılığın Önlenmesi: Türkiye’deki Mevcut Durum ve Sosyal Hizmet İçin Öneriler, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 32(1), ss. 293-315.

Verkündet als Artikel I des Gesetzes zur Schaffung eines Gesetzes zu Artikel 29 der Verfassung von Berlin und zur Änderung des Kindertagesbetreuungsgesetzes vom 27. Januar 2005.

Wäckerlig, O. (2019). Vernetzte Islamfeindlichkeit: die transatlantische Bewegung gegen "Islamisierung" : Events-Organisationen-Medien. Deutschland: Transcript.

Walter, F., Geiges, L., Marg, S. (2015). Pegida: Die schmutzige Seite der Zivilgesellschaft?. Deutschland: transcript.

Yavuzcan, İ. H. (2007). “Almanya’da İslamofobi”. Canatan, K., & Hıdır, Ö. (2007). *Batı dünyasında İslamofobi ve anti-İslamizm*. Ankara: Eskiyeşi Yayınları, s. 314.

Yıldız, Ş. (2023). “İslamofobinin Tarihi ve Kültürel Kökenleri”, *Balıkesir İlahiyat Dergisi*, Haziran, ss. 35-49.

Elmas, F.Y. (2008), *Avrupa’da İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığı*, Ankara: Usak yayınları. ss. 21.

Yılmaz, M. E. (2015). *Toplumlar Arası Çatışmalarda Barışı İnşa Etmek Birleşmiş Milletler Barış Güçleri ve Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*. Bursa: Dora Yayınları.

Yüksel, M. “Aktüel Yaşamdaki İzdüşümü ve Zihinsel Arka Planı Bağlamında İslâm Karşıtı ve İslamofobik Tavrın Tahlili”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 23/1, ss. 81-101.

İNTERNET KAYNAKLARI

AA, (05.03.2021), “Almanya’da Türk Avukat, Aşırı Sağcılardan Tehdit Mektubu Almaya Devam Ediyor”, Karadağ.C, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/almanyada-turk-avukat-asiri-sagcılardan-tehdit-mektubu-almaya-devam-ediyor/2165907>,(Erişim:13.01.2023)

AA, (17.11.2022), Alman polisi içindeki “Neonazi skandalının örtbas edilmesine” tepki, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/alman-polisi-icindeki-neonazi-skandalinin-ortbas-edilmesine-tepki/2741022>,(Erişim:03.01.2023)

- AA**, (22.11.2022), Almanya’da Türkleri öldüren NSU terör örgütüne yardım eden Wohlleben hapse geri dönecek, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/almanya-turkleri-olduren-nsu-teror-orgutune-yarim-eden-wohlleben-hapse-geri-donecek/2745220>, (Erişim:12.01.2023)
- AA**, (23.01.2018), Almanya’da PYD/PKK yandaşları 2 camiye saldırdı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/almanya-pyd-pkk-yandaslari-2-camiye-saldiridi/1038863>,(Erişim:02.03.2023)
- AA**, (30.12.2021), Avrupa ‘da İslam karşıtlığı, Kovid-19 salgınında özellikle sosyal medyada yayıldı, Çam, T, Ö, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/avrupada-islam-karsitligi-kovid-19-salgini-sirasinda-ozellikle-sosyal-medyada-yayildi/2461052>,(Erişim: 17.12.2022)
- AGG-Wegweiser**, Rechtliche Grundlagen des Diskriminierungsschutzes in Deutschland, https://www.antidiskriminierungsstelle.de/SharedDocs/downloads/DE/publikationen/Wegweiser/agg_wegweiser_erlaeuterungen_beispiele.pdf?__blob=publicationFile&v=10,(Erişim:03.02.2023)
- Ağırman, M**, (2007), HZ. Peygamber’in Mescidde Yaptığı Sohbetler, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 27, Erzurum, 2007, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/30637> , s. 101.
- Akdemir, E**, (2009), 11 Eylül 2001 Mart 2004 ve 7 Temmuz 2005 Terörist Saldırıların Ardından İslam’ın Avrupa’da Algılanışı, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi Cilt: 8, No:1, (s:22), <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/847777>, (Erişim:28.02.2023)
- Aktionsplan gegen Rechtsextremismus**, (15.03.2022), Rechtsextremismus ganzheitlich bekämpfen-mit Prävention und harter Hand, https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/downloads/DE/veroeffentlichungen/2022/aktionsplanrechtsextremismus.pdf;jsessionid=D9167456E659AC4D9FCA7B67A9820085.1_cid322?blob=publicationFile&v=3, (Erişim:04.02.2023)
- Almanya İçin Alternatif Partisi, (AfD)** 2017 https://www.afd.de/wp-content/uploads/sites/111/2017/06/2017-06-01_AfD-Bundestagswahlprogramm_Onlinefassung.pdf, s.30/45, (Erişim:15.12.2022)
- Antidiskriminierungsstelle des Bundes –** (2021), Was ist Diskriminierung?, <https://www.antidiskriminierungsstelle.de/DE/ueber-diskriminierung/was-ist-diskriminierung/was-ist-diskriminierung-node.html>, (Erişim:13.04.2023)
- Antidiskriminierungsstelle des Bundes –** (2021), Was ist institutioneller, was ist struktureller Rassismus?, <https://www.antidiskriminierungsstelle.de/DE/ueber-diskriminierung/diskriminierungsmerkmale/ethnische-herkunft-rassismus/ethnische-herkunft-rassismus-node.html>, (Erişim:13.04.2023)
- Antidiskriminierungsstelle-des-Bundes**, Aufgaben der Antidiskriminierungsstelle des Bundes, <https://www.antidiskriminierungsstelle.de/DE/ueber-uns/unsere-aufgaben/unsere-aufgaben-node>, (Erişim03.02.2023)

- Avcıoğlu, Ş. G.**, (23.01. 2020), Türk Sosyolojisinde Kültür ve Medeniyet Anlayışları, SUTAD, Nisan 2020; (48): 313-326 e-ISSN: 2458-9071, s. 316, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1496853>, (Erişim:28.12.2022).
- BAMF**, (2016), Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, 2015, Wie viele Muslime leben in Deutschland? https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Forschung/WorkingPapers/wp71-zahl-muslimedeutschland.pdf__blob=publicationFile&v=12#:~:text=Nach%20einer%20neuen%20Hochrechnung%20des,und%204%2C7%20Millionen%20Muslime. (s.29), (Erişim:7.10.2022)
- BAMF**, (2021). Bundesamt für Migration und Flüchtlinge 2021, Studie im Auftrag der Deutschen Konferenz, Muslimisches Leben in Deutschland 2020, (s:56)https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Forschung/Forschungsberichte/fb38-muslimisches-leben.pdf?__blob=publicationFile&v=15, (Erişim,5.10.2022)
- Backes,U, Moreau, P.,Konrad Adenauer Stiftung (KAS)**, (21.03.2021),Nutral Geht Gar Nicht: Identität gegen Demokratie,<https://www.kas.de/de/web/die-politische-meinung/artikel/detail/-/content/identitaet-gegen-demokratie>,(Erişim:05.06.2023)
- Bbp**, (17.12.2020), Erstes Anwerbeabkommen vor 65 Jahren, <https://www.bpb.de/kurzknapp/hintergrund-aktuell/324552/erstes-anwerbeabkommen-vor-65-jahren/> (Erişim : 25.10.2022)
- Belge, M**, (18.02.2019), Birikim Dergisi,Çoğulculuk, <https://birikimdergisi.com/haftalik/9351/cogulculuk> (Erişim: 10.09.2022)
- Belltower**, (21.05.2015), WAS IST KULTURRASSISMUS?,Johanna Voß, <https://www.belltower.news/angesichts-pegida-pi-news-und-co-was-ist-kulturrassismus-39618/>, (Erişim:03.01.2023)
- BKA** (2022), Politisch motivierte Kriminalität (PMK)-rechts, https://www.bka.de/DE/UnsereAufgaben/Deliktsbereiche/PMK/PMKrechts/PMKrechts_node.html (Erişim: 15.08.2022)
- BKA**,Antisemitische Straftaten,Politisch motivierte Kriminalität (PMK) -rechts, https://www.bka.de/DE/UnsereAufgaben/Deliktsbereiche/PMK/PMKrechts/PMKrechts_node.html#Start , (Erişim:05.05.2023)
- BMBF**, (02.03.2023), Islamische Theologie, https://www.bmbf.de/bmbf/de/forschung/geistes-und-sozialwissenschaften/islamische-theologie/islamische-theologie_node.html, (Erişim: 23.03.2023)
- BMI**, (01.09.2020), Bundesinnenminister Seehofer beruft Mitglieder für Unabhängigen Expertenkreis Muslimfeindlichkeit<https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/pressemitteilungen/DE/2020/09/expertenkreis-muslimfeindlichkeit.html>, (Erişim: 02.06.2023)
- BMI**, (17.09.2020), Bundesregierung stellt zusätzlich 22 Millionen Euro zum Schutz jüdischer Einrichtungen bereit

<https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/pressemitteilungen/DE/2020/09/bmi-zdj.html>,
(Erişim: 24.03.2023)

BMI, (07.12.2022), Rede der Bundesministerin des Inneren und für Heimat Nancy Faeser <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/reden/DE/2022/faeser-deutscheislamkonferenz2022.html>, (Erişim:18.03.2023)

BMWK, Wirtschaftswunder Soziale Marktwirtschaft (1949-1966), <https://www.bmwk.de/Redaktion/DE/Artikel/Ministerium/49-66.html>,
(Erişim:18.12.2022).

Bornheim, M, (21.02.2020), Zum Begriff Fremdenfeindlichkeit, <https://blog.tagesschau.de/2020/02/21/zum-begriff-fremdenfeindlichkeit/>, (Erişim: 03.02.2023)

Bostan, H, (2016), Antropoloji,Kültür ve Güvenlik, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/264109> (Erişim: 15.08.2022)

Bpb, (23.07.2009), Vielfalt der Kulturbegriffe, Nünning, A, <https://www.bpb.de/lernen/kulturelle-bildung/59917/vielfalt-der-kulturbegriffe/>,
(Erişim: 25.10.2022)

Bpb, (31.10.2022), Alman-Türk işe alım sözleşmesi, <https://www.bpb.de/kurz-knapp/deine-taegliche-dosis-politik/514810/deutsch-tuerkisches-anwerbeabkommen/>,(Erişim:02.11.2022)

Bpb, Bundeszentrale für politische Bildung, 2005 <https://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration-ALT/56359/nach-dem-2-weltkrieg> (Erişim: 03.10.2022)

Bpb, Bundeszentrale für politische Bildung, Das junge Politik-Lexikon, Leitkultur, <https://www.bpb.de/kurz-knapp/lexika/das-junge-politik-lexikon/>,(Erişim:16.01.2023)

Bpb, Die Anwerbung türkischer Arbeitnehmer und ihre Folgen, Luft, S, (05.08.2014), <https://www.bpb.de/themen/europa/tuerkei/184981/die-anwerbung-tuerkischer-arbeitnehmer-und-ihre-folgen/>, (Erişim,12.10.2022)

Bpb, Rassismus, Glossar: [bpb.de/rechtsextremismus](https://www.bpb.de/rechtsextremismus), <https://www.bpb.de/themen/rechtsextremismus/dossier-rechtsextremismus/173908/glossar/>, (Erişim:03.01.2023)

Brandeilig, Report no.1, (2022), Hintergründe zu Moscheeangriffen im Jahr 2018, https://brandeilig.org/wp-content/uploads/2022/05/Brandeilig_Reportno.1_Deutsch.pdf,(Erişim:12,06.2023)

Brandenburgische Landeszentrale für politische Bildung, (2022), Fremdenfeindlichkeit, <https://www.politische-bildung-brandenburg.de/lexikon/fremdenfeindlichkeit>,
(Erişim: 29.12.2022)

Bundesarbeitsgericht, (27.08.2020), 8 AZR 62/19,
<https://www.bundesarbeitsgericht.de/wp-content/uploads/2021/01/8-AZR-62-19.pdf> ,
(Erişim:23.03.2023)

Bundesprasident, (30. Marz 2021), Bundesprasident Steinmeier fertigt Gesetz zur Bekampfung des Rechtsextremismus und der Hasskriminalitat sowie weitere Gesetze aus,
<https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/2021/03/210330-Gesetze.html>, (Erişim: 17.9 .2022)

Bundesregierung, (2016), Strategie fur Migration und Entwicklung,
<https://www.auswaertigesamt.de/blob/216858/6c2b8d4f6eb95c507f0b6244d8cc32e1/migrationentwicklungdata.pdf> (Erişim: 17.9 .2022)

Bundestag, (01.08.2022), Drucksache 20/2989,
<https://dserver.bundestag.de/btd/20/029/2002989.pdf>, (Erişim: 03.06.2023)

Bundestag, (03.06.2013), Drucksache
17/13686,<https://dserver.bundestag.de/btd/17/136/1713686.pdf>,(Erişim: 03.06.2023)

Bundestag, (10.05.2017), Drucksache 18/12319,
<https://dserver.bundestag.de/btd/18/123/1812319.pdf>,(Erişim: 03.06.2023)

Bundestag, (11.05.2023), Drucksache 20/6790,
<https://dserver.bundestag.de/btd/20/067/2006790.pdf>,(Erişim: 03.06.2023)

Bundestag, (11.07.2019), Drucksache 19/11513,
<https://dserver.bundestag.de/btd/19/115/1911513.pdf>, (Erişim: 03.06.2023)

Bundestag, (22.02.2023), Drucksache 20/5771,
<https://dserver.bundestag.de/btd/20/057/2005771.pdf>, (Erişim: 03.06.2023)

Bundestag, (22.11.2022), Drucksache 20/4618,
<https://dserver.bundestag.de/btd/20/046/2004618.pdf>, (Erişim: 03.06.2023)

Bundestag, (29.07.2019), Drucksache 19/11990,
<https://dserver.bundestag.de/btd/19/119/1911990.pdf>, (Erişim: 03.06.2023)

Bundestag, (30.05.2017), Drucksache 18/12535,
<https://dserver.bundestag.de/btd/18/125/1812535.pdf>, (Erişim: 03.06.2023)

Bundestag. (16.08.2017). Drucksache 18/13330
<http://dipbt.bundestag.de/doc/btd/18/133/1813330.pdf> (Erişim: 25.05.2023)

Bundestag. (30.11.2017). Drucksache 19/00148
<http://dipbt.bundestag.de/doc/btd/19/001/1900148.pdf>, (Erişim: 25.05.2023)

Bundestag. (22.08.2018). Drucksache 19/3687
<https://dip21.bundestag.de/dip21/btd/19/039/1903917.pdf>, (Erişim: 25.05.2023)

Bundestag. (02.12.2019). Drucksache 19/15647

- (<https://dipbt.bundestag.de/dip21/btd/19/156/1915647.pdf> ,(Erişim: 26.05.2023)
- Bundestag.** (19.03.2020). Drucksache 19/19328
<https://dip21.bundestag.de/dip21/btd/19/129/1912981.pdf>, (Erişim: 26.05.2023)
- Bundestag.** (26.11.2020). Drucksache 19/24774
<http://dipbt.bundestag.de/dip21/btd/19/247/1924774.pdf>, (Erişim: 26.05.2023)
- Bundestag,** (04.06.2014), Drucksache, 18/1627,
<https://dserver.bundestag.de/btd/18/016/1801627.pdf>,(Erişim: 03.06.2023)
- Bundestag.** (02.02.2021). Drucksache 19/26358,
<https://dip21.bundestag.de/dip21/btd/19/263/1926358.pdf>, (Erişim: 26.05.2023)
- Bundestag,** (29.07.2019) Erfassung von islamfeindlichen Straftaten und Angriffen auf Moscheen, (Drucksache 19/11990)
<https://dserver.bundestag.de/btd/19/119/1911990.pdf> (Erişim:05.10.2022)
- Bundestag,** (24.05.2018). Drucksache 19/23 15 Islamfeindlichkeit und antimuslimische Straftaten im zweiten Quartal 2018,
<http://dipbt.bundestag.de/dip21/btd/19/023/1902315.pdf>, (Erişim: 25.05.2023)
- Bundestag,** (27.01.2023), <https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2023/kw04-gedenkstunde-929020>, (Erişim:08.02.2023)
- Bundestministerium** der Justiz, Gesetz zur Bekämpfung des Rechtsextremismus und der Hasskriminalität* Vom 30. März 2021,
https://www.bmj.de/SharedDocs/Gesetzgebungsverfahren/Dokumente/Bgbl_Bekae mpfung_Rechtsextremismus_Hasskriminalitaet.pdf;jsessionid=F9B718AE00389BC3CB33C0F656CCA998.2_cid334?_blob=publicationFile&v=3, (Erişim:12.01.2023)
- Bundestministerium** der Justiz, Regeln gegen Hass im Netz-das Netzwerkdurchsetzungsgesetzhttps://www.bmj.de/DE/Themen/FokusThemen/NetzDG/NetzDG_node.html, (Erişim:05.02.2023)
- Bundesregierung,** (25.11.2020), Maßnahmenkatalog des Kabinettausschusses zur Bekämpfung von Rechtsextremismus und Rassismus. <https://www.bundesregierung.de/resource/blob/974430/1819984/4f1f9683cf3faddf90e27f09c692abed/2020-11-25-massnahmen-rechtsextremi-data.pdf?download=1massnahmen-rechtsextremi-data.pdf> (bundesregierung.de) (Erişim:23.03.2023)
- Bundesverfassungsgericht** (BVG),- 1 BvR 1783/99 - ,Rn. 1-61, (15.01.2002),
<https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/2002/bvg02-002.html;jsessionid=21BD1555B00EFDA7C866798AF95F85C6.internet982> , (Erişim:23.03.2023)
- Camiahaber,** (01.06.2023), Almanya'da Aynı Camiye 24 Saat İçerisinde İkinci Saldırı,<https://camiahaber.com/2023/06/01/almanyaada-ayni-camiye-24-saat-icerisinde-ikinci-saldiri/> ,(Erişim:10.06.2023)

- Camiahaber**, (22.04.2022), Ukrayna'da Liseyi Bitiremeyen Mülteciler Almanya'da Üniversitede Okuyabilecek,<https://camiahaber.com/2022/04/21/ukraynada-liseyi-bitiremeyen-multeciler-almanyada-universitede-okuyabilecek/>, (Erişim:04.01.2023)
- Camiahaber**, (14. 04.2022), “Müslümanlara Cami Yeri Vermek Bir Vefa Borcudur”<https://camiahaber.com/2022/03/14/muslumanlara-cami-yeri-vermek-bir-vefa-borcudur/>,(Erisim: 30.10.2022)
- CNN Türk**, (19.03.2018), Almanya'da camiye saldırı,<https://www.cnnturk.com/dunya/almanyada-camiye-saldiri>,(Erişim:12.03.2023)
- Council Of Europe Portal**, <https://www.coe.int/en/web/youth/no-hate-speech-online-trainingcourse#%7B%2267267830%22:%5B3%5D%7D>,Criticism,<https://thegeoroom.co.zw/population-studies/ravensteins-10-laws-of-migration>,(Erişim:03.02.2023)
- Çağlayan. Ş.** (2006), “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE) Güz 2006 Sayı 17,<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/217328> , s. 71-73-74.
- Çakır, S.** (2011) Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi Journal of Social Sciences Aralık 2011, Sayı: 24, (s:131) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/117878>,(Erişim: 06.10.2022)
- Der Bundespräsident**, (03.10.2010), Rede zum 20. Jahrestag der Deutschen Einheit, https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Reden/DE/Christian-Wulff/Reden/2010/10/20101003_Rede.html, (Erişim:25.01.2023)
- Deutsche Islam Konferenz**, (01.07.2020), Die DIK 2006 - 2009 (Phase, https://www.deutsche-islam-konferenz.de/DE/DIK/Die-DIK-bisher/Die-DIK-2006-2009/die-dik-2006-2009_node.html, (Erişim:08.03.2023)
- Deutsche Islam Konferenz**, (17.02.2023), Die DIK bisher, https://www.deutsche-islam-konferenz.de/DE/DIK/Die-DIK-bisher/die-dik-bisher_node.html, (Erişim:07.02.2023)
- Deutsche Welle**, (27.12.2018), Berlin will ausländische Moschee-Finanzierung stoppen <https://www.dw.com/de/berlin-will-ausl%C3%A4ndische-moschee-finanzierung-stoppen/a-46880183>, (Erişim:18.03.2023).
- Deutscher Bundestag, Drucksache 16/3969**, (17.03.2011), <https://www.parlament.berlin.de/ados/16/IIIPlen/vorgang/d16-3969.pdf>, (Erişim:12.03.2023)
- Deutscher Bundestag, Drucksache 19/17741**, (10.03.2020), Entwurf eines Gesetzes zur Bekämpfung des Rechtsextremismus und der Hasskriminalität, <https://dserver.bundestag.de/btd/19/177/1917741.pdf>, (Erişim:12.03.2023)
- Deutsches Institut für Menschenrechte, Rassistische Diskriminierung**, <https://www.institut-fuer-menschenrechte.de/themen/rassistische-diskriminierung>, (Erişim: 15.03.2023)

- Deutschlandfunk**, (13.11.2015), Flüchtlingspolitik Merkel verteidigt ihren Kurs, <https://www.deutschlandfunk.de/fluechtlingspolitik-merkel-verteidigt-ihren-kurs-100.html>, (Erişim:19.12.2022)
- Deutschlandfunk**, (14.10.2022), Die Debatte um den Muezzin-Ruf, <https://www.deutschlandfunk.de/muezzin-moschee-koeln-ditib-100.html>, (Erişim:19.12.2022)
- DeZIM-Rassismusmonitor**, Rassistische Realitäten ,Historische Rahmenbedingungen, https://www.rassismusmonitor.de/fileadmin/user_upload/NaDiRa/CATI_Studie_Rassistische_Realitäten/DeZIM-Rassismusmonitor-Studie_Rassistische-Realitäten_Wie-setzt-sich-Deutschland-mit-Rassismus-auseinander.pdf,(02.02.2023)
- DITIB-ADS**, (2020), Moscheeübergriffe-das Jahr 2020, <https://www.ditib-ads.de//Assets/document/upload/d14b6a9c-931b-4e8f-b387-c4f6f37ed1c3Moschee%FCbergriffe%202020.pdf>, (Erişim:12,06.2023)
- DITIB-ADS**, (2023), Moscheeübergriffe das Jahr 2022, https://www.ditib-ads.de/Assets/document/upload/cdcde06-39fb-4c34-a1a9-ed161d7d747fDITIB_Moscheeuebergriffe%202022.pdf, (Erişim:12,06.2023)
- Die Linke**, (11. Februar 2016) Pressemitteilung: Separate Erfassung islamfeindlicher Straftaten, <https://www.linksfraktion.de/presse/pressemitteilungen/detail/separate-erfassung-islamfeindlicher-straftaten/> (Erişim: 19.05.2022)
- Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DITIB)**, <https://www.ditib.de/default1.php?id=5&sid=8&lang=en> (Erişim:02.11.2022)
- Domradio**,(10.06.2010) „Natürlich dürfen wir“,<https://www.domradio.de/artikel/bundeskanzlerin-ermutigt-nach-wulff-rede-zu-christlicher-mission>,(Erişim:25.01.2023)
- Drei Jahre Deutsche Islam Konferenz (DIK)**, (2006-2009), Muslime in Deutschland-deutsche Muslime, http://gsb.download.bva.bund.de/BAMF/DIK/090616_DIK-Broschuere_gesamt_ONLINE.pdf, (Erişim:23.03.2023)
- DW**, (30.09.2021), Alman meclisinde göçmen kökenlilerin oranı arttı, <https://www.dw.com/tr/alman-meclisinde-g%C3%B6%C3%A7men-k%C3%B6kenlilerin-oran%C4%B1-artt%C4%B1/a-59360209>,(Erişim:12.01.2023)
- DW**,(20.11.2019), Imame made in Germany, https://www.dw.com/de/imame-made-in-germany/a51296851fbclid=IwAR3YVKUxBmh94mSP2or0LHwMkVkJX_1WigTXpbDLfucH9qm6RXFI_dI58T0,(Erişim:16.11.2022)
- ECRI GENERAL POLICY RECOMMENDATION NO.15**, 21.03.2016), <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-combating-hate-speech/16808b5b01>, (Erişim:03.02.2023)
- EKD**, (29.10.2022), Armut gemeinsam begegnen: EKD und KRM ermuntern zu interreligiösen Kooperationen, <https://www.ekd.de/armut-gemeinsam-begegnen-ekd-und-krm-ermuntern-zu-75894.htm> (Erişim:12.03.2023)

- Eser, A. H.**, (15.05.2021), Eğitim Kurumlarında Zenofobi, Alanyazın-CRES Journal 2(1), 33-44, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1775466>, (Erişim:21.03.2023)
- Euronews**, (23. 07.2019),Almanya'da Türk Camilerine Bomba İhbarı, <https://tr.euronews.com/2019/07/23/almanya-turk-camilerine-bomba-ihbari>, (Erişim:01.06.2023)
- Euronews**,(01.05.2015),PEGİDA ırkçılığı Almaya'daki Türkleri endişelendiriyor,<https://tr.euronews.com/2015/01/05/pegida-irkciligi-almaya-daki-turkleri-endiselendiriyor>,(Erisim:16.03.2023)
- European Commission against Racism and Intolerance (ECRI)** (2020), Sixth report on Germany Monitoring, <https://rm.coe.int/ecri-report-on-germany-sixth-monitoring-cycle-16809ce4be>, (Erişim:01.02.2023)
- EUROPEAN İSLAMOPHOBIA REPORT 2017**, (2018), SETA, Bayraklı.E & Hafez. F, (eds), http://www.islamophobiaeurope.com/wp-content/uploads/2018/04/EIR_2017.pdf, s. 251. (Erişim:12. 01.2023)
- Evangelisch.de**, (01.03.2020), Bremer Moschee erhält Drohbrief mit Pulver <https://www.evangelisch.de/inhalte/166603/01-03-2020/bremer-moschee-erhaelt-drohbrief-mit-pulver> (Erişim: 04.02.2023)
- Focus-online**, (30.05.2023),Brand an Moschee in Hannover, https://www.focus.de/panorama/welt/staatsschutz-ermittelt-in-alle-richtungen-brand-an-tuerkischer-moschee-in-hannover-verband-spricht-von-anschlag_id_195141856.html, (Erişim:01.06.2023).
- Frankfurter Allgemeine (Faz)**,(09.27.2018),„Ein Akt der absoluten Unhöflichkeit“,BENNINGHOFF, M,<https://www.faz.net/aktuell/politik/inland/erdogans-moschee-eroeffnung-erntet-kritik-von-koelns-ex-buergermeister-15807559.html>, (Erişim:12.03.2023)
- Frankfurter Allgemeine Zeitung (FAZ)**, (16.03.2018) Neuer Innenminister: Seehofer: „Der Islam gehört nicht zu Deutschland“, <https://www.faz.net/aktuell/politik/inland/horst-seehofer-islam-gehört-doch-nicht-zu-deutschland-15496891.html> (Erişim: 15.12.2022)
- Frankfurter Rundschau** (03.06.2019), Kasseler Regierungspräsident Walter Lübcke wurde erschossen, <https://www.fr.de/rhein-main/kassel-raetsel-regierungspraesident-walter-luebcke-12344063.html> (Erişim: 20.08.2022)
- General-Anzeiger**, (14.10.2021), Große Mehrheit lehnt Muezzin-Ruf in Deutschland ab,Lierman,S, https://ga.de/news/politik/muezzin-ruf-grosse-mehrheit-in-deutschland-lehnt-ihn-ab_aid-63505341, (Erişim: 06.11.2022)
- GEW-Berlin**, (01.03.2017), Kopftuchdebatten gehören abgeschafft, <https://www.gew-berlin.de/aktuelles/detailseite/kopftuchdebatten-gehoren-abgeschafft> (Erişim: 08.12.2022)

- Hafez, F**, (2021), Hasskriminalität, Antimuslimischer Rassismus: Eine Arbeitsdefinition <https://www.stiftung-mercator.de/content/uploads/2021/07/Antimuslimischer-Rassismus-Eine-Arbeitsdefinition.pdf>, (s:12)
- Hamburger Abendblatt**, (29.06.2002), Otto Schily: Assimilierung ist die beste Integration, <https://www.abendblatt.de/politik/deutschland/article106974942/Otto-Schily-Assimilierung-ist-die-beste-Integration.html>, (Erişim: 06.10.2022)
- Handelsblatt**, (30.04.2017), Die zehn Thesen zur deutschen Leitkultur, <https://www.handelsblatt.com/politik/deutschland/thomas-de-maiziere-die-zehn-thesen-zur-deutschen-leitkultur/19737780.html>,(Erişim:14.11.2022)
- Hanisauland, LEITKULTUR**, <https://www.hanisauland.de/wissen/lexikon/grosses-lexikon/l/leitkultur.html>,(Erişim:16.01.2023)
- Heinrich Böll Stiftung**, , (2007), Schiffer. S, Sosyal fikirlerin aynası ve kurucusu olarak medya. Alman Medyasında İslam, <https://heimatkunde.boell.de/de/2007/08/01/medien-als-spiegel-und-konstrukteur-gesellschaftlicher-vorstellungen-der-islam-deutschen> (Erişim 04.10.2022)
- Hinte/Rinne/Zimmermann**, Wirtschaftsdienst, Flüchtlinge in Deutschland: Herausforderung und Chancen, (2015, Sayı 11), (s:744) <https://www.wirtschaftsdienst.eu/inhalt/jahr/2015/heft/11/beitrag/fluechtlinge-in-deutschland-herausforderung-und-chancen.html>, (Erişim:09.10.2022)
- Hürriyet**, (11.01.2017), Almanya'da bir Türk mahallesi: 'Küçük İstanbul', Kreuzberg, <https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/almanya-da-bir-turk-mahallesi-kucuk-istanbul-kreuzberg-40065587>, (Erişim: 12.12.2022)
- Integrationsbeauftragte, Heinz Kühn** <https://www.integrationsbeauftragte.de/ib-de/staatsministerin/heinz-kuehn-1864756> , (Erişim 04.10.2022)
- Integrationsbeauftragte**, <https://www.integrationsbeauftragte.de/ib-de/staatsministerin>, (Erişim: 20.12.2022)
- İslamiq**, (2014), KOORDINATIONS RAT DER MUSLIME-Muslime wegen steigender Anschläge auf Moscheen besorgt, <https://www.islamiq.de/2014/10/16/muslime-wegen-steigender-anschlaege-auf-moscheen-besorgt/> (Erişim: 25.09.2022)
- İslamrat für die Bundesrepublik Deutschland (IRD)**, <https://www.islamrat.de/ueber-uns/>, (Erişim:02.11.2022)
- İNSAMER**, (14.12.2021), Almanya'da Camiye Saldırısı!, <https://www.insamer.com/tr/almanya-da-camiye-saldiri.html>, (Erişim,18.03.2023)
- İslam Ansiklopedisi**, HUTBE, Türkiye Diyanet Vakfı, <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/18/C18006154.pdf>, (Erişim:21.03.2023)
- İslam Kültür Merkezleri Birliği (VIKZ)**, <https://www.vikz.de/tr/anasayfa.html>, (Erişim: 18.11.2022)

- Islamiq**, (27.04.2023), BARNSTORF „Kill Islam“ – Moschee erhält islamfeindlichen Drohbrief, <https://www.islamiq.de/2023/04/27/kill-islam-moschee-erhaelt-islamfeindlichen-drohbrief/>, (Erişim:22.04.2023).
- Kaya, E.E.** (2014), Erken Cumhuriyet Dönemi Ulus İnşa Sürecinde Irk ve Irkçılık (1923-1938), Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> , s. 27-41.
- Keskinkilic, Z, O**, (17.12.2019), Was ist antimuslimischer Rassismus?, Antimuslimischer Rassismus heute, (s:6), https://www.kreisgg.de/fileadmin/Buero_Landrat/Integration/Antirassismus_und_Integrationsmanagement/Fachstelle_gegen_Rassismus/Publikationen/Anitmuslimischer_Rassismus_Keskinkilic.pdf, (Erisim:16.03.2023)
- Kinder-und Jugunthilfe**, (18.08.2021), Rassismus brems den Prozess der Integration, <https://jugendhilfeportal.de/artikel/rassismus-bremst-den-prozess-der-integration>, (Erişim:12.12.2022).
- Kompetenznetzwerk** Islam- und Muslimfeindlichkeit, Was ist antimuslimischer Rassismus?, <https://kompetenznetzwerk-imf.de/ueber-das-kompetenznetzwerk/zahlen-und-fakten>, (Erişim:03.06.2023)
- Koordinationsrat**, (10.05. 2023), Gümüş: „Antimuslimische Angriffe haben dramatisch zugenommen“, <http://koordinationsrat.de/guemues-antimuslimische-angriffe-haben-dramatisch-zugenommen>, (Erişim:05.11.2023)
- Korkmaz, M.A.**, (2012), Almanya Türklerinde Başarı Ve Başarısızlığı Kavramsallaştırmaya Bağlı Kişisel Anlatımların Aileye ve Çevreye Yansımada Geleneksel Yapılar İle Dünya Görüşünün İşlevsel Analizi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> ,s. 23-36
- Kölner Stadt-Unzeiger**, (14.10.2022), Das bedeutet der Muezzinruf übersetzt, Gross, P, <https://www.ksta.de/koeln/erstmal-in-koeln-ehrenfeld-zu-hoeren-das-bedeutet-der-muezzinruf-365035?cb=1667973613067>, (Erişim:05.12. 2022)
- Kölner Stadt-Unzeiger**,(26.09.2022), Tag der Offenen Moschee unter Motto „knappe Ressourcen“, <https://www.ksta.de/region/tag-der-offenen-moschee-unter-motto-knappe-ressourcen-349824>, (Erişim:03.12.2022)
- Kömürcü, E**, (2011), Almanya’da Yaşayan Türk Göçmenlerin Sosyo-Kültürel Sorunları: Bir Entegrasyon Çalışması, <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/30650/Binder1.pdf?sequence=1>, (Erişim:28.12.2022)
- Kreuzberg**, <https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/almanyada-bir-turk-mahallesi-kucuk-istanbul-kreuzberg-40065587>, (Erişim: 12.12.2022)
- KRM**, (2022), Tag der offenen Moschee <http://koordinationsrat.de/tag-der-offenen-moschee>, (Erişim:18.05.2023)

- Maartens, E.** (20. 06. 2022), Zunahme gewalttätiger Angriffe auf Moscheen und Muslime in Deutschland, <https://www.wsws.org/de/articles/2022/06/19/isla-j19.html>, (Erişim, 18. 03.2023)
- Mediendienst Integration**, Göçmen Kökenli Milletvekilleri (Mehr Abgeordnete mit Migrationshintergrund), <https://mediendienst-integration.de/artikel/mehr-abgeordnete-mitmigrationshintergrund-1.html>, (Erişim: 01.12.2023)
- Merkur**, (18.10.2022), Muezzinruf seit Freitag in Köln erlaubt: Islam-Experte sieht „Machtdemonstration“ und „falsches Signal“, Scheuermann, F. & Rüssmann, U., <https://www.merkur.de/politik/muezzinruf-koeln-allahu-akbar-erdogan-ditib-gebet-islam-moscheefra-91856684.html>, (Erişim: 03.11.2022)
- MoscheeForum**, (2022), TOM - Tag der offenen Moschee, <https://moscheeforum.de/veranstaltung/tom-tag-der-offenen-moschee/>, (Erişim: 12.05.2023)
- NDR**, (26.08.2022), Rostock-Lichtenhagen: Wo sich der Fremdenhass entlud, <https://www.ndr.de/geschichte/schauplaetze/Rostock-Lichtenhagen-Wo-sich-der-Fremdenhass-entlud,lichtenhagen159.html>, (Erişim: 18.01.2023)
- NDR**, (30.10.2022), Neue Umfrage: Was hält uns zusammen <https://www.ndr.de/ndrfragt/Neue-Umfrage-Was-haelt-uns-zusammen,aufrufumfrage100.html> (Erişim: 30.10.2022)
- Neue Zürcher Zeitung**, (14.10.2022), «Köln wird nicht Kairo» – der erste öffentliche Muezzin-Ruf stösst auf ein gemischtes Echo, Maksa, O., <https://www.nzz.ch/international/muezzinruf-in-koeln-machtdemonstration-oder-religionsfreiheit-ld.1706685>, (Erişim: 02.11.2022)
- NTV**, (18.04.2016), Almanya'da “minare ve müezzin yasaklansın” tartışması”, https://www.ntv.com.tr/dunya/islami-sembollere-yasak-tartismasi,tBflQppwTE2JLO_lppxF0w, (Erişim: 20.04.2023)
- OSCE/ODIHR**, (2022), UNDERSTANDING HATE CRIME LAWS, <https://www.osce.org/files/f/documents/1/4/523940.pdf>, (Erişim: 12.02.2023)
- Peace Institute**, (17.03. 2015), Establishment of Anti-Hate Speech Council, <https://www.mirovni-institut.si/en/establishment-of-anti-hate-speech-council/>, (Erişim: 30. 01.2023)
- Perspektif**, (01.09. 2021), Paralel Toplum Eleştirisi Olarak Göçmen Mahalleleri, Yokmaç, Z., <https://perspektif.eu/2021/09/01/paralel-toplum-elestirisi-olarak-gocmen-mahalleleri/>, (Erişim: 11.01.2023)
- Politik&Unterricht**, (2021), Wehrhafte Demokratie, https://www.politikundunterricht.de/4_2021/zusatzmaterialien_wehrhafte_demokratie_puu_4_2021.pdf, (Erişim: 29.12.2022)
- Ranko, A.** (2022), Welches Antirassismuskonzept? „Struktureller Rassismus“, <https://www.kas.de/documents/252038/7442725/kurzum.+Welches+Antirassismusko>

nzept.pdf/017ce249-100e-b63a-8510-ed4c16ca2ed2?version=1.0&t=1656658971541, (Erisim:15.03.2023)

Ravenstein, G.E., (09.11.2020), Ravenstein's 10 Laws of Migration, Applicability & applicability-criticism/, (Erişim:05.09.2022)

Rerspektif, (01.03. 2014), "Etnosentrik Bakış Gnah Keçileri Oluşturuyor", Filiz,H, <https://perspektif.eu/2014/03/01/esitlik-evi-icin-bir-tugla-koymak/>, (Erişim:12.11.2022)

Rheinischepost,(18.10.2000) CDU/CSU-Fraktionschef Friedrich Merz fordert:Zuwanderer sollen sich deutscher Kultur anpassen, https://rp-online.de/politik/zuwanderer-sollen-sich-deutscher-kultur-anpassen_aid-8244647, (Erişim:05.09.2022)

RND, (18.10.2022), Bundesjustizamt verhngt 5,1 Millionen Euro Buşgeld gegen Telegram, [https://www.rnd.de/digital/telegram-muss-5-millionen-euro-bussgeld-zahlen-verstoesse-gegen-netzdg-4CMKVK2UCC4WW23OLELJOGNCSY.html#:~:text=Bundesjustizamt%20verh%C3%A4ngt%205%2C1%20Millionen,deutsche%20Netzwerkdurchsetzungsgesetz%20\(NetzDG\)%20erlassen](https://www.rnd.de/digital/telegram-muss-5-millionen-euro-bussgeld-zahlen-verstoesse-gegen-netzdg-4CMKVK2UCC4WW23OLELJOGNCSY.html#:~:text=Bundesjustizamt%20verh%C3%A4ngt%205%2C1%20Millionen,deutsche%20Netzwerkdurchsetzungsgesetz%20(NetzDG)%20erlassen), (Erişim:03.03.2023)

SETA, <https://www.setav.org/infografik-avrupadaki-turklere-yonelik-pkkpyd-saldirilari-589-arti/>,(Erişim:10.01.2023)

Spiegel, (06.07.2020),"Der Bundesinnenminister vergibt damit eine wichtige Chance", <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/horst-seehofer-sagt-racial-profiling-studie-bei-polizei-ab-kritik-von-antidiskriminierungsstelle-a-02b2e413-ffae-415a-b722-124ad81295e1>, (Erişim:19.12.2022)

Spiegel, (08.02.2021),, Islamfeindlichkeit in Deutschland, Mehr als 900 Angriffe auf Muslime und Moscheen im Jahr 2020 <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/islam-in-deutschland-mehr-als-900-angriffe-aufmuslime-2020-a-5542fed3-dee0-4878-979b-150582b474b8>,(Erişim: 27.1.2022

Spielhaus, R. (2013), Muslime in der Statistik Wer ist Muslim und wenn ja wie viele?, Ein Gutachten im Auftrag des Mediendienst Integration, https://mediendienst-integration.de/fileadmin/Dateien/Muslime_Spielhaus_MDI.pdf, (Erişim: 18.02.2023)

Statistisches Bundesamt (Destatis), 2022, Bevlkerung mit Migrationshintergrund – Ergebnisse des Mikrozensus 2021 –(s.65), https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Bevoelkerung/Migration-Integration/Publicationen/Downloads-Migration/migrationshintergrund-2010220217004.pdf?__blob=publicationFile#page=65 (Erişim,12.10.2022)

Stern,(14.10.2022), Muezzin-Ruf in Kln: Wir sollten bei aller Toleranz nicht vergessen, wem wir dieses Privileg einrumen, Gobel, F, <https://www.stern.de/politik/muezzin-ruf-in-koeln--differenzierung-nicht-durch-toleranz-ersticken-32811580.html>, (Erişim: 04.11.2022)

- Stuttgarter-Zeitung**, (05.02.2017), “Wir sind nicht de Maizière“, <https://www.stuttgarterzeitung.de/inhalt.reaktionen-auf-leitkultur-debatte-wir-sind-nicht-de-maizi-re.336bf468-e4bf-4194-95ff-1f841a29165e.html>, (Erişim: 16.11.2022)
- Süddeutsche Zeitung**, (07.12.2022), Faeser will Imame aus Deutschland, <https://www.sueddeutsche.de/politik/islam-konferenz-faser-imam-1.5711404?reduced=true>, (Erişim: 07.12.2023)
- Suğanlı, M.**, (2003), Alman Vatandaşlığına Geçen Türkler, içinde, Almanya’da Yaşayan ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasında Hesabı Bulunan Türklerin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve İşçi Dövizleri, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, s- 18. <https://www3.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/mehmetsuganli.pdf>, (Erişim: 10.10.2022).
- Süddeutsche Zeitung (SZ)**, (10.10.2019),Anschlag in Halle: Schock, dann Trauer <https://www.sueddeutsche.de/politik/anschlag-halle-synagoge-1.4634914> (Erisim: 10.11.2022)
- SÜDWEST PRESSE**, (14 Ekim 2022), Erstmals ruft der Muezzin zum Freitagsgebet, Walker,A, <https://www.swp.de/panorama/muezzin-ruf-moschee-muezzinruf-koeln-islam-67064927.html>, (Erişim:03.11.2022)
- SVR-Studie**, (2022-2) Antimuslimische und antisemitische Einstellungen im Einwanderungsland – (k)ein Einzelfall? https://www.stiftung-mercator.de/content/uploads/2022/10/SVR-Studie-2022-2_Antimuslimische-und-antisemitische-Einstellungen.pdf (Erişim:7.10.2022)
- ŞALOM**, (25. 07 2012), Alman Parlementosundan yasak sonrası sünnete destek, <https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/83453/alman-parlementosundan-yasak-sonrasi-sunnete-destek>,(Erişim: 12.02.2023)
- TAG24**, (18.01.2022), Muslime Nach Moscheebrand in Not: Wo sollen wir beten? <https://www.tag24.de/chemnitz/lokales/muslime-nach-moscheebrand-in-not-wo-sollen-wir-beten-2291776> (Erişim: 05.02.2023)
- Tagesanzeiger (TA)**, (28.09.2018), Erdogans 30-Millionen-Euro-Prunkbau in Köln, Vincenzo, C, <https://www.tagesanzeiger.ch/erdogans-30-millionen-euro-prunkbau-in-koeln-129508253068>, (Erişim:12.03.2023)
- Tagespiegel**, 04.09.2015, „Hetze gegen Flüchtlinge führt zu weiterer Radikalisierung“, <https://www.tagesspiegel.de/politik/verfassungsschutzchef-hans-georg-maassenhetze-gegen>, (Erişim:21.03.2023)
- Tagesschau**, (13.07.2018), 20 Jahre Kopftuchstreit, Nur ein Stück Stoff ?,Wenzel, C, <https://www.tagesschau.de/inland/kopftuch-streit-101.html> ,(Erişim:21.03.2023)
- Tagesspiegel**, (10. 03. 2010), Rede zur Einheitsfeier/ Wulff: Islam gehört zu Deutschland,Schlegel, M,<https://www.tagesspiegel.de/politik/wulff-islam-gehört-zu-deutschland-6739324.html> ,(Erişim:25.01.2023)
- Taz**, (31.07.2016), Die Kölner Keupstraße Türkischer Mikrokosmos, <https://taz.de/Die-Koelner-Keupstrasse/!5322498/>,(Erişim:01.01.2023)

TBMM, (02.04.1965), Türkiye Cumhuriyeti ile Federal Almanya Cumhuriyeti arasında imzalanan Sosyal Güvenlik hakkında Sözleşmenin onaylanmasının uygun bulunduğu dair Kanun,https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmc048/kanuntbmmc048/kanuntbmmc04800569.pdf (Erişim : 15.09.2022)

Tibi,B, (08.09.2017), Leitkultur als Integrationskonzept – revisited <https://www.bpb.de/themen/islamismus/dossier-islamismus/255521/leitkultur-als-integrationskonzept-revisited/>, (Erişim:20.02.2023)

Timetürk,(04.10.2011),Almanya'daki cami inşaatı ve İslam tartışmaları kitaplaştı,<https://www.timeturk.com/tr/2011/10/04/almanya-daki-cami-insaati-ve-islam-tartismalari-kitaplasti.html> ,(Erişim:12.02.2023)

TRT Haber, (25.01.2021), Avrupa'nın en büyük kubbeli camisi Almanya'da tamamlandı, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/avrupanin-en-buyuk-kubbeli-camisi-almanyada-tamamlandi>, 550534.html#:~:text=6%20bin%20500%20metrekarelik%20alana,bin%20600%20ki%C5%9Fi%20ibadet%20edebilecek, (Erişim:12.03.2023)

TUIC, (04.04.2021), Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçün Güvenlikleşmesi <https://www.tuicakademi.org/avrupa-birligi-goc-politikalari-ve-gocunguvenliklesmesi/> (Erişim: 10.10.2022)

Ulusal Cami Mimarisi Sempozyumu,(2012),“Gelenekten Geleceğe Cami Mimarisinde Çağdaş Tarım ve Teknolojiler” ,http://isamveri.org/pdfdrq/D219556/2013/2013_PASICA.pdf,(Erişim:20.04.2023).

UNHCR Türkiye, Dünya liderleri, hızla artan yerinden edilme eğilimini tersine çevirmek için harekete geçmeli <https://www.unhcr.org/tr/29009-unhcr-world-leaders-must-act-to-reverse-the-trend-of-soaring-displacement.html> (Erişim: 03.10.2022).

Wagner. U, (20.06.2020), Wir wissen viel zu wenig über antimuslimischen Rassismus, <https://www.nd-aktuell.de/artikel/1138413-interview-wir-wissen-viel-zu-wenig-ueber-antimuslimischen-rassismus.html>,(Erişim: 30.12.2022)

Welt, (17.10.2015) , ATTENTAT IN KÖLN: Der Täter bat um eine Rose, dann stach er zu, <https://www.welt.de/politik/deutschland/article147721546/Der-Taeter-bat-um-eine-Rose-dann-stach-er-zu.html> (Erisim: 09.09.2022).

Wissenschaftsrat,(29 01 2010), Empfehlungen zur Weiterentwicklung von Theologien und religionsbezogenen Wissenschaften an deutschen Hochschulen, https://www.wissenschaftsrat.de/download/archiv/9678-10.pdf?_blob=publicationFile&v=2, www.merkur.de/politik/muezzinruf-koeln-allahu-akbar-erdogan-ditib-gebet-islam-moschee, (Erişim:22.12.2022)

Yamanlar, Y, (2020), Göç Kuramları Çerçevesinde II. Dünya Savaşı Sonrası Batı Avrupa'nın Göç Deneyimi, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi Cilt:19, No:2, (s: 553-583),https://www.researchgate.net/publication/350020106_GOC_KURAMLARI_CERCEVESINDE_IKINCI_DUNYA_SAVASI_SONRASI_BATI_AVRUPA%27NIN_GOC_DENEYIMI,(Erişim:18.12.2022)

- Yazıcı, N,** (2007 Din Hizmetleri Açısından Caminin Yeri ve Önemi, AÜYFD XLVIII (2007), S. II, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/582755>, (Erişim: 23.10.2022)
- Yeni Şafak,** (24.01.2018), Almanya'da PYD/PKK yandaşları camiye saldırdı! <https://www.yenisafak.com/dunya/almanyada-pydpkk-yandaslari-camiye-saldirdi-3026519>, (Erişim:09.01.2023).
- YTB,** (2020), Yurt Dışındaki Türk Vatandaşlarını Hedef Alan Saldırıları 2019, <https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/2020/2020Raporlar/YURTDIS%CC%A7INDAKI%CC%87%20TU%CC%88RK%20VATANDAS%CC%A7LARINI%20HEDEF%20ALAN%20SALDIRILAR%202019-TU%CC%88RKC%CC%A7E-5f6c9604900b0.pdf>, (Erisim:16.03.2023)
- ZDF Heute,** (16.10.2021), Pilotprojekt für Muslime in Köln: Öffentliche Gebetsrufe bald,Normalität?, Meztger,N,<https://www.zdf.de/nachrichten/panorama/islam-gebetsruf-moschee-koeln-100.html>,(Erişim:02.11.2022)
- ZDF,** (02.03.2021), Zahlen des Innenministeriums-Mehr als 1.600 Übergriffe auf Flüchtlinge <https://www.zdf.de/nachrichten/politik/uebergriffe-fluechtlinge-asylbewerber-rechtsextreme-100.html> (Erişim: 05.10.2022)
- Zentralrat der Muslime (ZMD),** <https://zentralrat.de/2594.php> (Erişim: 18.11.2022)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Mediha KIZILKAYA

Eğitim Durumu;

Lisans: Anadolu Üniversitesi, Sosyoloji

Yüksek Lisans: KAEÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler

Mesleki Deneyimi: Aile Danışmanı

Bildiri: (2022), IV. Uluslararası Kapadokya Sosyal Bilimler Öğrenci Kongresi, Almanya
Örneğinde Göç ve Mülteci Sorunları ile Gelişen Tartışmalar (2015-2021)

Makale: Almanya’da Aşırı Sağ İle Mücadelede “Eski” Problemlere Yeni Çözüm Arayışı,
Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi » Ana Sayfa (dergipark.org.tr)

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/aeuibfd/issue/78469/1295247>